

GONAGASLAŠ
GIELDA- JA GUOVLODEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 10

(2002–2003)

Sámedikke doaimma birra 2001

Sisdoallu

1	Álgosánit	5	2.3.3.2	Giellamovttiidahttinbálkkašupmi . .	23
1.1	Ekonomálaš ja hálddáhushlaš váihkkuhusat	5	2.3.3.3	Giellaguovddázat	24
2	Sámedikki diedahus jagis 2001 .	6	2.3.3.4	Giellaossodaga bargodilli 2001:s . .	24
2.1	Jahkediedáhusa perspektiivvat.	6	2.3.3.5	Gulahallan ja diehtujuohkin	24
2.2	Boahttevaš hástalusat	6	2.3.3.6	Miellaguottuid ja máhtolašvuoda kárten 25	
2.2.1	Iešmearrideapmi ja vuoigatvuodat . .	6	2.3.3.7	Sámi arkiiva	26
2.2.1.1	Iešmearrideapmi	6	2.3.3.8	Sámi sierrabibliotheka, girjebusset ja sámi bibliografija.	26
2.2.1.2	Sámi vuoigatvuodat	6	2.3.3.9	Journálavuogádat	26
2.2.2	Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid gaskavuohhta	8	2.3.4	Mánáidgárddit, oahpahas ja dutkan	27
2.2.3	Sámi jienastuslohku ja válga.	9	2.3.4.1	Mánáidgárddit	27
2.2.4	Giella, gulahallan ja diehtujuohkin . .	9	2.3.4.2	Oahpahas	27
2.2.4.1	Bargu sámegielain	9	2.3.4.3	Erenoamášpedagogalaš bargu	28
2.2.4.2	Sámi báikenamat	11	2.3.4.4	IKT, oahpponeavvut ja girjevuttadeapmi	28
2.2.4.3	Diehtujuohkin.	11	2.3.5	Birasgáhtten ja kulturmuutosuodjalus.	28
2.2.4.4	Dihtorčovdosat.	11	2.3.5.1	Areálaáššit.	29
2.2.4.5	Sámi arkiiva	12	2.3.5.2	Sámedikki bargu Báikkálaš Agendain 21	30
2.2.4.6	Sámi sierrabibliotheka, sámi girjebusset ja sámi bibliografija. . .	12	2.3.5.3	Sámi viesuid suodjalan- ja hálddašanplána.	30
2.2.5	Mánáidgárddit, oahpahas ja dutkan	12	2.3.5.4	Dávvirvuorkkát.	30
2.2.5.1	Mánáidgárddit	12	2.3.5.5	Doarjagiid juohkin sámi kultursuodjalandoaimmaide	30
2.2.5.2	Vuoddoskuvla.	12	2.3.6	Kultuvra ja ealáhusat	31
2.2.5.3	Rávisolbmuid oahpahas sámiide/ Gelbbolašvuodaodastus.	13	2.3.6.1	Sámi kulturfoanda	31
2.2.5.4	Joatkkaoahpahas	14	2.3.6.2	Sámi ovddidanfoanda.	33
2.2.5.5	Erenoamášpedagogalaš gelbbolašvuoda ovddideapmi	14	2.3.7	Dearvasvuoda- ja sosiálaáŋgirusšamat.	35
2.2.5.6	IKT sámi oahpahas	14	2.3.8	Sámiid ovttasbargu	35
2.2.5.7	Oahpponeavvoovddideapmi	14	2.3.9	Dáviriikkalaš ovttasbargu	36
2.2.5.8	Alit oahpahas ja dutkan	15	2.3.10	Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu	36
2.2.6	Birasgáhtten ja kulturmuutosuodjaleapmi	15	2.3.11	Eará	37
2.2.6.1	Sámi museadoaimma	16	2.4	Sámedikki jagi 2001 rehketoallu .	38
2.2.7	Kultuvra ja ealáhusat	16	2.4.1	Váldologut.	38
2.2.7.1	Sámi kultuvra	16	2.4.2	Juolludusjuogadeapmi.	38
2.2.7.2	Sámi ealáhusat	18	2.4.3	Váikkuhangaskaoapmerehket- doallu.	38
2.2.8	Dearvasvuoda- ja sosiálaáŋgirusšamat.	20	2.4.3.1	Poasta 58 Sámeálbmotfoanda.	42
2.2.9	Ovttasbargu sámedikkiid gaskka. .	20	2.4.4	Čadnojuvvon lohpadusat	43
2.2.10	Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu	20	2.4.5	Ásahallan ja boadus 2001:s	43
2.3	Sámedikki barggut 2001:s.	21	3	Ovttasbargu Sámedikki ja ráddehusa gaskkas.	45
2.3.1	Vuoigatvuodat.	21			
2.3.2	Sámediggeválga	22			
2.3.3	Giella, gulahallan ja diehtujuohkin.	22			
2.3.3.1	Bargu sámegielain	22			

4	Ráddehusa sámepolitihkalaš barggut ja Sámedikki jahkediedahusa áššiid ovddideapmi	47	4.7	Sámi kultuvra	50
4.1	Mánáidgárddit.	47	4.7.1	Museadoaimmat	50
4.2	Mánáid- ja nuoraidpolitihkka.	47	4.7.2	Ealligovvadoaimmat	50
4.3	Dearvasvuoda ja sosiála bálvalusat sámi álbmogii	47	4.8	Sámi ealahusat	50
4.4	Barggut sámegielaigun	48	4.9	Guolástusgažaldagat	50
4.5	Oahpahuš.	48	4.10	Plánaláhkajuogus	51
4.5.1	Rávis sápmelaččaid vuoigatvuodát vuoddoskuvlla ja joatkkaoahpu hárrái	48	4.11	Sámedikki álbmogiidgaskasaš birasberoštumit.	51
4.5.2	Oahppofálaldagat oarjelsámiide	48	4.12	Háلكavári báhčingieddi	51
4.5.3	Vuoigatvuodalaš gažaldat sámi guovlluid olggobealde	49	4.13	Snøhvithuksemat	52
4.5.4	St.diedáhusa nr 34 (2001–2002)	49	4.14	Eamiálbmogiid vuoigatvuodát ja ON:a Eamiálbmotáššiid bisovaš foruma vuodđudeapmi	52
4.5.5	Sámi joatkkaskuvllat.	49	4.15	Sámeálbmotfoanda – masson skuvlejupmi	53
4.6	Biras- ja kulturmuittogáhtten	49		Mildosat	
			1	Sámedikke jahkedie Sámssii	55
			2	Mearkkašumit	66

GONAGASLAŠ
GIELDA- JA GUOVLODEPARTEMEANTA

St.dieđ. nr. 10

(2002–2003)

Sámedikke doaimma birra 2001

*Gieldda- ja guovlludepartemeantta ávžžuhus 8. skábmamánu 2002,
dohkkehuvvon stáhtarádis seamma beaivvi.
(Bondevik II ráđdehus)*

1 Álgosánit

Sámeláhka gáibida ahte Sámedikki jahkedieđáhus divvojuvvo Ráđdehussii ja biddjo Stuoradikke ovdii juohke jagi, oainne justiskomitea evttohusa sámelaga mearrádusa oktavuodas (O.nr. 79 (1986–87)). Dát dieđáhus deavdá dáid eavttuid. Stuoradikki dieđáhusat Sámedikki bargguin leat maddái addán ráđdehussii vuogasvuoda árvaladdat áššiin mat leat loktejuvvon Sámedikkis. Ná maddái dáhpáhuvvá dán-ge čielggadeamis.

Sámediggi lea buktán jahkedieđáhusa departementii iežas barggus jagi 2001 hárrái. Jahkedieđáhus čielggada Sámedikki politihkalaš barggus, das makkár doaimmaid Sámediggi galgá fuolahit, ja mat leat leamaš doaibmaáigodaga ekonomálaš ja hálddáhuslaš hástalusat.

Gieskat lea stuoradiggi vuostáiváldán 3 sámpolitihkalaš dieđáhusa, St.d. nr 55 (2001–2002) Sámpolitihkas, St.d.nr 33 (2001–2002) Lasse dieđáhus St.dieđáhussi nr 55 (2001–2002) Sámpolitihkas ja St.d nr 34 (2001–2002) Sámi alitoahpu ja dutkama Kválitehta odasmahttin. Namahuvvon dieđáhusat leat jo giedahallan moadde dain áššiin mat bohtet ovdan Sámedikkii jahkedieđáhusas, ja dandihtii eai guoskkahallo dás. Mii fuobmašuhhtit

maid ahte Sámedikki jahkedieđáhus válbmašuvai ovdal-go sámpolitihkalaš lassedieđáhus ja sámi alitoahpu dieđáhus almmustuhtojedje.

Dán stuoradikkedieđáhusas buktá ráđdehus árvošatallamiid daid áššiin maid Sámedikki jahkedieđáhus lokte bajás ja áššiin mat leat giedahallon Sámedikkis jagis 2000.

Sámedikki jahkedieđáhus lea biddjon dán dieđáhussii kápihttalin 2. Kápihttal 3 geahčada guovddáš eiseválddiid ja Sámedikki ovttasbarggu. Kápihttalis 4 ráđdehus čielggadallá ovttasbarggustis Sámedikkiin ja dasto guoskkaha Sámedikkis giedahallon áššiid ja movt daid ovddidivčče boahhtevuodas.

1.1 Ekonomálaš ja hálddáhuslaš váihkkuhusat

Dieđáhus ii sistisdoala odđa doaibmabijuid mat buktet odđa ekonomálas ja hálddáhuslaš vaikkusaid. Doaibmabijut mat lea namuhuvvon galget gokčojuvnot namuhuvvon departemeantaid bušehttarámmaid siskobealde.

2 Sámedikki diedáhus jagis 2001

2.1 Jahkediedáhusa perspektiivvat

Sámelága § 1–3 vuodul galgá Sámedikki jahkediedáhus sáddejuvot Gonagassii. Ráddehus ovddida stuorradiggediedáhusa Sámedikki doaimma birra juohke jagi Stuorradiggái. Sámedikki diedáhusrutiinnain lea dasto 4-jagi perspektiiva. Stuorradiggi lea Sámelága mearrádusa oktavuodas maiddá mearridan, ahte oktii juohke stuorradiggeáigodagas ovddiduvvo diedáhus daid doaimbajuid birra mat galget dorvvastit ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima. Dán prinsihppadiedáhusas galget eiseválddit dasto guorahallat vudoleabbot ja prinsihpalaččat Ráddehusa sámedipolitiikka juohke stuorradiggeáigodagas.

2.2 Boahntevas hástalusat

2.2.1 Iešmearrideapmi ja vuoigatvuodát

2.2.1.1 Iešmearrideapmi

Sámediggi ii leat duhtavaš dasa movt guovddáš eiseválddit dán rádjai leat meannudan sámiid vuoiggaláš iešmearridanvuoigatvuodaášši. Sámit leat sierra álbmot – eamiálbmot – mas lea historjjálaš gullevašvuohta iežas guovlluide. Álbmogiid iešmearridanvuoigatvuohta lea álbmotrievttálaš prinsihppa ja vuoddivuoigatvuohta, mii lea mearriduvvon rievttálaččat čadnevas riikkaidgaskasaš konvenšuvnnain. Ovdáneapmi mañimuš áiggiid čájeha ahte máŋga ON-orgána čielgasit dohkkehit eamiálbmogiid iešmearridanvuoigatvuoda.¹

Nugo máilmmi eará eamiálbmogat, de čuočuhit maiddá sápmelaččat ahte sis lea iešmearridanvuoigatvuohta ja dan vuoigatvuoda fertejit máilmmeservodat ja guoskevas álbmotriikkat dohkkehit, dasto sáhtá dan sisdoalu hábmet šiehtadusaid bokte. Iešmearridanvuoigatvuoda doahpaga sisdoalu ferte defineret duohta šiehtadallamiid bokte, guovtti dássásaš beali gaskka, ja dan ferte geahččat guhkesáigge perspektiivvas, maidda maiddá odđa buolva sámiin lea vuoigatvuohta searvat. Danne

leage guovddáš bargun oazžut šiehtadallangeatnegasvuoda sámiid ja eiseválddiid gaskka. Guovddázin dás lea dat ahte eamiálbmogat eai šiehtadala oazžut vuoigatvuodaid, muhto movt árbejuvvon vuoigatvuodát galget heivehuvvot guoskevas riikkaid lágaide.

Norga galgá diedáhallas ON olmmošvuoigatvuodakomitei sámiid iešmearridanvuoigatvuoda birra ON konvenšuvnna, siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid vuosttas artihkkala ektui. Olmmošvuoigatvuodakomitea áicámušat ja mearkastagat fertejit áddejuvot nu ahte eamiálbmogiin, maiddá sámiin, lea iešmearridanvuoigatvuohta vuosttas artihkkala ektui. Sámedikkis leat vuordámušat ahte mii sáhtit leat mielde proseassas hábmemin Norgga vástádusa komitei, dasto háliidit leat aktiivvalaččat mielde proseassas bidjamin eavttuid bargui viidáseappot, mii guoská iešmearrideapmái sihke našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat.

2.2.1.2 Sámi vuoigatvuodát

Dat bargu mii lea jođus Ráddehusas Sámi vuoigatvuodalávdegotti čielggadusa čuovvoleami ektui Finnmárkkus NAČ 1997: 4, bidjá standárddaid vuoigatvuodabargui viidáseappot sámiid ektui. Mihtomearrin ferte leat sihkkarastit ja doalahit sámi kultuvrra luonddivuođu ealáhusaiguin ja servodateallimiin odđa buolvaide. Sámediggái lea hirbmat deataláš oazžut buori ságastallama guovddáš eiseválddiiguin odđa láhkaárvalusa birra mii guoská eanavuoigatvuodaide ja eanahálddašeapmái Finnmárkkus. Sámediggi oaidná mearrideaddjin ahte dat riikkaidgaskasaš standárddat maidda Norga lea čadnojuvvon čuvvojuvvojit barggus. Dasto galget vieruiduvvan rievttálaš standárddat leat proseassa guovddázi. Dát guoská diedusge maiddá dan Sámi vuoigatvuodalávdegotti viidáset bargui sámiid vuoigatvuodaiguin luondduressaide Romssas, Norlánddas ja máttasámeguovllus.

Eanaášši lea hirbmat deataláš sámi servodahkii. Vuodđolága §:s 110a áiddostahtto ahte eiseválddit galget láchit dilálašvuođaid nu ahte sámi álbmotjoavku galgá sáhtit sihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Dán

¹ UN Working Group on Indigenous Populations, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, UN Human Rights Committee.

ollašuhthimii lea vuoigatvuohta luondduresursaide deataleamos eaktun. Sámi kultuvrra boahpteáigái lea mearrideaddji ahte luondduvuođdu sihkkarastojuvvo dohkálaš vugiin. Sámiid eamiálbmotvuoigatvuodaid eatnamiidda ja čažiide lea dárbu čilget árbevirolaš sámi guovlluin. Riikkaidgaskasaš eamiálbmotvuoigatvuodaid konvenšuvnnain leat eanavuoigatvuodamearrádusain deatalaš sadi. Sámit eai leat goassige eahpidan árbevirolaš sámi eaiggáduššanvuoigatvuoda leahkima ain, vaikko stáhtas historijálaččat leage leamaš dakkár áddejupmi ahte sámiid boares vierru ii sáhte biddjot vuodđun dán lágan vuoigatvuodaide. Oddaset riektemearrádusat Alimusrievttis² čájehit ahte lea eará ja didoleabbo áddejupmi sámiid vuoigatvuodaáššiin dan ektui mii ovdal lea leamaš.

Sámediggi lea registreren ahte 2001:s leat leamaš muhtun minerálaohcandoaimmat Finnmárkus ja Romssas. Mánja olgoriikkalaš fitnodaga mat háliidit iskat minerálagávnnostumiid čujuhuvon guovllus leat váldán oktavuoda Sámediggái. Finnmárkku fylkkagiella lea 2001:s earret eará vuodán muhtenvuoigatvuodaid Porsáנגgu ja Kárášjoga gielddain fitnodahkii Tertiary Minerals Plc. Minerálaohcandoaimmain leat leamaš mánja unohis beali.

Otnáš rádjai eai leat luondduresursavuoigatvuodát Finnmárkku čilgejuvvon. Dát čilgejupmi ferte leat vuodđun bargui viidáseappot, mii guoská maiddá minerálagávnnostumiide. Erenoamážit lea unohis dat go Finnmárkku fylkkagiella lea guovddázis mielde vuovdimin vuoigatvuodaid sámi guovlluin, dál go vuoigatvuodát eai vuos leat čilgejuvvon. Sámediggi lea maid mearridan ahte Stuuradiggi ii galggašii meannudit minerálalága ovdal go eana- ja čáhcevuogitvuodát Finnmárkku leat čilgejuvvon, danne go lálhkaarvalusas leat mearrádusat main lea váikkuhus vuoigatvuodabeliide. Dát guoská maiddá guovlluide olggobealde Finnmárkku. Sámediggi lea ollu gerddiid dovddahan prinsihpalaš vuostehágu luondduuohtademiide sámi guovlluin. Dasa lassin leat bealit mat gusket biras- ja kulturmuohtáššiide oppalaččat. Sámediggi lea 2001:s lihkestuvakeahttá bivdán čoahkkima guoskevaš departemeanttaiguin.

Suodjalusa doaimmat Hálkaváris gusket vuosttažettiin boazodollui. Lea stuorra hástalus

dahkat šiehtadusaid, mat sihkkarastet boazodoalu ja sávzodoalu guohtoneatnandárbbuid maiddá dain guovlluin, maid suodjalus geavaha. Guovllu viiddideapmi guoská mánja sámi berostumištumái. Boazo- ja sávzadalloberoštumit guovllus gáržžiduvvojit ain eanet ja dat mielddisbuktá stuorra váttisvuodaid boahptevaš doaimmami. Dát rihkku daid ealáhusdoalliid vuoigatvuodaid, geat geavahit guovlluin, main dás lea sáhka. Dasa lassin guoská viiddideapmi mánjgakkultuvrralaš álbmoga ássami guovllus, sihke sihkarvuoda, birrasa ja ealáhusaid oktavuodas. Viidáseappot duohtada guovllu viiddideapmi njuolggá sámi kulturmuittuid ja bassi báikkiid. Guovlu lea boares sámi geavahanja ássanguovlu, ja militeara doaimmaid viiddideamis leat duodalaš váikkuhusat sámi kultuvrra luondduvuođui. Guovllu viidideapmi militeara doaimmaid oktavuodas mielddisbuktá stuorra váikkuhusaid daid geatnegasvuodaide, mat Norggas leat sámiide eamiálbmogin, sihke siskkáldas riektenjuolggadusaid ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid ektui.

Sámit leat doloža rájes hálddašan resurssaid viiddis guovlluin, mat dál leat Norgga stáhta hálddašanguovllut. Barentsáhpai lea leamaš sámi ássami mearrideaddji resursaguovlun. Dáid mearraguovlluid ekologalaš oktavuoha lea álo váikkuhan sámi kultuvrra ja servodagaid njuolggá. Dán duohtavuhtii ferte maiddá Norgga oljo- ja gássapolitihkka Barentsábis čadnojuvot. Snøhvit-huksemis sáhttet šaddat stuorra siidováikkuhusat sámi guovlluide. Nu guhká go eai álggahuvvo ulbmillaš doaimmabijut sámi servodaga ektui, de dat siidováikkuhusat gártet mealgadii negatiivan go árbevirolaš sámi ealáhusat nugo eanadoallu, guolástus, boazodoallu, duodji ja meahcásteamit guoriduvvojit. Odđa industriijabargosajit ja bálvalusealáhusat duvdet eret ja heajosmahttet eanaš árbevirolaš ealáhusaid, main lea deatalaš rolla sámi kultuvrra vuodđun. Eaktun dattetge lea ahte Sámediggi sámiid álbmotválljen orgánan oázžu vejolašvuoda searvat árijalaš aktøran dákkár odđáiigái heivehanprosessii.

Sámiid beroštumiid sáhtta vuhtii váldit sierra ekonomalaš ortnegiid dahje ruhtafievrridemiid bokte, mat nannejit ja ovddidit guovllu sámi giela ja kultuvrra. Sáhtta maid konkretiseret sierra sámi prográmmaid ja doaimmabijuid guovllus dakkár surggiin go giella, kulturhistorjá (museat), duodji, guolástus, eanadoallu, boazodoallu ja infrastruktuorra. Váikkuhusčielggademiid, maid Sámediggi lea mearridan galget čadahuvvot birrajagi petroleumdoaimman davvi mearraguovlluin, ferte geahččat sámi ja guovlulaš/našuvnnalaš servodatperspektiivvas lassin birasperspektiivvi. Danne

² Gč. golggotmánu 5. b. 2001 Alimusriekteduomu čáhpuvuođeáššis, mas Alimusriektii nannii ahte stáhta ii oamas čáhpuvuođdi Olmmáivákkis, Romssas. Eanaeaiggádiidda miedihuvvui ahte Olmmáivákkii sámi álbmot dat lea guovllu rivttes eaiggádat. Sáhtta maid čujuhit Alimusriektedupmui nu gohčoduvvon Selbu-áššis, mas miedihuvvui ahte boazosápmelaččain lei guohtovuoigavuohta maiddá priváhta eatnamiin Selbu-guovllus Mátta-Trøndelagas.

ferite plánejuvvon váikkuhusčielggademiide maid dái gullat vuđolaččat čielggadit váikkuhusaid sámi servodagaide ja sámi kultuvrii. Dát váikkuhusčielggadeamit sáhttet leat vuodđun duohta ovttasbargui Ráđdehusa ja Sámedikki gaskka boahštevaš petroleumdoaimmain sámi resursaguvolluin. Dákkár ovttasbargui feritejit gullat šiehtadallamat, man vuodđu lea sámiid iešmearridanvuogiatvuoha.

2.2.2 Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid gaskavuoha

Sámedikki mihttomearrin lea ahte buot almmolaš eiseválddit váldet ovddasvástádusa sámi servodatovddideamis. Sámediggi lea gáibidan ahte ása-huvvo šiehtadallanmálla Ráđdehusa ja Sámedikki gaskka barggadettiin sámi áššiiguin ruhtadandár-buid, ovddasvástádusjuogadeami ja bušehttarám-maid oktavuodas.

Sámediggi lea mañimuš jagiin vásihan ahte kul-tursuorgi lea bisánan mi guoská politihka hábme-mii ja resursafievrrideapmái. Vejolašvuoha bargat kultuvrrain lea gitta mángga bealis. Dat mas lea mearkkašupmi lea dat ahte gávdnojit arenat sámi servodagas sámi kulturbargui. Deatalaš lea deattuhit fylkkagiielddaid ja giielddaid ovddasvástádusa sámi kultuvrras – maiddá ruhtadeaddjin. Sámedikki mielas ii leat ovttasbargu Kulturdepartemeant-tain vel dohkálaš ja lea evttohan kulturministtariin doallat fásta čoahkkimiid guktii jagis ságastallat sámi kultursuorggi oktasaš hástalusaid ja doaim-maid birra. Sámediggi lea ollu gerddiid jagis 2001, sihke politihkalaččat ja hálddahušlaččat ovddidan Kulturdepartementii, ahte lea dárbu oazžut ruđaid ja čilget livččii go vejolaš oazžut speallanruđaid sámi valáštallanulbmiliidda. Dát ášši ii leat vuos movtge čielgan.

Giellageavahan iskkadeamit, maid ovddeš Giel-laráđdi lea dahkan, čájehit ahte lea hui dárbu dieđuid juohkit sámelága giellanjuolggadusaid ja dan lánkaásahusa birra. Earenoamážit stáhtaása-husat dárbbasit dáid dieđuid. Stáhtaásahusat čujuhit dájvja ahte sámegiela leat nu čeahpit hupmat dárogiela, ahte sii eai dárbbasit dulkkaid. Gullo maid dáid ahte almmolaš ása-husa bargit dad-jet ahte sii feritejit geavahit dulkkaid singuin, geat eai birge dárogielain. Vaikko sámelága giella-njuolggadusat addet sámegiela giielddameamit, de lea ain hui dájvja sámegiela geavahe-ami dušše dalle go sápmelaš ii máhte dárogiela. Dákkár vierru ii ovddit ovttađassásašvuoda, ja dat maid bágge sámegiela hupmat dárogiela. Dát ii ovddit sámegiela geavaheami, iige lokte sámegiela

árvvu. Sámelága giellanjuolggadusaid ulbmil lei lánčit dili nu ahte sámegiela leat sáhttet geavahit giela almmolaš ása-husain, ja dat geatnegahttet eiseválddiid geavahit sámegiela. Diehtujuohkin-barggus ferite deattuhit dan ahte sámegiela leat ieš galgá beassat mearridit goas áigu geavahit sámegiela danne go das lea sáhkka sámegiela boah-teáiggi seailumis.

Sámediggi berre oazžut válddi mearridit, mii konkrehta galgá jorgaluvvot sámegilli³, ja oazžut válddi ráhkadit dárkilet mearrádusaid lágaid, lánkaásahusa, skoviid ja almmolaš diehtujuohkima oktavuodas sámegilli.

Ferte ása-huvvot dakkár ortnet ahte dollojuv-vojit bissovaš jahkásaš čoahkkimat Mánáid- ja bearašdepartemeantta, Mánáidáittardeaddji, fylk-kagiielddaid ja Sámedikki gaskka. Dán lágan bissovaš čoahkkimiid sáhtáši ovttahttet Nuoraidkonferánsain⁴, maid Sámediggi lea mear-ridan doallat jahkásaččat.

Ráđdehus nammadii 20.04.01 sierra «ekspear-talávdegotti» čielggadit odđa lánkavuoda biolo-galaš šláddjivuoda hálddašeami oktiortnemii. Sámediggi dovddahii sakka fuolastuvvama dan geažil go sámi beroštumit eai lean geahččaluvvon gozihuvvot lándegotti čoahkkemis, vaikko biolo-galaš šláddjivuoda konvenšuvdna deattuhage eamiálbmogiid searvama našuvnnalaš bargui ovddidit politihka, lánkabarguid ja prográmma-barguid maiguin gozihit biologalaš šláddjivuoda. Birasgáhttendepartemeanta vuodustii lándegotti čoahkádusa dainna ahte dat galgá bargat čoahkis ja johtilit, ja das galget leat dakkár olbmot geain lea erenoamáš gelbbolašvuoha. Lánkalávdegoddi lea bovden Sámedikki searvat dušše departemeant-taid gaskasaš refereansajovkui. Sámediggi maid lea uhccán dahje ii ollenge beassan leat mielde ráđdehusa barggus stuorradiggedieđáhusain bio-logalaš šláddjivuoda birra, mas livččii sáhtán leat stuorra mearkkašupmi sámi servodatberoštumiid goziheapmái boahteáiggi eanahálddašeami ektui.

Sámediggi čujuha ahte lea stuorra erohus Sámedikki vuoruhemiid ja Stuorradikki rámma-juolludemiid gaskka. Sámediggi lea gáibidan šiehtadallanmodealla ráđdehusain sámi áššiid barggu dáfus. Go bargá bušehtain ja odđa dár-buiguin, de sáhtá duohta šiehtadallamiid bokte čielggadit ruđalaš dárbbuid, ovddasvástádusjuogu ja soahpat bušehttarámmaid jagis jahká. Dákkár

³ Gč. Kulturdepartemeantta evttohusa rievdatit sámelága § 3–12 oktan lánkaásahusaiguin – sámi giellabarggu oddasis organiseren.

⁴ Gč. Kap. 2.2.7.1 ja 2.3.6.1 nuoraidprošeavtta ja jahkásaš nuoraidkonferánsaid birra.

vuogádat buoridivččii dialoga ja ovttasbarggu daid hástalusaid dáfus mat sámedipolitiikka leat.

Departementtaid bušeahhtajuolludeamit eai leat heivehuvvon haddegoargnumiid ektui ja mielddisbukta ahte doaimmat mat gusket sámi ulbmiliidda, gáržžiduvvojit. Ige Sámediggi leat duhtavaš dainna, ahte go barggut sirdojuvvojit sieranas departemeanttain, de departemeanta ii šat váldde ovddasvástádusa ruhtadit boahttevaš ovddidan- ja investerendárbbuid. Sámi servodat ii sáhte dohkkehit ahte juolludeamit sámi ulbmiliidda gáržžiduvvojit dán muttus servodatovdáneamis.

2.2.3 Sámi jienastuslohku ja válga

Sámediggi lea dál geahčadeamen sámediggeválganjuolggadusaid. Dán lávdegotti raporta lea dál sáddejuvvon gulaskuddamii Sámedikki politihkalaš joavkkuide, sámi organisašuvnnaide ja válljejuvvon gielddaide ja fylkkagielddaide. Dát dávista Sámediggeráđi álginjuolggastussii. Dikki rievdadusevttohus ovddiduvvo jagi 2002 mielde. Sámediggi čujuha erenoamážit ahte ferte buoredit sámi jienastuslokhobarggu, ja ahte jienastuslogu fievrredeapmi ja hálddašeapmi berre sirdojuvvot guovddáš dássái, namalassii Sámediggái. Dán ortnega bokte dáhttu Sámediggi sihkkarastit olbmuid jienastuvuoigatvuoda ja juksat dan ahte buot jienastuslohkui čálihanávžžuhusat meannuduvvojit veardásaččat ja ahte sámi jienastuslohku oktilaččat áigejuovdilasto.

Sierra diehtujuohkinprošeakta lea ásahuvvon ovttasráđiid Statskonsult:in. Prošeakta bistá gitta 2005 válgga ráđjai, ja dan mihttomearrin lea vaikkuhit dan ahte eambosat čalihivčče iežaset sámi jienastuslohkui. Erenoamážit vuoruhuvvui 2001:s nuoraid ja nissonolbmuid besten jienastuslohkui. Kampánja boadusin lei dat ahte nuoraid lohku jienastuslogus gal goarknut, muhto nissonolbmuid oassi gal ii buorránan nugo leimmet doivon. Oktii-buot ledje dalle go čálihanáigi nogai miessemánu 1. b. 2001, 9.923 olbmo čálihan iežaset sámi jienastuslohkui, 1.255 eanet go 1997:s. Go jahki 2001 nogai, de ledje sámi jienastuslohkui čálihan badjel 10.000 olbmo.

Unohis sohkaalovddastus Sámedikkis maŋŋá 2001 válgga lea dagahan ahte Sámediggi lea álggahan iskkadeami válgga, ovddastusa ja dáseárvvu birra. Áigumuš lea álggahit doaimbabiid, mat buoridivčče nissonovddastusa. Sámediggi áigu álggahit maŋggajagáš dutkanprogramma. Lea stuorra dárbu beassat diehtit eambo sohkaalovddastus gaskavuodaid birra sámi servodagas, buot servodatsurggiin, vai sáhtta ovddidit beaktiis dáseárvopolitiikka.

2.2.4 Giella, gulahallan ja diehtujuohkin

2.2.4.1 Bargu sámeagielaiguin

Sámedikki guovddáš mihttomearrin lea nannet ja ovddidit sámi giellabarggu buot giellaguovlluin. Mihttomearrin lea ahte sáme- ja dárogiella šaddet ovttaárvosaš giellan. Giellaovddidanbargu lea guhkit áiggi bargu. Dán barggu ferte doaimmahit maŋgga dásis. Dás lea sáhka movttiidahttit ovttaskas olbmo, bargat diehtujuohkimiin stáda ektui ja giellavuostálastiid ektui, evttohit gielladoaimmaid ja gozihit, ahte ovttaskas olbmot ožžot giellabálvalusaid vuoigatvuodaid mielde. Dáin bargguin lea Sámedikkis ofelaš-doaimma.

Riikkaidgaskasaččat lea sámeagiella áitojuvvon giella go leat unnán sámeagiellubmit, geat orrot biedgguid ja smávva giellabirrasii. Giellasuodjaleapmi lágaid bokte lea leamaš ja lea ain dárbbalaš. Sámeláhka⁵ sisttisdoallá mearrádusčoahki, mii galgá nannet sámeagiela geavaheami iešguđetlágan oktavuodain. Láhka mearrida ahte dárogiella ja sámeagiella leat formálalaččat ovttaárvosaš gielat ja dat sihkkarastá sámeagiela vuodu, ja láchá vel dili sámeagiela ovdáneapmái ja eanet geavaheapmái. Sámelága bokte leat nappo sihkkarastán Norgga sápmelaččaid vuoddovuoigatvuodaid geavahit sámeagiela. Sámelága giellanjuolggadusat leat guovddášis Sámedikki giellabarggu. Sámelága giellanjuolggadusbargu lea oktilis bargu ja lága ođasmahttin ovdáneami mielde lea dehálaš, vai sáhtta dustet hástalusaid dadistaga go dat bohtet.

Sámediggi berre oazžut válddi hálddašit sámeagiela Norggas. Go Sámediggi oazžu dákkár válddi, de dat sáhtta dan hálddašit daid rámmaid siskabealde, maid stáhta áiggiis áigái bidjá. Lea maid deatalaš ahte lágas deattuhuvvo ahte sámeagiela hálddašeapmi galgá dahkkot Vuodđolága § 110a, riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid ja Eurohpa guovlo- ja unnitlohkoálbmogiid gielaid soahpamuša vuodul. Vuodđoláhka nanne vuoigatvuoda geavahit sámeagiela. Giellaválljemis leat maid kulturpolitihkalaš bealit. Giela ii sáhte atnit dušše gulahallangaskaoapmin, mas dušše jorgaleaddjit ja dulkkat leat giellaovddideaddjit. Sámelága giellanjuolggadusat geatnegahttet sihke almmolaš orgánaid ja sámeagielaiguin geavahit sámeagiela árijalaččat.

Giella lea olbmo deháleamos gaskkustan- ja gulahallangaskaoapmi, ja lea maiddá servodaga mihtilmas dovdomearka. Giella lea kultuvrra ovdáneami vuoddu. Jus giella jávká, de jávká maiddá kultuvrra deháleamos iešvuotta. Danne lea dárbb-

⁵ Láhka Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra mearriduvvui geassemánu 12. b. 1987.

nalaš sealluhit sámegeiela, ja bargat dan guvlui ahte sámegeiella duodai šaddá iešbirgejeaddji giella buot servodatosiin. Amaset sámít geat leat massán dahje lea massime gielaset maiddáí masset gullevašvuoda sámi kultuvrii, de lea dárbblaš ealáskuhtit ja ovdánahtit giela doppe gos sámegeiella lea fuones dilis.

Stáhtadoarjja sámegeiela hálddašanguvlui ja ovttaskas olbmo vuoigatvuohta geavahit sámegeiela lea dál gáržžiduvvon 6 gildii. Boahhteáiggi hástalus lea fállat dakkár fáaldagaid ja váikkuhangaskaoimiid, ahte ovttaskasolbmo vuoigatvuohta sámelága ja Rávisolbmuid oahpahušlága ektui vuhtii váldjuvvo maid olggobealde sámelága hálddašanguovllu. Lea hui mávssolaš movttiidahtit olbmuid geavahit sámegeiela buot oktavuodain sihke priváhta ja almmolaččat nu ahte lága áigumuš ollašuvvá. Lea maiddáí dárbblaš čilget eiseválddiide ahte ferte leat dilli ja ráđđi geavahit sámegeiela barggadettiin, seamma dásis go lea dilli ja ráđđi geavahit dárogeiela.

Dán ráđjái lea čájehuvvon ahte sámegeiela oahppu akto ii ovdánahte sámegeiela dievaslaš birgejeaddji servodatgiellan. Sámegeiela ferte geavahit gulahallangaskaoapmin buot dásiin. Skuvla ferte geavahišgoahit sámegeiela maiddáí fágaoahpahušas vai mánát ja nuorat šaddet oadjebassan geavahit sámegeiela buot fágain, ja ohppet fágaterminologijja (-doahpagiid) lunddolaš dilálašvuodain. Nu sáhtta sámegeiella ovdánit iešbirgejeaddji servodatgiellan.

Njálmmálaš árbevirolaš máhttu, fágaterminologijjan, sáhtta jávkat go bargovuogit ja eallindábit rivdet. Dál leat mánát ja nuorat skuvllas buoremus oahppanáiggis. Skuvla ii máhte addit dákkár vuđolaš oahpu maid olmmoš árbevirolaš bargguid bokte alces háhká. Danne lea dárbblaš ahte Sámediggi geahččala čohkket tearpmaid ja dadjanvugiid nu ollu surggiin go lea vejolaš. Sámi terminologijja ovddideapmi lea hui dehálaš doaimma sámegeiela sealluheamis ja giellageavaheami nanemis.

Jus sámegeiela galgá sáhttit geavahit fágalaš oktavuodain, de lea eaktu ahte sámegeielas gávdno fágaterminologijja ja fágadoahpagat buot servodaga dárbbuide.

Sámedikki sátnebánku galgá odastuvvot ja viiddiduvvot. Sátnebánku lea mávssolaš bargoneavvu buohkaide, geat barget sámegeielain. Jurdda lea lasihit sátnebánkui buot sámi giellajoavkkuid ja suopaniid sániid ja doahpagiid ja dan ovddidit oktasaš bargoneavvun riikkarájáid rastá. Dát lea

stuora bargu masa lea dárbu oázžut liige ruhtadeami stádabušehtas.

Giellaguovddážit leat earenoamáš dehálaččat dain guovlluin gos sámegeiella lea jávkame. Dáin guovlluin lea sámegeiela ovdáneapmi ollu boarrásit buolvva duohken, go nuorat vánhenbuolva ii leat oahppan dahje ii máhte sámegeiela. Giellaguovddážit sáhtášedje aktiviseret boarrásiid gielamáhtu nu ahte mánát ja nuorat oahpašedje sámegeiela. Giellaguovddážit leat mávssolaččat doppe gos sámegeiella ii hubmojuvvo ruovttus ja báikegottis. Dábálaččat vánhemat oahpahit mánáide sámegeiela. Dál lea nu, ahte ádjá ja áhku buolva ja nuorat geardi máhttet sámegeiela, muhto ii vánhenbuolva.

Giellaguovddážit leat jagi 2001 rájes ožžon fásta doarjaga Sámedikkis. Fásta doarjagiin lea álkit čohkket gelbbolašvuoda ja doallat dan gelbbolašvuoda vai sáhttet hukset nano resursaguovddážiid mat leat guovlluide ávkin. Giellaguovddážiin berresii leat čáli gii veahkkin čállá omd. servviide dieđuid sámegeilli, áinnas beavvi ovdal go dárogeiela diehtu boahá. Giellaguovddážiis galggašedje leat fágalaš návccat ja ovddasvástáduš ovddidit sámegeiela hupmangiela. Giellaguovddáš galgá leat dat domena gos sámegeiella gullo, hubmojuvvo ja oidno. Giellaguovddážiid berre hukset guovllu resursaguovddážiin.

Olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu lea Sámediggi vuoruhan doaimmaid mat nannejit sámegeiela. Dát guovllut eai sáhte dorvvastit sámelága giellanjuolggadusaide ja danne lea earenoamáš dehálaš ahte Sámediggi doarju dáid guovlluid giellaovddidanrahčamušaid. Sámediggi oaidná, ahte báikkiin gosa leat ásahan giellaguovddážiid, leat giellaovddidanbarggut lihkestuvvan. Danne áigu Sámediggi ain bargat oččodit eanet giellaguovddážiid.

Sámi giellaráđđi lea iskan mo almmolaš ásahusat čuovvolit sámi giellalága njuolggadusaide. Dán iskkadeami vuodul oaidná Sámediggi, ahte lea dárbu buot ásahusain nanusmahttit giellageavaheami hálddašan- ja áššemeannudeaddjigiellan. Sámedikki bargu dán áigodagas lea mitalit makkar hástalusat almmolaš orgánain lea čuovvolit sámelága giellanjuolggadusaide. Sámediggi oaidná dárbblašlaš doallat seminára hálddašanguovllu almmolaš ásahusaide ja nu čuvget sámi giellalága giellanjuolggadusaide.

Jagi 2002 čavčča mielde áigu Sámediggi bidjat ovdan gielladieđáhusa man guovddáš oassi lea giellalága evalueren. Dan oktavuodas lea stuora hástalus bargat dan badjeli ahte sámegeiela hálddašanguovlu viiddiduvvo.

2.2.4.2 *Sámi báikenamat*

Oddajagimánu 1. beavve 2002 sirdojuvvui Sámi nammanevvohat Sámediggái ja ovtastuvvui Sámedikki giellaossodagain. Nammanevvohat bargá Lov om Stadnamn ja dan lánkaásahusaid ektui. Nammakonsuleanttaid guovddáš hástalusat leat, ahte sámi báikenamat dadistaga go leat mearriduvvon váldojuvvojit buotlágan almmolaš atnui. Jus dán galgá ollašuttit, de fertet guovddáš eiseválddit ovtas Sámedikkiin aktiivvalaččat bargat diehtujohkimiin sihke suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja earáide. Lea maid dárbu almmuhit girjjáza masa leat čohkkejuvvon dat sámi báikenamat, mat leat dohkkehuvvon ja normerejuvvon. Nammakonsuleanttaid bargu lea maiddá registreret báikenamaid. Dat gáibida ollu resurssaid ja áiggi mii čállingottis dál ii leat danne go nammanevvohaga lea dušše okta virgi. Jus nammanevvohat galgá sáhttit doaimmahit ja bargat dan mii vurdojuvvo, lea dárbu bidjat lassie resurssaid nammanevvohaga čállingoddá.

Kultur- ja girkodepartemeantta báikenamallaga evaluerenbarggus bivdá Sámediggi ahte dat čuolbmačilgehusat, mat leat čadnon Norgga mánggagielalaš nammageavahepmái árvoštallojuvvojit sierra ja viidát oktavuodas go mii dán rádjái lea dahkon. Oppalaččat Sámediggi ii leat duhtavaš dan vuohkái movt evaluerenbargu fágalaččat lea čadahuvvon dan sivas go das eai leat leamaš dakkár fágalaš ja fágabirrasa ovddasteaddjit mielde, geat dovdet lagabui sámiiid čuolbmačilgehusaid. Dát ii oktiivástit daiguin geatnegasvuodaiguin maid mii oaivvildit, ahte Norggas leat das mii guoská eamiálmogiid ja čearddalaš minoritehtaid vuoigatvuodaide leat mielde mearrideame dánlágan áššiid.

2.2.4.3 *Diehtujoahkin*

Sámedikki neahttasiidu galgá viidáset ovddiduvvot mearrádusa ektui ahte elektrovnalaš bálvalusat galget leat váldofálaldahkan geavaheaddjiide ovdal 2005. Dát mearkkaša ovdamearkka dihtii dan ahte galgá šaddat vejolaš čuovvut: sámedikki dievasčoahkkimiid neahtas, ohcat ja várret bibliotehka diehtovuodus, ohcat, gávdat ja geahččat Sámedikki arkiiva- ja áššemeannudanvuogádagas ja Sámedikki čohkkejuvvon čállošiid 1989 rájes otnáži, čadahit almmolaš gulaskuddamiid neahtas, čálihit sámi jienastuslohkui, sáddet elektrovnalaččat ohcamiid dikki iešguđet doarjja- ja hálddašanortnegiidda ja jienastit sámediggeválgain.

Dát buot dávista dan višuvdnii ahte hálddašeapmi galgá doaimmat birrajándoriid ja leat geavaheaddjai vuogas. Ollu doaimmabijuid lea divras sihke ovddidit ja oastit, ja gáibidit norgalaš eiseválddiin dáhtu ruhtadit daid.

Sámedikki čállošiid ii sáhte dál ohcat, ii diehtovuoduin iige neahtas. 2002:s álggahuvvui bargu ovddidit teakstadiehtovuodu, nu ahte buot čállošiid 1989 rájes galgá dál sáhttit ohcat ollesteakstaveršuvdnan, sihke sáme- ja dárogillii. Ulbmilin livččii ovtasbargu Statens forvaltningstjenest:in.

2.2.4.4 *Dihtorčovdosat*

Buorit neahttabálvalusat gáibidit viehka ollu návcaid, sihke teknologiija investerema ja dasto sisdoalu ja doaimmevašvuoda ovddideami ektui. Vásihusat dán rádjái čájehit ahte ii sáhte vuordit nana beaktivuoda go galgá ásahit geavaheaddjiide vuogas ja doaimmi elektrovnalaš bálvalusaid. Danne go jos neahttabálvalusat buorránit, de jearragohtet geavaheaddjit ain eanet. Dasa lassin lea váttis geavahit sámi bustávvaide IKT oktavuodas. Dan geažil leage Sámediggi jagi 2000 rájes geahččalan gávdat sámi bustávaide standárdda ja dakkár čovdosiid mat doibmet.

Sámediggi áigu ovtasrádiid Ealáhus- ja gávpepartemeanttain álggahit golmmajagi eSápmi geahččalanprošeavtta, mii čatnasa IKT-doaimmabijuide sámi servodaga váste. Geahččalanprošeavtta áigumuš lea hoahpuhit ja oktiordnet daid doaimmabijuid čadaheami, mat leat evttohuvvon sámi bustávvaide ja IT oktavuodas 9.1.2002 gárvvistuvvon raporttas, maid eNorge lei gohččun ráhkadit. Sámediggi áigu ráhkadišgoahit eSápmi-plána, mas birrajándor hálddašeapmi ja almmolaš bálvaluskantuvra lea oassi stuorát ángiruššamis. Ráđdehusa mielas eSápmi-plána lea deatalaš veahkin sihke ráđdehusa almmolaš suorggi odasmahttin-, beavttálmahttin- ja álkidahttinbargui ja maiddá eNorgii oppalaččatge.

Earret dan ahte njeaidit daid eastagiid, mat bohtet ovdan raporttas, galgá prošeakta buoridit kvalitehtasisdoalu sámegillii, váikkuhit sámi oasálastima guoskevaš riikkaidgaskasaš IT-ovttasbarggus ja váikkuhit Sámi IT-ealáhusa ovdáneami. Earret čoavdit hástalusaid, mat čatnasit sámi bustávageavahepmái, sáhtta prošeakta ja eSápmi oppalaččat muhtun muddui váikkuhit hálddahušlaš čovdosiid geahččaladdama oppa Norgii. Dát maid sáhttet váikkuhit ovddidit sámi IT-gelbolašvuoda, mii sáhtášii leat ávkin ovddideamis gávpevejolašvuodaide stuorát márkaniin Norggas ja riikkaidgaskasaččat.

Gielda- ja guovlodepartemeanta ovttas Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain váldet badjelaset muhtun eSápmi-prošeavtta ovddidanprošeavtta ruhta-deami Sámedikki hálddahusas. Sámediggi eaktuda ahte várrejuvvojit ruđat dán geahččalanprošeavtta čadahepmái ja daid doaimmabijuid čadahepmái, maid geahččalanprošeakta vuolggaha.

2.2.4.5 Sámi arkiiva

Lea mearrideaddji ahte sámi institušuvnnaid rusten joatkašuvvá ja ahte sámi servodahkii alccesis addojuvvo vejolašvuohta hálddašit dieđuid sámi historijá ja dalaáiggi birra. Álbmotlaš sámi arkiivva ásahepmi lea oassi dán barggus, gea. kap. 2.3.3.7. Sámediggi lea bargamin oažžut čielggadusa dán barggus. Dasto bargojuvvo oažžut boahhtevaš sámi arkiivva sámi dieđavistái Guovdageainnus.

2.2.4.6 Sámi sierrabibliotehka, sámi girjebusset ja sámi bibliografija

Sámi sierrabibliotehka lea našuvnnalaš sámi kulturásahus. Sámi sierrabibliotehka⁶ okta deataleamos bibliotehkafágalaš doaimmain ovddosguvlui lea doaimmat resursan eará bibliotehkaide sin barggus ovddidit sámi bibliotehkabálvalusaid. Dát dahkko bagadallama ja diehtjuohkima bokte. Sámediggi dáhtošii bidjat stuorát ovddasvástádusa bibliotehkaide ovddidit bálvalusaid iežasat báikegottiid sámi álbmogii.

Sámediggi ferte oažžut dárbbalaš resurssaid vai sáhtta ovddidit Sámi sierrabibliotehka nu mo Sámediggi lea eaktudan. Sámediggi bargá eSápmi bokte, gea. kap. 2.4.7, ovddidit bibliotehka várás dihtorčovosiid, main sáhtta geavahit sámi bustávid, mii fas boadášii ávkin eará bibliotehkaide.

Doaimmadoarjjajuohkin johtti bibliotehkabálvalussii sámi guovlluin lea sirdojuvvon Sámediggái. Ortnet lea deatalaš váikkuhangaskaoapmi sámi bibliotehkabálvalusaid nannenbarggus, dakkár guovlluin gos lea lávdaássan eaige nu buorit bálvalusfálaldagat. Dattetge lea eaktun ahte Kultur- ja girkodepartemeanta juolluda doarvái ruđaid doaimmadoarjjajuohkimii. Sámedikki mielas lea maid lunddolaš ahte investerendoarjja oastit girjebussiid sámi guovlluin sirdojuvvo Statens bibliotektilsynas Sámediggái.

2.2.5 Mánáidgárddit, oahpahus ja dutkan

2.2.5.1 Mánáidgárddit

Sámedikki oaidnu lea ahte sámi mánáidgárdi lea mánáidgárdi, gos mánáin lea sámi duogaš – sii leat sápmelaččat. Mánáidgárddi mihttomearri lea nannet mánáid sámi identitehta, sámegeiel geavaheami ovddideami ja sámi kultuvrra gaskkusteami bokte. Sámi pedagogalaš bargit jođihit mánáidgárddi. Buorit rámmaeavttut leat mearrideaddji eavttut jus galggaš juksat mihttomeari ahte nannet, viiddidit ja oainnusin dahkat sámi sisdoalu mánáidgárddiin. Sámediggi bargá dan ovdii ahte sihkkarastit buot sámi mánáide sámegeiefálaldaga mánáidgárddis. Mánáidgárdelága odasmahttima oktavuodas áigu Sámediggi sihkkarastit ahte buot sámi mánáide šaddá vuoigatvuohta oažžut sámegeiel fálaldaga mánáidgárddiin. Mii vásihat čadat ahte sámi mánát mánáidgárddiin, erenoamážit árbevirolaš sámi ássanguovlluin, eai oaččo doarvái buori fálaldaga. Nappo fertege buorebut čalmmustahttit sámi ovdaskuvlamánáid dili. Sámediggi áigu maiddái movttiidahttit eanet sámi mánáidgárddiid ásaheami. Ferte maiddái eanet deattuhit geahččalan- ja ovddidanbarggu, dutkama mánáidgárdesuorggis ja pedogogalaš ávdnasiid ovddideami. Sámediggi áigu maiddái álggahit miellaguottuid huksejeaddji barggu ja doaimmabijuid givssideami/gierdameahttunvuoda vuostá. Dasa lassin ferte čielggadit Stáhta ja gielddaid ovddasvástádusa sámi ovdaskuvlamánáid opplaččat.

2.2.5.2 Vuodđoskuvla

Sámi oahppiin lea individuála vuoigatvuohta oahpahussii sámegeielas sihke vuodđoskuvllain ja joatkaskuvllain. Sámediggi lea čielggadusa bokte sámi oahpahusa birra olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu kárten makkár váttisvuođat oahppiin leat oažžut dan oahpahusa masa sis lea vuoigatvuohta Oahpahuslága vuodul. Čielggadus čujuha ahte ollu oahppit masset dán vuoigatvuođa dan geažil go gielddain ja fylkkagielddain eai leat oahpaheaddjit guoskevaš báikkis ja go molssaektosaš oahpahus ii leat heivehuvvon. Dasa lassin váilot instánsat mat sáhttet fállat molssaektosaš oahpahusvugiid, nugo omd. gáiddusoahpahusa, intensiivva kurssaid, hospiterema ja sullasaččaid. Lea čájehan ahte maiddái golut sámegeiel oahpahussii leat sivvan dasa go individuála vuoigatvuohta oahpahussii sámegeielas ii leat dohkálaččat gozihuvvon. Gielddat ja fylkkagielddat čujuhit ahte diibmomáksomearri sámegeiel-oahpahussii lea menddo unni, iige dat govčča gielddaid ja fylkkagielddaid duohta goluid. Dasa lassin eai oaččo

⁶ Gč. Kap. 2.3.3.8 SSB bargguid ja doaimmaid birra.

gielddat ja fylkkagielddat doarvá diimmuid sáme-giel oahpahussii dárbbuid ja oahppilogu ektui. Dán geažil ii šatta stáhta máksit ollásit dáid goluid, ja ahte ollu gielddat ja fylkkagielddat biehttalit fállamis sámi oahppiide oahpahusa sáme-gielas sáme-giel oahpahusa oahppoplána ja oahpahuslága mearrádušaid mielde. Vai sihkarastášii dán, de berrešedje gielddat oažžut stuorát rámmafievrridusaid nu ahte sáhttet dohkálaččat áimmahuššat individuála vuoigatvuoda oahpahussii sáme-gielas. Sámediggi áigu meannudit dáid hástalusaid ja árvalit doaibmabijuid jagi 2002 mielde.

Sámediggi oaihvilda ahte galggašii dasa lassin čadahit geahččalan- ja ovddidanbarggu dan ektui ahte dohkkejit go molssaektosaš oahpahusvuogit goappašiid skuvladašiid.

Diehtujuohkinbarggu sámi oahppiid vuoigatvuoda birra oahpahussii sihke sáme-gillii ja sáme-gielas galggašii hoahpuhit ain eanet, erenomažat olggobealde sámi guovlluid.

Sámediggi áigu bargat oažžut viiddiduvvot 10-jagi vuodđoskuvlla Sámi oahppoplána (O97S) nu ahte dan sáhtášii geavahit olggobealde sáme-giela hálddašanguovllu, ja movttiidahttit sámi vánhemiid válljet oahpahusa sáme-gillii ja sáme-gielas nugo oahpahuslága vuodul lea vejolaš, maiddái olggobealde sámi guovlluid.

Sámediggi lea álggahan prošeavtta «Sámi álgooahpahus» 2000:s. Prošeavtta váldomihttomearrin lea čohkket ja systematiseret sáme-giel oahpaheaddjiid vásihusaid álgolohkanoahpahusas, ja dan vuodul gávdnat lohkanvugiid mat heivejit sáme-giela lohkan-oahpahussii. Prošeakta lea golmma oasis, mas oassi I mii lea lohkamii ja čállimii ráhkkanearri birra, lea čadahuvvon. Oassi II lea lohka teknelaš beali birra ja oassi III lea lohkanádejuimi birra. Prošeavtta oassi II lea álggahuvvon, ja lea plánejuvvon bistit jagi 2002 lohppii. Dán prošeavtta bohtosat leat deatalaččat mángga oktavuodas, nugo omd. metodaválljemis, pedagogaš ávdnasiid ovddideamis jna. Iskkademiid mielde mat leat čadahuvvon OECD-riikkain (PISA 2000) čájehit ahte oahppit Norgga vuodđoskuvllain eai leat čeahpit lohkat. Mii guoská sámi oahppiide, de eai leat dahkkojuvvon makkárga systemáhtalaš iskkadeami dahje čohkkejuvvon vásihusat lohkanádejuimi birra ovdal, muhto lea sivva jáhkkit ahte sámi oahppitge eai leat duodi čeahpit lohkat go norgalaš oahppit.

2.2.5.3 *Rávisolbmuid oahpahus sámiide/ Gelbbolašvuodaodastus*

Gelbbolašvuoda odastusa mihttomearrin lea addit ovttaskas rávisolbmuid buoret vejolašvuoda oah-

pahussii ja gelbbolašvuoda bajideapmái. Odastus lea vuodđuduvvon servodaga, bargoeallima ja individa gelbbolašvuoda dárbbuide. Dát guoská buot rávisolbmuid, lea vuodđuduvvon viiddis máhtolašvuoda áddejupmái ja das lea guhkesáiggi perspektiiva.

Rávisolbmuid oahpahusas leat mánga aktøra iešguđetlágan rollaiguin. Stáhtas lea ovddasvástáduš rávisolbmuid oahpahusa oppalaš ovddideapmái, ja gielddain fas lea ovddasvástáduš plánet ja ovddidit vuodđoskuvlaoahpahusa rávisolbmuid várás gielddain. Fylkkagielddain lea ovddasvástáduš plánet ja ovddidit joatkkaoahpahusa rávisolbmuid várás fylkkas. Sámedikki ja sámi joatkkaskuvllaid sámi rávisolbmuid oahpahusas ii leat čilgejuvvon. Sámediggi áigu geahččalit oažžut čilgejuvvo geas lea ovddasvástáduš iešguđet surggiin sámi rávisolbmuid oahpahusas ja ahte várrejuvvojit ruđat čadahit dárbbalaš doaibmabijuid, earret eará oahpponeavvoovddideapmi ja metodat movt ávkkestallat sámi kultuvrra ja ealáhusaid árbevirolaš máhtolašvuodain omd. giellaoahpahusa oktavuodas. Sámediggi ferte oažžut válddi ja resurssaid vai sáhtta váldit badjelasaš ovddasvástádusa sámiid rávisolbmuid oahpahusa oppalaš ovddideapmái ovttaráđiid guovddáš eiseválddiiguin, vuosttažettiin Oahpahus- ja dutkandepartemeanttain ja Rávisolbmuid oahpahusinstituhtain. Sámediggi aiddostahtta maiddái ahte A-etahta lea deatalaš arena rávisolbmuid oahpahusas sin kursafálaldagaid bokte, ee. sáme-giela oahpahusas.

Lassánan sámi kulturdiđolašvuoda oktavuodas vásihit ahte vánhemat, geat ieža leat massán sáme-gielaset, sávvet ahte sin mánat galget oažžut oasi das skuvllas/mánáidgárdis. Dán oktavuodas vásihit ahte vánhemat ieža maid jearahit fálaldagaid sáme-gielaoahpaheami birra, nu ahte ruovttut maid sáhtáše leat mielde doarjume máná gielalaš ovdáneami. Dát berre váldojuvvo hui duodas. Danne ferte jođáneamos lágiid mielde ráhkadit plána, ja sihkkarastit resurssaid dán dehálaš bargui. Sámediggi áigu oktavuodas eiseválddiiguin ovdandoallat dán oktan bajimus prioriterejuvvon suorgin.

Lea jáhkehahti ahte sáme-giela oahpahusfálaldat vánhemiidda lea okta dain doaimmain mii viiddida sáme-giela geavaheddjiid logu. Sámediggi áigu dán oktavuodas čujuhit dan árvui man Ráđdehus St.died. nr. 55, 2000–2001 bidjá doarjut sáme-giela ovdáneami, gos signaliserejuvvo ahte berre vuoruhit sihke lohkan- ja čállinoahpahusa ollesolbmuid, geat juo máhttet sáme-giela, ja sii geat eai hálddaš giela galget sáhttit háhkat alcceseaset dárbbalaš vuodđodieđuid.

2.2.5.4 Joatkkaoahpahas

Maiddá joatkkaskuvllain lea sámii oahppiin individuála vuoigatvuohta oahpahasii sámegielas, muhto Sámediggi lea vásihan ahte erenoamážit olggobealde sámegiela hálddašanguovllu dát ii álohii doahhtaluvvo ja sivat dasa leat juo namuhuvvon kapihttalas bajábealde vuoddoskuvlla birra.

Sámediggi lea ožžon maŋŋábargun 94-odastusa (R-94) evaluerema oktavuodas bargat sámii joatkaohpahasu vuodđoprinsihpalaš beliiguin. Sámii joatkkaoahpahasu váilu sámii oahppoplána, vuoddoskuvla gal lea ožžon sámii oahppoplána 10-jagi vuoddoskuvlii (O97S), muhto lea maiddá dárbu sihkkarastit sámii sisdoalu našuvnnalaš oahppoplánaide nugo vuoddoskuvlla našuvnnalaš oahppoplánain lea dahkkojuvvon. Ferte maiddá árvvoštallat oažžut eanet sámegiela oahpahasgiellan joatkkaoahpahasu dáláš ektui.

Boazodoallu oahppofágan lea álgodásis. Vuosttas fidnooahppit ožžot oahpposajiid gidđat 2002. Sámediggi lea ráhkadan oahppoplána dán oahppofága várás ja ferte gávnnahtit vugiid movt árvvoštallat fidnooahppiid boazodoalus.

2.2.5.5 Erenoamášpedagogalaš gelbbolašvuoda ovddideapmi

Maŋimus jagiid lea erenoamášpedagogalaš fáladat rievdaduvvon sakka našuvnnalaš dásis.

Ferte nannoseappot deattuhit máhtolašvuoda ja gelbbolašvuoda sierraohpahasu sisdoalu ja organiserema ektui skuvllas. Dán dilis ferte geavahit ollu návccaid erenoamášpedagogalaš suorggis sámii mánáid, nuoraid ja rávisolbmuid várás. Mihtomearrin lea hukset sámii gelbbolašvuoda, mii heive sámii ja sámegiela geavaheaddjiide. Dán oktavuodas lea Sámediggi ráhkadan plána mo loktet erenoamášpedagogalaš gelbbolašvuoda, mas áigu ángiruššat deavdda- ja joatkkaoahpu, ovddidanprošeavttaid skuvlla várás ja oahppostipeandaid. Plána čadaheapmái lea eaktun ahte rámmaeavttut dávistit dárbbuid.

2.2.5.6 IKT sámii oahpahasu

Dábálaš oahpponeavvuid oktavuodas ii leat ollu gal dahkkojuvvon ovddidit digitála oahpponeavvuid. Digitála oahpponeavvuid ovddideami lea headušan ja maŋŋonahtán dat go váilu ollislaš čovddus sámii foanttaid geavaheamis. Odđa ja eanet ollislaš čovddus sámii foanttaid geavaheamis rahpá odđa vejolašvuodaid sámii digitála oahpponeavvuid ovddideapmái. Ovddasvástáduš maid ii leat čielgasit definerejuvvon, sámii oassi ii

lea leamaš mielde guhkesáiggi našuvnnalaš plánain, eaige lea leamaš várrejuvvon sierra resursat sámii IKT-doaimabijuiide. Dát lea dagahan dan ahte sámii skuvla ii leat sáhtán searvat IKT ángiruššamiidda dalle go dáža skuvla daiguin lea bargan, juste dan dihte go lea sierralágan čovdosat sámii foanttaid geavaheapmái. Ná leage sámii skuvla bázahallan, iige das lea oahpaheaddjigelbbolašvuoda IKT ja mášenpárkka/prográmma oktavuodas.

Boahtteáiggi lea riektá ángiruššat sámii digitála oahpponeavvuid ovddideami heiveheami našuvnnalaš prošeavttaide, sihkkarastit sámii sisdoalu, ii dušše O97 ektui, muhto maiddá O97S ektui, ja dasto buoret skuvllaid infrastuktuvrra.

2.2.5.7 Oahpponeavvoovddideapmi

Oahpahaslága vuodul lea individuála vuoigatvuohta oahpahasii sámegielas. Dát lea dagahan dan ahte oahppiid lohku, geat váldet sámegiela nubbingiellan dahje sámii kultuvrra ja giela fágan, lea badjánan miehtá riikka. Dán oktavuodas lea dárbu sihke árbevirolaš oahpponeavvuide, muhto maiddá iešgudetlágan gáiddusoahpahasvugiide, go juo oahpaheaddjidilli eanaš báikkiin, gos oahppit háliidit válljet sámegiela, lea hirbmat váttis.

Erenoamášpedagogalaš oahpponeavvuid ovddideapmi ja buvttadeapmi sámii geavaheaddjiid váste lea guovddázis boahtte áigodagas. Dás jurddašit sihke dábálaš erenoamášpedagogalaš oahpponeavvuid oahppiide geain lea erenoamáš dárbbut, muhto erenoamážit daid oahppiid várás, geain lea mánggalágan váttisvuodat. Mánggafukšunella oahpponeavvuin sáhttet leat mánga iešgudetlágan oasi ja heiveheami jietna-, govva- ja teakstahámis, eaige dat vealtameahttumit dárbbas doaimat oktan buvttan.

Gelbbolašvuodaodastus, mas deattuhuvvo eanet rávisolbmuid maŋŋa- ja joatkkaoahpahas, gáibida hui ollu barggu oahpponeavvuid heiveheami ektui dien ahkásaččaide. Dál eai gávdno ollus ávdnasat mat livčče rehkenastojuvvon sápmelaš rávisolbmuid, ja daid oahpponeavvuid mat gávdnojit, ferte divodit ja láchit vai daid sáhtá geavahit maiddá rávisolbmuid oahpahasu, ja vai oddaset giellaoahpahasvugiid sáhtášii geavahit.

Livččii maiddá dárbu árvvoštallat rievdadit váldominstara dan ektui ahte makkár oahpponeavvuid galggašii ovddidit fágasuorggis. Dán rádjai lea ángiruššan ovddidit viiddis oahppigirjii, váldodoaimbidjun oažžut oahppoávdnasiid. Lea čájehan ahte dát lea lossa ja áddjás proseassa ja manná viehka guhkes áigi dan rájes go ovddidanbargu álggahuvvo dassázii go oahppogirjii lea gárvvis. Riev-

dadusa geažil ahte eanet ráhkadišgoahtit fáddágirjiid sáhtáši leat vejolaš eanet bálddalaga buvttadit oahpponeavvuid davvi-, julev- ja máttasámegillii ja johtileappot oažžut áigeiguovdilis oahppoávdnasiid fágas.

Raporta *Sámi girjebuvttadeami evalueren* lea čujuhan buvttadeami čielga beaktivuodaváttisvuodaid, vuosttažettiin oahpponeavvobuvttadeami oktavuodas. Buktagiid lohku ja buvttadanáigi ii leat dohkálaš. Mihttomeriid juksan lea dušše 42 % daid mihttomeriid ektui, mat ledje biddjon Sámi oahpponeavvobuvttadeami strategijaplánas áigodahkii 1996–2000. Sámedikki mielas ferte čadahit doaimabijuid, mat beavttálmahttet buvttadeami ja buoridit čálliid ja oahpponeavvuid bestema. Ášši meannuduvvo 2002:s.

2.2.5.8 Alit oahpahuš ja dutkan

Sámediggi lea mángii čujuhan makkár hástalusat ja dárbbut sámi servodagas leat sámi alit oahpu ja dutkama oktavuodas. Dan oktavuodas lea Sámediggi dovddahan dárbbu garrasit ángiruššat oahphusa, dutkama ja ovddidanbarggu, ee. 10-jagi gelbbolašvuoda rekruteren-, kvalifiseren- ja ovddidanprográmma dutkama várás sámi servodagas. Ovddidanprográmma vuodđun ja rámmán ferte leat ángiruššan dakkár surggiin go sámegealla ja giellaovddideapmi, nana, ceavzilis luonddu- ja resursahálddašeapmi ja sámi oahpahuš ja áddejupmi. Giellagáhtten- ja giellaovddidanbarggus lea Sámedikki mielas hui deatalaš ahte sámegealla geavahuvvo maiddá dutkangiellan. Sámedikki mielas berre maiddá ásaht sierra sámi fágaorgána, mii bidjá eavttuid sámi alit ohppui ja dutkamii. Dán orgána sáhtta ovddidit Sámi Parlamentáralaš Rádi olis nu ahte dat de oažžu bajimuš ovddasvástádusa sámi oahpahuš- ja dutkanpolitihkas Norggas, Suomas, Ruotas ja Ruoššas.

Odne leat uhccán sámi studeanttat, mat álget alit ohppui. Ferte buorebut váldit vuhtii ja čalmustahhtit eamiálbmogiid- ja unnitlohkojoavkkuid dili oahpahušvuogádagas vai njulge dáid bonjuvuodaid. Ii dat dušše buoridivččii áddejumi sámi kultuvrii ja servodahkii, muhto dat maid buoridivččii unnitlohkonuoraid gullevašvuoda alit ohppui. Omd. buorit stipeandaortnegat, doarvá studeantaásodagat ja mánáidgárdesajit ja buorebut dili lámhčen, daid studeanttaide, geain leat sierra dárbbut, veahkehivčče dakkár joavkkuid searvat alit ohppui, main dál leat uhccán ovddasteaddjit doppe. Dárbbasuvo maiddá diehtjouhkanplána sámi studeanttaid várás ja plána, mo daid rekruteret erenoamážit sámi oahpaheaddjiohppui ja erenoamážit eará Davviriikkain ja Ruoššas.

Buot iehčanas odđaaigásaš kulturhálddašeami ja viidásetovddideami guovddážiis lea oahpahušvuogádat, man vuodđun lea mánáidgárdi ja vuodđoskuvla ja bajimus dássin fas allaskuvla ja universitehta. Sámi allaskuvla ásaheavvui dan vuodul, ahte sámit dohkkehuvvojedje Norgga eamiálbmogin, mas lea ovddasvástádus iežas kultuvrra hálddašeamis ja joatkimis. Danne leage Sámi allaskuvllas stuorra ovddasvástádus váikkuhit dakkár gelbbolašvuoda kvalifiserema ja ovddideami, man vuodđun leat sámi árbevierut, máhtolašvuotta ja áddejupmi. Dál lea stuorra gelbbolašvuodadárbu eanaš fágasurggiin, ja erenoamážit ferte nannet sámi dutkama. Eaktun lea ahte Sámi allaskuvlla rámmaeavttut dávistit doaimma bargguid ja daid vuordámušaid, mat sámi servodagas leat doibmii. Dán vuodul lea dárbu bajidit Sámi allaskuvlla diedalaš allaskuvlan, mas leat dat fágalaš ja ekonomalaš resurssat, mat dárbbasuovvot go doaimma galgá sáhttit fállat buori oahppanberrasa buoriid pedagogalaš ja diedalaš doaimmaiguin. Buorre ja dynámalaš oahppanberrasa sorjá maiddá fysalaš berrasiin. Dálá visttit, heahtihuvvon militeara orohat, ii doaimma odđaaigásaš ja boahteáigái heivehuvvon sámi diedalaš allaskuvlla vistin. Danne leage illudahtti ahte eiseválddit leat plánegoahtán odđá vistti, muhto Sámediggi lea dat tetge sakka fuolastuvvan go Oahpahušdepartementa lea garrasit geahpedan allaskuvlla dieđihuvvon areáladárbbu. Visttit galget sáhttit addit sámi diedalaš allaskuvlii optimála bargoeavttuid. Dat guoská sihke visttiid lohku ja sturrodagaide. Seammás galgá arkitektuvra dahkat sámi huksenvieruid oainnusin ja vuolggahit buori oahppanberrasa. Nappo ferttege odđá allaskuvlavisti leat heivehuvvon dan pedagogalaš ja fágalaš jurddašeapmái, maid allaskuvla lea huksemin.

2.2.6 Birasgáhtten ja kulturmuutosuodjaleapmi

Sámediggi atná lunddolaš ovdáneapmin dan ahte sámi birasperspektiivvat eanet ja eanet heivehuvvot Sámedikki ollislaš barggus. Lea dárbu ráhkadit birasdieđáhusa, mii sisdoallá Sámedikki biras- ja areálaperspektiivvaid. Vuodđun Sámedikki politihkii lea guhkesáigge ealáhus- ja servodatovddideapmi sámi guovlluin, nu ahte luondduresurssat eai galgga geavahuvvot eanet go maid luondu gierdá. Doahpagat biras, luondu ja kultuvra gullet lágga oktii. Danne lea deatalaš ahte birasperspektiiva heivehuvvo buot Sámedikki bargguide ja doibmii. Sámediggi galggaši váikkuhit birasáddjás geavada duohtan dahkama sámi servodagas dan bokte

ahte oainnusin dahká ja doarju doaibmamolssaeavttuid nana ceavzilis ovdáneami ektui.

Suodjalanplánabarggus Sámediggi čujuha ahte áššis leat golbma beali, maid ferte čilget vuos. Áigumuš suodjalemiin ja dan sisdoallu lea deatalaš bealli, mii mearrida mo sámi beroštumit galget áimmahuššojuvvot. Viidáseappot berre báikkálaš sámi čatnaseapmi leat vuodđun jus suodjalanplánat gusket sámi resursaguovlluide. Buorre oktavuoha báikegottiiguin lea deatalaš suodjalanproseassas. Dasa lassin lea hástalussan geahččat ollislaččat stáhtalaš iešguđet surggiid, maidda suodjalanproseassa guoská. Dán ferte dahkat vai sihkkarastá ahte sámi kultuvra ja eallinvuogit áimmahuššojuvvojit buoremus lági mielde.

2.2.6.1 Sámi museadoaibma

Sámediggi bargá árrjalaččat sámi museaid nannemiin. Sámi museaid erenoamáš hástalussan lea doaibmat arenan ja oasálažžan go lea sáhka kultuvrralaš iešáddejumis ja identitehtas sihke siskkáldasat ja olgguldasat. Sámi servodat juvssašii dán buoremusat sámi museapolitihka ovddideami bokte, nu ahte sámi servodat ieš válddášii badjelassas ovddasvástádusa das movt kulturárbi galgá gáhttejuvvot ja geavahuvvot.

Sámediggi atná deatalaš hástalussan oazžut Nuortasámi musea Njeavddámis sámi duhátagebaikin. Njuolgga jagi 2002 Stáhtabušehta čuovvoleapmin lea Statsbygg álggahan Nuortasámi museavistti prošekterema. Sámediggi čuovvola dán barggu dainna lágiin ahte áigu oččodit sadjái organisatoralaš ja ekonomalaš rámma boaktevaš museadoibmi. Dán barggus lea maiddái Máttá-Várjjaga gielda deatalaš aktøra.

2.2.7 Kultuvra ja ealáhusat

2.2.7.1 Sámi kultuvra

Sámediggi áigu joatkit ánggiruššat sámi mánáid ja nuoraid bajásšaddaneavttuid nannemiin ja ovddidemiin. Sámedikki mielas galggašii dásseárvobargu álggahuvvot juo mánáid bajásgeasedettiin vai mánát ohppet ahte nieiddat ja gánddat leat ovttárvosaččat ja dásseárvvus.

Dán geažil ferte viidát ja mánggabealádit ánggiruššat ollu surggiin, masa ollu oasálaččat servet. Sámedikki vuodđoprinsihppa lea ahte doaibmabijut mánáid ja nuoraid várás galget heivehuvvot sámi servodahkii.

Dáidda- ja kulturpolitihkas Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka šiehtadallanmálla buoridivččii gulahallama ja ovttasbarggu vai gávnašii buriid

čovdosiid daid hástalusaid oktavuodas, mat leat ovddosguvlui.

Doarjja originála girjjálašvuoda almmuhemiide sámegillii lea vuoruhuvvon, muhto ollugat lávejit ohcalit sámegillii jorgaluvvon dovddus ja bivnnuhis girjjiid, erenoamážit mánáid- ja nuoraidgirjjiid. Boahhteáiggis ferte árvvoštallat eanet doarjaga jorgalit girjjálašvuoda. Lea deatalaš ahte sámi mánát ja nuorat movttiidahttojuvvojit čállit sámegillii. Dán oktavuodas lea Sámediggi áigumin ásahit stipeandaortnega sámi mánáide ja nuoraide, geat čállit sámegillii.

Sámediggi norggabealde ferte measta okto ruhtadit čáppagirjjálašvuoda almmuhemiid sámegillii. Kulturfoandda girjjálašvuoda doarjagii lea issoras garra beroštupmi, man geažil ollu buorit girjjálašvuoda prošeavttat gártet vuordit ruhtadeami. Dát duššástuhtta girječálliid ja lágádusaid, ja buktá riidduid sámi čálliid gaskii riikkarájaid rastá. Sámediggi bivdá Ráđđehusa váldit dán ášši bajás Suoma ja Ruota eiseválddiiguin.

1999 rádjai lei Sámirádis sámi čáppagirjjálašvuoda oastinortnet. Dát ruhtaduvvui Davviriikkaid ministtarrádi ja Interreg doarjagiiguin. Ortnet lea heaittihuvvon. Sámediggi áigu vuolgga hit barggu, mii guoská sámi girjjálašvuoda bissovaš oastinortnega ásaheami ja ruhtadeami čielggadeapmái.

Sámi musihka gaskkusteapmi galgá vuoruhuvvot. Dát guoská maiddái sámi musihka fágalaš ovddideapmái. CD:id almmuheapmi lea deatalaš sámi musihkkii, muhto konsearttaid, turneaid ja festiválaid bokte besset olbmot vásihit sámi musihka eará láchkai ja sámi musihkka olaha dalle eanegeiid. Sámediggi galggašii ovttasrádiid eará instánsaiguin álggahit barggu mii guoská sámi musihkkáriid gelbbolašvuoda bajideapmái ja dasto oččodit alit dási sámi musihkkaohpahusa. Musihkkadoarjja lea leamaš seamma dásis juo mánggaid jagiid ja duhtada dušše oasáža dárbbuin, mii váttásmahtta sámi musihka nannema ja ovddideami.

Lea dárbu guorahallat movt galggašii bargat sámi musihkain ja movt dan gaskkustit iešguđet guovlluid dárbbuid vuodul. Sámi musihkkabargit eai leat dušše okta joavku, iige sámi musihkka leat ovttalágan juohke sajis sámi servodagas. Sámi musihkkabargiid organiserenmálla, ovddasvástádusa juohkáseami iešguđet hálddašanorgánaid gaskka, mii guoská ruhtadeapmái, fertejit guoskevaš bargit, Sámediggi ja eará orgánat gaskaneaset dárkilit ovttasrádiid guorahallat.

Musihkka geasuha mánáid ja nuoraid, ja čatná oktavuodaid sohkaolvvaid gaskka. Nuorat geahččaladdet mielas iešguđetlágan musihkkašlájaid. Ferte hoahpuhit láchit dakkár doaib-

mabijuid, maid vuodul nuoraide šaddá vejolašvuohta váldit musihkka- ja juoiganoahpu. Kulturskuvllat leat deatalaččat dán oktavuodas.

Kulturdepartemeanttas, nugo maid Sámedikkisge, lea ovddasvástádus nannet ja ovddidit sámi dáidaga. Sámediggi vuordá ahte Kulturdepartemanta lámhá sámi daiddamusea ja alit dási sámi dáid- daoahpahusa duohtan dahkama.

Digitála gaskaomiid geavaheapmi dáidagis sturru golvu go galgá čájehit ja gaskkustit dáiddabuktagiid. Lea dárbu ahte almmolašvuohta addá sierra doarjaga dakkár dáiddasurggiide, mat geavahišgohtet diehtjuohkin- ja gulahallanteknologiija.

Jos duodji ain galgá leat kulturguoddin boahteáiggis, de lea deatalaš ahte dat ceavzá ja ovdána. Danne fertege duoji nannet nu ahte dat dáid- dalaččat ja kultuvrralaččat beassá iežas ovddidit.

Beaivváš Sámi Teáhterii ferte sihkkarastit ekonomii, nu ahte teáhter sáhtta bálvalit olles sámi ássanguovllu. Ruđat teáhterulbmiliidda galget movttiidahttit iešárjajalašvuođa ja nannet giela stáhtusa sáme giela geavaheami bokte lávddi alde. Dasa lassin ferte vuoruhit dakkár lávdedáidaga, man geavaheadjin ja olahusjoavkun leat mánát ja nuorat. Mihttomearrin lea háhkat buori teáhterfálaldaga lullisámi álbmogii Norggas, Áarjelsaemien Teatere ovddideami bokte ain. Go čielggadus lullisámi teáhtera birra Norggas gárvána, de árvvoštallojuvvojit odđa doaimmabijut.

Amatørteáhterbargu lea deatalaš kulturdoaimmabidju, masa nuorat lávejit searvat, ja lea mielde addimin sosiála sámi oktavuoda dovddu. Dasa lassin lea dát deavdda ásašuvvon teáhterjoavkkuide ja olbmot ožžot odđa arenaid gos besset návddašit sámi kultuvrra ja dáidaga. Nuoraid amatørteáhterii lea beroštupmi searvat davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš nuoraidteáhterprošehtii, gos sáhttet oazžut odđa impulssaid ja máhtolašvuođa/vásihusaid. Dán lágan kulturlonohallama bokte gaskkustuvvo sámi dáidaga ja sámi teáhter Davviriikkaide muđui ja dasto Eurohpui, ja dán ferte jurddašit váikkuhangaskaomiid geavaheami oktavuodas.

Filbma lea viehka odđa dáiddalaš hápmi sámiid gaskkas. Ohcamat filbmaulbmiliidda leat lassánan mearkkašahhti veara. Liikká buvttaduvvojit oalle unnán sámi filmmat. Lea dárbu nannet sámi filbma- ja videodoaimmabijuid rámmaeavttuid nu ahte várrejuvvojit sierra ruđat filbmaulbmiliidda. Vuordit ahte dat filbmaruhtadanortnegat, mat juo dál gávdnojit, maiddá boahhteáiggis servet sámi filbma- ja videobuvttadusaid ruhtadeapmái. Sámediggi atná positiivvalažžan plánaid ráhkadit filmma jagi 1852 Guovdageainnu-stuimmiid birra ja hukset filbmási-

idda Guovdageidnui dan oktavuodas. Dákkár huksen ii leat vejolaš, jus stáhta ii searvva ruhtadeapmái.

Sámediggi oazžu ollu ohcamiid, main ohccojuvvo viehka stuorra ruhtasubmi prošeaktadoarjjan iešgudetlágan festiválaide. Dát guoská maiddáid daid festiválaide, main oassi lea sámi dahje eamiálbmotkultuvra. Muhtun festiválat dievasmahttet nubbi nuppi mii guoská sisdollui ja áigemearrái, ja dasto lea geografalaččat lahka nuppi. Lea deatalaš gozihit beroštumi sámi artisttain, ja sierralágan festiválat sáhttet dan váikkuhit. Oassin mihttomearis nannet mánáid ja nuoraid identitehta ja addit positiivvalaš vásihusaid sámi dáidaga ja kultuvrra ektui, de galget mánáid ja nuoraid doalut festiválaide oktavuodas vuoruhuvvot. Dát váikkuha sámi identitehtadovddu nannema ja rievdahtta negatiivvalaš miellaguottuid sámi servodahkii oppalaččat.

Eai nuoraidbláđi Š, eai mánáidbláđi dahje Gába-bláđi várás gávdno bissovaš doarjjaortnegat, mii vuolgga eahpeinnostuvvi dili ja fápmogáibideaddji ruhtadanbarggu. Deatalaš lea ahte dát golbma publikašuvvna oččošedje bissovaš doarjjaortnega, mas jahkásaččat oččošedje ruđa. Nissonbláđi Gába lea deatalaš dáseárvobarggu oktavuodas. Sámediggi áigu ain joatkit barggu oččodit dán nissonbláđi almmuheami bissovažžan. Maiddáid sáme gielat mánáid- ja nuoraidbláđit galget šaddat bissovažžan. Ággan dán ángiruššamii leat dat go váilot fálaladagat sámi mánáide ja nuoraide ja go lea deatalaš nanosmahttit lohkanadáibiid sáme gielas. Dan geažil go publikašuvvnat galget leat ollesárvosaš fálaladahkan buot sámi suopman-/giellaguovlluid lohkiide, gáibiduvvo ain ahte juohke nummiris galget leat čallosat sihke lulli-, julev- ja davvisáme giellii. Vulle Vuojáš, Donald Duck sáme giellii, almmuhuvvui muhtun jagi áigi almmolaš doarjagiiguin. Lea deatalaš ahte dát bargu ealáskahttošii, ja dan oktavuodas ferte bargat dan ovdii ahte sihkkarastit Vulle Vuojáša bissovaš almmuhemiid boahttevaš ruhtadeami.

Sámi mánáid ja nuoraid bajásšaddanbirrasiid ja giela mánggabealátvuođa ferte vuhtii váldit váikkuhangaskaomiid geavaheamis. Ferte vuhtii váldit sámi mánáid ja nuoraid oainnuid ja beroštumiid, nu ahte sii ožžot buoret vejolašvuođa searvat kulturpolitihkkii ja váikkuhit dan. Vuoddun ferte leat dat prinsihppa ahte doaimmabijut mánáid ja nuoraid várás galget heivehuvvot sámi servodahkii nugo dat lea dál ja daid dárbbuide mat doppe leat.

Sámi mánáin lea vuoigatvuohta oazžut oadjebas ja buriid eavttuid bajásšattadettiinaset. Go dán galgá sihkkarastit, de lea dárbu nannoseappot vuostálastit viehkaválldi, givssideami, kriminali-

tehta, gárrema ja rasismma sámi mánáid ja nuoraid birrasiin. Sámi mánáid- ja nuoraidplána čuovvolanbarggus lea dárbu várret hálddahusas resurssaid ovddideapmái, čuovvoleapmái ja oktiordnemii.

Institušuvnnaid lohku, mat váldet oktavuoda Sámedikkiin doaibmaruhtadeami ektui, lea badjánan. Sámi kulturguovddážiin lea erenoamáš ovddasvástádus sámi giela ja kultuvrra suodjaleamis. Daid ii sáhte buohtastahtit eará našuvnnaš dahje guovlulaš kulturviesuiguin. Sámi kulturguovddážit leat dakkár báikkiin gos ii leat vejolaš oažžut nu galle olggobeale láigoheaddji. Prošeavttaid, mat vuoddudit doaimmaset mihtomearrái ahte suodjalit ja ovddidit sámi giela ja kultuvrra, ferte ruhtadit stáhtalaš ruđaiguin. Institušuvnnaid, mat dál juo gávdnojit, leat váttisvuodat ruhtadit doaimma, ja danne ii leat vejolaš ollašuhtit institušuvnna mihttomeari. Galggašii ásahuvvot sierra sámi kulturguovddášfoanda, man bokte sáhtášii ruhtadit ođđa guovlulaš ja báikkálaš sámi kulturviesuid huksema investerengoluid. Sámediggi lea vuoruhan dáid ásahusaid dánna lágiin: Ája sámi guovddáš Gáivuonas, Sámi dáiddamusea Kárášjogas – Várdobáiki Evenáššis ja Skániin ja Nuortasámi musea Njeavddámis⁷.

Sámi kulturorganisašuvnnaid leat erenoamáš deatalaččat sámi servodahkii sámi giela, kultuvrra ja identitehta suodjaleami ja ovddideami oktavuodas, ja dat váikkuhit sámi kultureallima riggodaga, šláddjivuoda ja árjjalašvuoda. Sámediggi lea ovttas dáiddárganisašuvnnaiguin bargagoahtán buoridit sámi dáiddáriid ja kulturbargiid ovdánaneavttuid.

2.2.7.2 Sámi ealáhusat

Sámedikki ealáhuspoliitikkii lea hirbmat deatalaš gozihit ássama, ja go galgá doalahit ássama, de ferte buoridit ealáhusaid rámmaeavttuid sámi guovlluin, erenoamážit vuoddoealáhusain. Erenoamáš dárbu lea geahččat ortnega dásseárvoperspektiivvas. Dán ealáhusat leat unnán nissonolbmot ja jos ortnet rievdaduvvo, de ferte dat hábmejuvvot nu ahte dat movttiidahtá nissonolbmuid ealáhusdoibmii.

Boazodoalus leat stuorra hástalusat. Guovddážiis jagiin ovddosguvlui lea guovtti álggahuvvon barggu čuovvoleapmi. Vuosttažettiin galgá šiehtadallojuvvot ođđa boazoguohtonkonvenšuvdna Norgga ja Ruota gaskka, mii guoská boazodoalu bisuheapmái rájá rastá. Deatalaš lea ahte daid šiehtadallamiidda sihkkarastojuvvo ovddastus goappašii riikkain sihke Sámedikkiid

ja boazodoalu beales. Deatalaš bargu ovddosguvlui lea maiddá bargu, mii guoská boazodoallolága rievdadeapmái. Ođđa boazodoalloláhka galgá vuodduvuvot sámi árbevieruide, sámi árvvuide ja eamiálbmotvuoigatvuodaide. Hástalusat lea earret eará sihkkarastit nana barggolašvuoda boahteáiggis. Lassin dien guovtti konkrehta hástalusii, ferte maiddá boazodoalloeatnamiid gáhttema vuoruhit. Guohtoneatnamat leat čábu čielga vuoddu boazodollui ealáhussan ja ávnnaslaš vuoddu boazodoallokultuvrii. Boazoguohtoneatnamiid gáržun suorggahahtá danne go eatnamiid massima ii sáhte jorgalahtit. Areáladuohtemiid lea deatalaš árvoštallat fárrolagaid, ja maiddá iskat makkár eahpenjuolga váikkuhusat leat duohtademiin. Ođđa dutkan duodašta ahte guovlluin, mat leat mánggaid kilomehteriid duohke duohtademiin, leat guohtoneatnamat fuotnánan. Dás fertejit leat váikkuhusat ođđa duohtademiid meannudeapmái boazoguohtonguovlluin.

Ovttasbargu guovlulaš ja guovddáš eiseválddiiguin lea dárbbaslaš go galgá doalahit barggolašvuoda eanadoalus. Eanadoalu hástalusat lea sihkkarastit daid doaluid, mat dál leat doaimmas. Mielkeeriid vuovdin lea unnudan eanadoallobirrasa sámi guovlluin, ja jos ain eanet vuvdojuvvojit mielkeearit, de dat sáhtá billistit dán birrasa ollástit. Dasto lea hástalusat ávkástallat maiddá daid vejolašvuodaiguin, mat leat otná ásahuvvon eanadoaluin. Márkanguovllot- ja kvalitehtabuktagiiguin ángiruššan sámi eanadoalus sáhtášii leat mielde buoredeamen ovttaskas doaluid dietnasa. Dán lágan buohtalasaiguin sáhtášii álkít bargat unnit doaluin bálddalagaid, erenoamážit sávzadaluin.

Boraspihálldašeami ferte geahččat daid geatnegasvuodaid olis, mat eiseválddiin leat go galget suodjalit ávnnaslaš kulturvuodu sámiide eamiálbmogin. Ollu sajiin leat muhtun boraspiret menddo ollu.

Boraspiriid laskama geažil leat juo muhtun boazodoallit ja smávvašibitdoallit gártan issorasat gilát ekonomalaččat. Jus boazodoallit ja smávvašibitdoallit gartet heaittihit boazodoalu ja smávvašibitdoalu boraspiid geažil, de lea dat vuostá ON-konvenšuvdna 27. artiikkala siviilla ja poliitikkalaš vuoigatvuodaid birra. Boraspirenáli ferte doalahit dan dásis ahte dat ii leat áttan sámi boazodollui ja šibitdollui.

Ovdáneami bisáneapmi duojis ja meahcceealáhusain mearkkaša dan ahte váikkuhan-gaskaomiid ferte jorahit ovddidandoaibmabidjun dan sadjái go vuoruhit doaibmadoarjjaortnegiid. Meahcceealáhuaid oktavuodas lea buoret beaktu das ahte addit doarjaga dikšunbargui, márkanfievr-

⁷ Nuortasámi musea birra lea čállojuvvo kap. 2.2.6.1.

rideapmái, organiseremii ja kvalitehta buorideapmái, go das ahte addit doarjaga njuolga ovttaskas olbmuide. Nannoseabbo ángirusšan bajidit gelbbolašvuoda ja fierpmádaga huksen sáhtášii movttidahttit lotnolasealáhusdoalliid jurddašit makkár márkanat gávnojit ja dasto heivehit buvttadusa márkaniidda.

Regulerenrádis lea šiehtadusain deattuhuvvon riddolagaš bivdu, erenoamážit dainna áigumušain ahte sihkkarastit bivdovuogatuodaid unnimus riddo- ja vuotnafatnasiidda. Dasto fuolastuhtta dat go dutkiid bivdoerrerávvagat eai čuvvojuvvo, mii headušta nana ceavzilis ovdáneami dainna lágiin ahte sálašhivvodat lea stuorát go dat, mii biologalaš vuodul rávvejuvvo. Dasto lea oppalaččat leamaš váttis oážžut rádi doarjut Sámedikki oainnu reguleremiid oktavuodas. Dát guoská Norgga riddodorski sállasiidda ja hálddašeapmái, riddo- ja vuotnabivddu rekruterenbivdoeriide, feastonuhttefatnasiid, autoliinna ja snoranuhttefatnasiid ráddjemii siskabealde 12 neutalaš miilla davábealde 62 °N govdotatgráda ja dasto bivdoeari oanedeapmái dorske-, dikso- ja sáidebivddus, daid fatnasiidda, main leat vuogatuodat bivdit sallihiid ja sávššaid.

Sámediggi lea mánggaid jagiid ovddidan evttohusa Guolástusdepartementii ahte ásahuvvošii sámi guolástanavádat sámi ássanguovlluid váste, muhto departemeanta ii leat dán árvalusa čuovolan. Váldovuosteháhkun lea leamaš dat ahte guolleresurssat leat našuvnnalaš oktasaš resursa maid ferte vuodduid našuvnnalaš hálddašeapmái almmá guovlulaš fakki haga.

Dárbu lea bidjat resurssaid ovddidit nannoset ja šláddjidet ealáhusaid sámi guovlluin, go barggolašvuodta vuoddoealáhusain ja almmolaš suorgis unnu.

Priváhta ealáhusain sámi ássanguovlluin leat unna fitnodagažat, áinnas ovttaoibmofitnodagat, main leat vátna resurssat deaividit daiguin hástalašsaiguin mat leat dárbbášlaččat nuppástuhttima ja viidásetovddideami oktavuodas. Dasa lassin lea fitnodagain heajos formálalaš gelbbolašvuodta ja báikkálaš márkanádejuvumi. Dát caggá odđahákama, buvttovddideami ja buoret árvobuvttadeami. Árbevirolaččat sáhtta gohčodit ollu ovttaoibmofitnodagaid sieiva dálloallofitnodahkan, mas váilu fitnodatekonomalaš jurddašeapmi. Fitnodatstruktuvra, fuones gánnáhahttivuodta ja árbevirolaš ekonomalaš heiveheapmi dagahit dan ahte dušše muhtun fitnodagain lea dat kapitálavuoddu boahteáiggi ovddideapmái ja investeremiidda, mii dárbbášuvvo go galgá birgehallet daiguin dađistaga gievrrat gilvaleaddjiiguin, maid ealáhusseallima riikkaidgaskasažžan dahkan mielddisbuktá.

Sámi ássanguovlluid lahka leat rikkis luondduresurssat, maid álbmot árbevirolaččat lea geavahan ealáhusheiveheapmái. Hástalussan lea máhttit geavahit dáid resurssaid árvobuvttadeami loktema vuoddu omd. buvttovddideami ja viidásetnálástuhttima bokte. Ferte ávkkástallat odđa ealáhusaiguin nugo IKT:in ja mátkkoštanealáhusain. Turismmas ja mátkkoštanealáhusas leat erenoamáš vejolašvuodas láchit geavaheami dan vejolašvuodas bokte, mii lea luonddus ja sámi kultuvrras. Infrastruktuvrra huksen ja strukturerejuvnon ovttasbargu fierpmádagaid bokte lea deatalaš.

Gelbbolašvuodta lea dađistaga šaddan deatabbo gilvofaktuvran odđaháhkami ja ealáhusaid viidásetovddideapmái. Válđoáššis lea deatalaš hukset duohta gelbbolašvuodas surggiin nugo fitnodatjodiheapmi, márkan- ja vuovdinfiervrideapmi, buvttovddideapmi ja fitnodatekonomiija. Erenomáš deatalaš lea čatnat FoU-doaimma báikkálaš ealáhusaide. Muhtun sámi guovlluin lea nissonolbmuiin alla oahppu albmáid ektui. Dát gelbbolašvuodta sáhtášii leat vuoddu ealáhusseallima ovddideapmái ja odđa ealáhusdoimmaide. Danne fertege Sámedikki váikkuhangaskaomiid geavaheamis nannoseappot go ovdal deattuhit ovddideami nu ahte dat váikkuha šláddjideappo ealáhusaid huksema ja nannoseappo márkanjurddašeami.

Sámediggi oaidná ahte Ráđdehus háliida lávdadit mearrideami guovlulaš dássái guovlo- ja regiovdnapolitiikalaš váikkuhangaskaomiid geavaheami oktavuodas, mas fylkkagiella lea regionála ovddideaddji. Mihttomearrin lea geatnegahtti searvivuodta mángga aktøra gaskka strategalaš ealáhusovddideamis. Sámediggái lea hástalus váikkuhit regionála searvivuodta sámi guovlluin, muhto deattuha ahte regionála orgánain lea iehčanas ovddasvástádu sámi doaibmabijuin. Dán oktavuodas lea Romssa fylkkagiella álggahan barggu oččodit goappatbealat šiehtadusa oktasaš geatnegasvuodain Romssas.

Jagi 2002 stáhtabušeahas Ráđdehus juogadii eará áigumušaide ruđaid, mat ovdal juogaduvvojede gielddaid ealáhusfoanddaide. Sámediggi čujuha ahte dat lea buvttihan stuorát deattu Sámedikki ealáhusdoaimmaid váikkuhangaskaomiide Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovllus. Dát guoská stuorra osiide rašimus ealáhusguovlluin Davvi-Norggas. Danne bivdá Sámediggi ahte muhtun oassi dain ruđain, mat válđojuvvojede eret gielddaid ealáhusfoanddaide, fiervriduovojit ruovttoluotta dáid guovlluide Sámi ovddidanfoandda bokte, vái sáhtta doalahit bargosadjeovdáneami sámi ássanguovlluin. Sámediggi vuordá ahte suohkanat/gielddat ožžot ruovttoluotta

ealáhusfoanddaid juolludemiid, ja ahte SND juolludeapmi loktejuvvo seamma dássái go ovdal.

Interreg-bargu lea buorre vuoddu ovttasbargui suoma-, ruota- ja norggabeale sámedikkiid gaskka. Sámediggi háliida ahte Interreg-programmat galget váikkuhit guhkesáiggi árvvuid buvttadeami, nugo omd. buoret barggolašvuoda ja ealáhusásahemiid, muhto maiddá ovddidit sámi kultuvrra ja identitehta. Danne leage stuorra mearkkašupmi das ahte buot golmma sámediggái addojuvvo vejolašvuotta searvat programmabarggu hábmemii ja váikkuhit dan. Barggu ferte organiseret nu ahte maiddá ruhtabealli ordnejuvvo, vai šaddá buoret ekonomalaš dili dáláš ektui.

2.2.8 Dearvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Sámedikki mielas livččii deatalaš ahte guovddáš eiseválddit dán jagige bijašedje čielga rámmaid movt juksat dássásaš dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga vástte. Ovddasvástádusa sámi perspektiivva heiveheamis dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaide ferte bidjat dearvasvuodafitnodagaide, ja fylkkagielddalaš ja gielddalaš institušuvnnaide sámi ássanguovlluin. Dasto ferte sámi perspektiivva áššebáhpiriin, mat leat dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid birra Norggas, eanet oainnusin dahkkot dán heiveheamis. Sámediggi áigu maiddá oččodit alccesis árijaleabbo saji dearvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid sisdoalu hábmemma oktavuodas buot dásiin. Erenoamáš deatalaš lea nannet eastadeaddji dearvasvuodabargu.

Gárrenmirkkogeavaheami lassáneapmi erenoamážit Finnmárkkus lea váttisvuotta, mii lea stuorumin. Sámediggu áigu bargat dan ovdii ahte guovddáš eiseválddiid beales álggahuvvojit doaimmabijut gárren- ja alkoholaeastadanbarggu oktavuodas. Dán oktavuodas lea erenoamáš deatalaš nannet doaimmabidjoapparáhta. Guovddáš eiseválddit fertejit váldit badjalasaset stuorát ovddasvástádusa ja juolludit eanet resurssaid dáid váttisvuodaid eastadanbargui.

Dearvasvuodadepartemeantta prošeaktaruđaid juogadeapmi lea viiddiduvvon 31.12. 2002 rádjai. Prošeakta lea dál evaluerejuvomin. Sámediggi vuordá evaluerema bohtosiid dán áigodaga čuovvoleami ektui, mii álggos galgai bistit 3 jagi.

2.2.9 Ovttasbargu sámedikkiid gaskka

Sámediggi oaidná vejolašvuottan ovttasbarggu nannemis sámedikkiid gaskka Sámi parlamentáralaš rádi bokte (SPR), sihke siskkáldas ovttas-

bargu rájaid rastá ja ovttasbargu olggosguvlui riikkaidgaskasaš áššiiguin. Sámi ovttasbarggu oktavuodas ráiáid rastá lea SPR:s mánga lunddolaš áššesuorggi, muhto erenoamážit giella, oahpaheapmi ja dásseárvu leat suorggit, mat gáibidit oktasaš árja ja oktiordnema. Riikkaidgaskasaččat ferte SPR hui bajás vuoruhit ON Bistevaš Foruma barggu. Dán barggu ferte oktiordnet Sámirádiin, geainna ferte leat ovttasbargu.

SPR:ii lea váldohástalussan rádi doaimma ruhtadeapmi. Dán rádjai lea dan Sámedikkis leamaš čállingottedoaimma, mas leamaš SPR-presideanta, ja dat lea leamaš norggabeale Sámediggi. Dát ortnet joatkašuvvá.

2.2.10 Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikkis lea stuorra vuordamušat eamiálbmotjulggaštusbargui. Eamiálbmogiid vuogatuodaid sihkkarastin, dohkkeheapmi ja viidasetovddideapmi, maiddá iešmearrideapmi, lea dán barggu guovddášis. Sámediggi vuordá ahte Norgga stáhta váikkuha eamiálbmotjulggaštusa dohkkeheami ovdalga eamiálbmotlogijahki nohká 2004:s.

Vaikko proseassa Bissovaš foruma ásaheami oktavuodas eamiálbmotáššiid várás lea mealgadii loahpahuvvon, de álgá dál bargu. Sámediggi oaivilda ahte lea deatalaš doarjut foruma barggu, erenoamážit foruma sámiid ja inuihtaid oktasaškandidáhta ektui.

Barentsovttasbarggu eamiálbmotovddasteaddjit galget bargat norgga-, ruota-, suoma- ja ruoššabeale sámiid ovddas, ja dasto maiddá vep-selaččaid ja nenetsaid ovddas, geat orrot Ruoššas. Lea dárbu láchčit diliid nu ahte eamiálbmogiin galgá sáhttit leat váikkuhanfápmu ovddastusa bokte buot dásiin. Danne leage deatalaš ahte eamiálbmogat ožžot ovddasteaddji maiddá Barentsráddái. Go Sámediggi ovddasta eamiálbmogiid Guovllurádis ja Guovllukomiteas, de lea Sámedikki bargu lassánan daid maŋimuš jagiid ektui. Dán geažil lea dárbu oažžut eanet resurssaid.

Sámedikki mielas ii leat eamiálbmotbargu ovdánan dohkálaččat ja lea dárbu evalueret ovttasbarggu eamiálbmotperspektiivvain. Sámediggi lea nu ollu go lea leamaš vejolaš dáláš návccaiguin ja áššemeannudankapasitehtain, geahččalan hoahpuhit dán barggu. Muhtumin lea eamiálbmogiid engašemeanta leamaš hui fuotni. Dát sáhttá leat dulkojuvvon nu ahte eamiálbmogat eai beroš Barentsovttasbarggus. Dattetge lea nu ahte ruhtavátni dat lea ráddjen searvama. Jos eamiálbmotovddasteaddjit Barentsovttasbarggus galget nagodit gozihit iežaset beroštumiid, de fertejit oažžut ruhtadoarjaga dasa.

Sámedikki searvama Árktaš ráddái heađušta dat go váilot resurssat, iige sáhte searvat daiguin návccaiguin maiguin háliidivččii. Sávaldahkan lea ahte Sámi parlamentáralaš ráddi sáhtášii doaimmahit dán barggu ja oččošii dárbbaslaš ekonomalaš resurssaid dasa.

Sámediggi loahpahii 2001:s golmma jagáš prošeaktaovttasbarggu Birasgáhttemdepartemanttain báikkálaš Agenda 21 rámma siste. Prošeavttas lea leamaš nana doaibmadássi, ja dat lea bures vuostaiváldon. Nana ceavzilis mihttomeari geažil lea dárbu čuoovolit daid hástalusaid mat leat Agenda 21, 26. kapihttalas, vai sáhtta juksat daid mihttomeriid, mat das leat namuhuvvon eamiálbmogiid ektui. Danne almmuhii Sámediggi 2001:s Eamiálbmot Agenda 21 barggu. Sámediggái lea dát guovddáš hástalus plánejuvvon njunuščoahkkimis Johannesburggas 2002:s.

Sámediggái lea guovddáš hástalus biológalaš šláddjivuoda riikkaidgaskasaš konvenšuvdnabargu, erenoamážit 8(j) artihkkala ektui ja bargojoavkku ektui, mii bargá eamiálbmot máhtolašvuodain, odasmahttimiin ja geavadiiguin. Konvenšuvdna ja dan doaibmabidjoprográmmat gusket njuolga sámi areálaberoštumiide ja resursahálddašepmái. Dasa lassin lea deatalaš váikkuhit dan barggu, mii guoská kapasitehta huksemii, árjjalaš searvama mekanismaide, váikkuhaniskančielggadusaide searvamii ja njuolggadusaide movt ovddidit našuvnnalaš lágaid dan ektui ahte gozihit eamiálbmogiid máhtolašvuoda, geavadiid ja odasmahttimiid biológalaš šláddjivuodas. Dán oktavuodas lea deatalaš ahte Sámediggi searvá vai lea váikkuhanfápmu Norgga láhkabargui biológalaš šláddjivuoda oktiordnejuvvon hálddašeami oktavuodas.

2.3 Sámedikki barggut 2001:s

2.3.1 Vuoigatvuodát

Sámediggi deattuha sakka iešmearridanvuoigatvuoda. Dát lea leamaš fáddán čadagaskka dain áššiin mat leat meannuduvvon 2001:s. Vuodđun lea dat ahte sámit leat sierra álbmot – eamiálbmot – mas lea historjjálaš gullevašvuolta iežas guovlluide. Álbmogiid iešmearridanvuoigatvuolta lea álbmotrievttálaš prinsihppa ja vuodđovuogitvuolta, nugo čuožžu ON 1966 konvenšuvnnain siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra ja dasto ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid birra. Dán govttii konvenšuvnna 1. artihkal lea ovttalágan ja nanne «buot álbmogiid» iešmearrideami. Riikkaidgaskasaš riekti dat bidjá rájiid iešmearrideapmái, ja danne eai sáhtege norgalaš

eiseválddit okto defineret dahje ráddjet iešmearridanvuoigatvuoda.

Justisdepartemanttain dollojuvvui čoahkkin, mas ságastallojuvvui Ráddehusa bargu Sámi vuoigatvuodalávdegotti árvalusain Finnmarkku ektui. Sámediggi ii leat beassan gullat maid Ráddehus lea bargan, muhto lea ožžon diehtit ahte bargui manná guhkes áigi.

Odđa Sámi vuoigatvuodalávdegoddi guovlluide Romssas máttásguvlui lea nammaduvvon. Stuorra ja viiddis barggut vurdet lávdegotti. Sámi vuoigatvuodalávdegotti jodiheaddjiin lea dollojuvvon čoahkkin, gos Sámediggi ovddidii vuordamušaidis bargui.

Plánaláhkálávdegoddi lea geigen vuosttas oassečielggadusa. Sámediggi lea addán gulaskudancealkámuša, mas deattuhuvvojedje earret eará čuoovovaš bealit:

- lálkálávdegotti barggu viidáseabbot ferte geahččat riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaid olis maidda Norga lea čadnojuvvon, lea dárbu bidjat deattuhannjuolggadusa ulbmilmearrádussii ja lága váikkuhančielggadusmearrádušaide, mainna sihkkarastit luondduvuodu sámi kultuvrii,
- iileat buorre go fylkplánat sáhttet juridihkalaččat čatnat, man geažil sáhtta bajábealde stivret sierra lágaiguin menddo oppalaš plána-dásis
- Sámediggi lea fuolastuvvan go vuosteággaortnegis vuosteággaáššiid loahppameannudeapmi biddjojuvvo fylkkagielddaide.

Sámedikki mielas lea čielgasit prinsihpalaččat unohas go fylkkagielddat guovlulaš orgánan galget sáhttit rievdadit sámi áššiid bajábealde Sámedikki. Sámediggi searvá lálkálávdegotti bargui viidáseappot lávdegotti refereansajoavkkus.

Sámedikki mielas lea buorre go dál ásahuvvo gelbbolašvuodaguovddáš eamiálbmotvuoigatvuodaid váste, ja evttohi ahte dat ásahuvvo Guovdageidnuin. Sámediggi lea earret eará buktán árvalusaid njuolggadus-árvalussii, erenoamážit lei Sámedikkis beroštupmi oážžut guovddáš saji gelbbolašvuodaguovddáža stivrra nammadeamis.

Sis-Finnmarkku Riekteveahkkantuvra lea dán rádjai fállan nuvttá riekteveahki Guovdageainnu, Kárášjoga, Deanu ja Unjárgga gielddaid olbmui. Doaibmabiju duogázin lea dat go dain gielddain lea váttis advokáhtadilli, dušše okta advokáhta beallevirggis. Muđui čájehit vásihusat ahte olbmot dain gielddain gielalaš ja kultuvrralaš sivaidda geažil muđui unnán váldet oktavuoda advokáhtaide. Storradiiggi lea dál eaktudan ahte Riekteveahkkantuvra jodihuvvo riekteveahkkelága rámmaid

mielde. Dát ráddje fálaledaga álbmogii ovdeža ektui, sihke mii guoská ášševáldimii ja go dál fertetit olbmot, geat geavahit kantuvrra, máksit iešoasi. Sámediggi lea fuolastuvvan guovllu riektesihkkarvuoda geažil, ja dikki mielas lea ágga deattuhit dan erenoamáš dili mii Sis-Finnmárkkus lea árbevieruid, giela ja kultuvrra ektui.

Sámediggi lea čuvvon ášši mii guoská oahpu massimii nuppi máilmmi soadi geažil ja lea doallan čoahkkimiid sin servviid ovddasteaddjiiguin. Šállobuhtaduslávdegoddi (billighetserstatningsutvalget) lea hilgon buot váiddaohcamiid oážžut šállobuhtadusa stáhtas, ja čájeha ahte dát sámít eai buvttet duodi dobbelii gáibádusaineasetguin. Ášši birra lea ságastallojuvvon maiddái justisministtariin Dørum, ja lea ovttaoavilvuolta das ahte dán áššái galggašii gávdnat čovdosa. Sámediggi áigu dán čuovvovlit guovddáš eiseváldiid ektui.

2.3.2 Sámediggeválgga

2001:s dollojuvvui sámediggeválgga oktanaga stuorradiggeválggaiguin, geahča mildosa mas oidno odđa Sámedikki čoahkádus. Sámedikki vuoddudeami oktavuodas golggotmánu 15. b. 2001 dohkkehii Sámedikki fápmuduslávdegoddi válgga ja áirasiid ja várrelahtuid fápmudusaid buot 13 válgabiirres válmmašteaddji fápmuduslávdegotti árvalusa mielde.

Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR) iežas 14 áirasiin lea ovttasrádiid Sámeálbmot bellodagain (SÁB), Sámit Máttá Norggas (SMN), Máttasámi listtuin (SSL) ja Guovddášbellodagain (GB) vuoddundan eanetlogu Sámedikkis áigodagas 2001–2005, oktiibuot 20 áirasa. Bargiidbellodagas (BB) leat 13 áirasa, Sámiid Válgalihtus (SVL) leat 2 áirasa. Guovdageainnu Dáloniid listtus (DL), Johttisápmelaččaid listtus (JL), Olgešbellodagas (OB) ja Gasska Nordlándá Sijddas (GNS) lea gudesge okta áirras, geahča mildosa odđa Sámedikki čoahkádusas.

Sohkabealčoahkádus lea ain eanet fuonit maŋŋá válgga. Albmáid lohku lea badjánan 66,7 %:s 1989:s 82,1 %:ii dán áigodagas. Jienastuslogus lea nissonolbmuid oassi 45,6 % ja albmáid oassi fas 54,4 %. Dán buorideapmái lea válganjuolggaduslávdegoddi evttohan kvoterenortnega. Lea maiddái álggahuvvon dásseárvvu iskkadeapmi válgga ektui. Vuordit ahte dát iskkadeapmi lea gárvvís jagi 2002 goalmmat jahkenjealljehasas.

Diehtujuohkinánjiruššamiid oktavuodas 2001:s deattuhuvvui sámi jienastuslohkui čáliheapmi miessemánu 1. b. 2001 ja sámediggeválgga čakčamánu 10. b. Maŋŋá lei ollu bargu čáliheami ja čálihanskoviid sáddema oktavuodas gielladaide.

Váidalahtti lea go čájehii ahte ledje hui ollu gulahallanválttisvuodát gielladaid ja álbmotregistara guovddáškantuvrra gaskka. Geavadis fertii Sámediggi dárkkistit listtuid ja dieđihit boasttuviaid birra gielladaide ja álbmotregistara guovddáškantuvrii.

2.3.3 Giella, gulahallan ja diehtujuohkin

2.3.3.1 Bargu sámegeielain

Sámediggái lea guovddáš mihttomearrin ahte sámi giellabargu nannejuvvo ja ovddiduvvo buot giellaguovlluin. Mihttomearrin lea maiddái dat, ahte sáme- ja dárogiella šaddaba ovttaárvosaš giellan buot dásiin almmolaš orgánain ja muđuige servodagas. Sámedikkis leat sierra doarjagat mat juolluduvvojit sámegeiela ovddidanbargguide.

Sámedikki giellastivra doalai jagi 2001:s guokte čoahkkima ja meannudii ee. guovtte- ja golmmagielat fylkka- ja suohkannamaid gulaskuddanáššiid, dohkkehii tearpmaid ja evttohii kandidáhtaid giellamovttiidahttin-bálkkašupmái. Sámediggeráddi nammadii juovlamánus 2001 giellastivrii odđa lahtuid válgáigodahkii 2002–2005.

Sámediggi juolludii rámmadoarjaga jagi 2001 bušeahas 15 850 000 kr sámi dulkonbálvalussii ja guovttegielalašvuhtii. Juolludeapmi lei ná dan guda gildii ja guovtti fylkegildii mat gullet sámegeiela hálddašanguvlui, gč tabealla 2.1.

Guovttegielalašvuoda doarjaga ulbmilin lea suodjalit, nannet ja ovddidit sámegeiela geavaheami buot dásiin hálddašanguovllus. Bajit dási mihttomearrin lea ahte gielladáhdadusat ollásit šattašedje guovttegielagin, nu ahte sáme- ja dárogielagat ožžot ovttaárvosaš bálvalusaid goappašiid gillii. Ornet lea ovdal juogaduvvon sierra njuolggadusaid mielde. Dát njuolggadusat heaittihuv-

Tabealla 2.1

Poasta	Guovttegielalašvuodadoarjagat	Ru
53.0		
	Guovdageainnu suohkan	3 321 000
	Karášjoga giella	3 102 000
	Deanu giella	2 489 000
	Porsáŋggu giella	2 060 000
	Unjárgga giella	1 609 000
	Gáivuona suohkan	1 404 000
	Finnmárkku fylkkagiella	1 057 000
	Romssa fylkkagiella	808 000
	SUBMI	15 850 000

vojedje bušeahhtajagi 2001 rájes, mii guoská doarjagii mii juolluduvvo sámegeiela hálddašanguvlu. Rámmadoarjagiid váldoulbmil ja doarjja prošeavttaide lea nu mo ovdalge. Sámediggeráđdi lea veaháš rievdatan doarjjaevttuid, ee. masa addo doarjja ja áigemeeriid bákkolaš giellaraporttaide.

Sámediggi juolludii 2 406 000 ru sámegeiela ovddideapmái lulli- ja julevsámi guvlluide, Ofuohta ja Lulli-Romssa guovlluide ja riddo- ja vuotnaguovlluide. Ruhtajuolludeami vuodđun leat Sámedikki ráhkadan giellaplánat dáidda guovlluide. 2001:s ledje 22 ohcci, mat ohce oktiibuot 5 387 393 ru ovddas. Sámi giellaossodat vuoruhii čuoovvovaš doaimmaid: terminologijaprošeavttat, arenat gos buolvvat gávnadit sámegeiela hupmat, sámegeiela-alfabetiserenbargu, mánáid ja nuoraid giella-doaimmat ja giellamovttiidahttinbálkkašupmi.

Jagi 2001 juolludeapmi juohkásii čuoovvovaš surggiide, gč tabealla 2.2.

Sámediggi lea jahkásaččat juolludan ruđaid giellaprošeavttaide olggobeallái sámegeiela hálddašanguovllu. Dáid ruđaid hálddašii ovddeš Sámi giellaráđdi, muhto jagi 2001 rájes hálddaša Sámedikki odđasahuvvon doarjjastivra dáid ruđaid. Vuodđun odđasis organiseremii leat dat sierra plánat, maid diggi lea mearridan doarjjaruđaid juogadeai oktavuodas. Sámedikki giellaossodat áššemeannuda ohcamiid siskkáldasat ja ráhkkanahhtá áššiid doarjjastivrii. Sámediggi bivddii bušeahhtagiedahallamis doarjjastivrra erenoamážit vuhtiiváldit giellamovttiidahttinprošeavtta, maid Sámi giellaráđdi lei álggahan dalá doaimmaáigidas.

Sámediggi doarjjui 5-jagi prošeavtta olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu, man bokte nannet mánáid giellaovdáneami, ja evttohii ahte doarjjastivra vuoruhá dán prošeavtta joatkima. Elgá-bajássaddanguovddáš Engerdal suohkanis čadaha prošeavtta, mii álggahuvvui 2001 čavčča.

Sámediggi fuomašuhthii maiddá sámegeiela vátis dillái Ofuohtas/Lulli-Romssas, ja bivddii

doarjjastivrra vuoruhit doarjagiid prošeavttaide, mat nannejit sámegeiela dán guovllus.

Doarjja giellaprošeavttaide olggobealde hálddašanguovllu lea ollu jagiid leamaš sullii seamma dásis, mii mearkkaša ahte ii báljo leamašge doarjjalassáneapmi. Jagi 2001 rájes unnui prošeaktadoarjja go dain ruđain várrejuvvui oassi giellaguovddážiidda Divttasvuonas ja Lulli-Romssas. Dát dagahii ahte ollugat, geat ledje ohcan giellaruđaid, eai ožžon doarjaga. Sámediggi oazžu jahkásaččat ohcamiid sullii 7–8 milj ovddas, muhto ii leat go váile 2,5 milj maid juohkit. Jus Sámediggi galgá beassat vuoruhit gielladoaimmaid olggobealde hálddašanguovllu, de ferte stáda juolludit eambo ruđaid Sámediggái. Nu movt ruhtadilli lea leamaš daid mañemus jagiid, de ii leat Sámediggái leamaš vejolaš lasihit doarjaga ee. giella-prošeavttaide.

2.3.3.2 Giellamovttiidahttinbálkkašupmi

Sámedikki giellastivra juohká giellamovttiidahttinbálkkašumi olbmuide/ásahusaide/organisašuvvnaide geat/mat leat erenoamážit bargan sámegeiela ovddas vai dat seailu ja ovdána. Bálkkašupmi lei ruhtasubmi 10 000 ru ja dáiddadiploma maid Bjørg Monsen Vars lei ráhkadan. Giellamovttiidahttinbálkkašumis leat sierra njuolggadusat. Jagi 2001 bálkkašumi oaččui Skániid ja Evenášši giellajoavku. Bálkkašumi ožžo dan vuodul go leat bargan mánggalágan giellabargguiguin, ee terminologija bargguigun ja čohkken sámi báikenamaid. Giellajoavku lea maid bures lihkostuvvan čohkket iešgudetge buolvvaid mielde iežaset gielladoaimmaide.

Sámediggi lea álggahan giellamovttiidahttinprošeavtta, mii galgá láhčit dilálašvuodaid mánáidgárdemánáide, vai sii áramus lági mielde ohppet sámegeiela. Seammás ferte láhčit dilálašvuodaid prošeaktaváhnemiidda, mánáidgárdái, skuvlii ja gildii, vái sii besset fárrui prošeavttaide nu ahte ožžot dieduid ja ohppet mo čadáhut sámegeielaohpaha mánáidgárdii rájes vuodđoskuvlla rádjai.

Prošeaktaáigodat lea 5 jagi. Prošeakta čuoovu mánáid mánáidgárdi rájes dassáži go leat vázzán skuvlla moadde jagi. Olahusjoavkun lea okta mánáidgárdi, mánáid váhneamat, skuvla gos mánáid galget skuvlla vázzit mañja mánáidgárdi, astoáiggeortnet ja giella gos mánáidgárdi lea. Elgá bajássaddanguovddáš Engerdal suohkanis čadaha prošeavtta, mii álggahuvvui jagi 2000 čavčča. Jus geahččalanprošeavttas leat buorit bohtosat, mat čájehit ahte mánáid leat oahppan sámegeiela mánáidgárdiis, ahte sii besset joatkit oahpahasain skuv-

Tabealla 2.2

	Ru
Davvisámi guovlu (Ofuohta- ja Lulli-Romssa guovllut ja riddo- ja vuotnaguovllut)	798 668
Julevsámi guovlu	798 666
Lullisámi guovlu	798 666
Giellamovttiidahttinbálkkašupmi	10 000
Juolluduvvon prošeaktaruhta	2 406 000

llas ja astoáiggeortnegis, de sáhtá seammalágan prošeavttaid álggahit maiddá eará guovllunge.

Sámediggi áigu bargat dan ovdii ahte movttidahttit ovttaskas olbmuid geavahit sámegiela buot diliin ja buot sajiin sámi servodagas. Dan geažil fertet nannet giellagelbbolašvuoda, vai sáhtá geavahit sámegiela go lea lunddolaš ja sávahahtti almmá fertet čilget ja vásihit vuostehágu dan geažil. Dán rádjai leamaš nu ahte dárogielagat dat mearridit goas sáhtá hállat sámegiela. Giellaovddidan- ja giellagáhttenbarggus ii sáhte dán láhkai jurddašit. Giellagáhtten ja giellaovddideapmi gáibida ollu giellageavaheaddjiid. Sámedikki ovddasvástádus áddehit servodaga áhte sámegielagiin lea vuoigatvuohta beassat hállat sámegiela ja ahte dát vuoigatvuohta gusto vaikke man čeahppi de leš dárogielas. Muđui ii sáhte ovttárvosažžan dahkat sámegiela ja dárogiela. Sámelága § 1.1 nanne sámegielagiid vuoigatvuođa Norggas ja § 3 čilge dan vuoigavuođa, mii sámegielagiin lea sámegiela hálddašanguovllus erenoamážit.

2.3.3.3 *Giellaguovddážit*

Sámegiela barggu plánenvejolašvuodaid dihte ása-hii Sámediggi jagi 2001 bušeahta oktavuodas odđa ortnega, mas lea vuoddodoarjja sámi giellaguovddážiidda. Doarjja lea 1 600 000 ru ja galgá sihkarastit giellaguovddážiid doaimma, ja juolluduvvui 400.000 ru giellaguovddážiidda Porsáנגgus, Gáivuonas, Divttasvuonas ja Lulli Romssas. 2001 čavčča rahppui giellaguovddáš várjatsuoipmaniid várás. Giellaguovddáš lea Unjárggas ja dan namma lea Isak Saba guovddáš. Jagi 2002 rájes oazžu maiddái dát giellaguovddáš vuoddodoarjaga Sámedikkis.

Sámedikki giellaossodat lea bargan gávdat vuogas vuogi movt ruovttoluotta oazžut dieđuid giellaovddidanbargguid ja ruhtajuolludemiid birra. Giellaossodat lea ráhkadan minstara movt galgá ohcat doarjagiid sámegiel prošeavttaide. Ulbmil lea leamaš ahte ohcamis galgá boahit ovdan movt prošeavtta áigu čadahit, makkár ekonomálaš bealit prošeavttas leat ja maiddái movt prošeavttain sáhtá ovddidit sámegiela. Dasa lassin lea ráhkaduvvon minsttar movt doarjaraporteren berre dáhpáhuvvat giellaossodahkii.vai giellaossodat čielgaseappot oaidná masa ruđat leat geavahuvvon ja maiddái movt prošeakta lea ovddidan sámegiela. Dát bargu lea leamaš hui guovddážiis giellaossodagas. Giellaossodat gáibida buriid prošeavttaid main sihke sámegiela ovddideapmi ja ekonomálaš bealit leat deattuhuvvon, ja maiddái buriid raporttaid movt ruđat geavahuvvojit giellaovddideami ja ekonomiiija dáfus. Dát mielddisbuktet ahte giellaosso-

dagas lea buoret vuoddu árvoštallat prošeavttaid, ja dainna lágiin lea stuorat vejolašvuohta joksat ulbmiliid ahte geavahit doarjagiid buoremus lági mielde. Sámedikki giellaossodat lea maid ráhkadan girjjáza neavvun dihte tearbmabargiid movt bargat tearpmaiguin. Giellaossodat ruhtada terminologijaprošeavttaid dainna eavttuin ahte Sámedikki giellaossodat oazžu bohtosiid almmuhit sátnovuorkkás dahje Gielladieđuin.

2.3.3.4 *Giellaossodaga bargodilli 2001:s*

Giellaossodagas ledje vuosttaš jahkebeales 4 virggi. Dan njealjásis ledje guovttis virgelobis ja okta heittii gidđadálvve ja njealját fas geasset. Dát dagahii ahte ossodagas lei váttis bargodilli vuosttaš jahkebeale. Čavččabeallái buorránii bargodilli veaháš go sadjásaš ossodatdirektora biddjui virgái ovta jahkái, ráđdeaddivirgái biddjui olmmoš, julev- ja lullisámegielkonsuleanttat álggiiga virggiide, ovdakántuvrii ja arkiivi biddjui olmmoš virgái ja oahpahasossodagas sirdojuvvui okta bargi giellaossodahkii. Dát mielddisbuvttii ahte bargoveahka lassánii 100 % dan ektui mii lei jagi álggus. Dát váttis bargodilli lea dieđusge váikkuhan giellaossodaga doaimmaide jagis 2001.

2.3.3.5 *Gulahallan ja diehtujuohkin*

Sámediggi mearridii miessemánus 2001 gulahallan- ja bálvalanpolitihka. Julggaštus lea olles organisašuvnna oktasaš ánggiruššamiid boadus, ja dat gávdno neahtas ja báberhámis.

Fágasuorgi gulahallan ja diehtujuohkin lea nanosmahttojuvvon sihke siskkáldasat ja olggobeale geavaheaddjiid ektui, go guoská min bálvalusaide. Oddajagemánus geavahišgođiimet intranehta nannet gulahallama siskkáldasat, ja miessemánus bohte odđa neahtasiiddut mis. Neahtasiiddut leat 100 % guovtti gillii, okta sámegillii ja nubbi dárogillii, ja oanehis čilgehusat leat maiddái eangalagillii. Olbmot leat bures vuostáiváldán siidduid ja oáččuimet vihtta nástti guhtta vejolaš nástti gaskkas kvalitehtamearkan norge.no:s. Neahttabálvalus lei guhkes áiggi heittot váilevaš báddegovdodaga geažil Kárášjohkii. Skábmamánus laktojuvuvui Sámediggi Finnmark bredbånd govdaáddenehttii. Dát mearkkaša dan ahte mis sáhtá leat min neahtasiidduid mášenpárka dáppe Kárášjogas. Govdabáttiin lea sihke hálddahusas ja neahtasiidduid geavaheaddjiin vejolaš oazžut erenoamáš multimedia-bálvalusaide internehta bokte. Dievasčoahkkimiid jietnafievrrideami Internehta bokte áigut geahččalit 2002:s.

Sávaldahkan lea ovddidit Sámedikki intranehta ain eanet, nu ahte lea vejolaš beassat iešgudet diehtovuoduide, ohcat odđasiid ja beassat arkiiva- ja áššemeannudanvuogádahkii. Go lea leamaš nu lossa bargu, de lea leamaš dárbu vuoruhit olggobeale geavaheaddjiid muhtun áiggi. Dattetge lea eaktun ahte leat eanet doaimmat ja fálaldagat intranehtas Sámedikki bargiid ja álbmotválljen áirasiid/lahtuid várás, jos galgá sáhttit fállat buriid bálvalusaid olggobeale geavaheaddjiide. Sámedikki hálddahusa organiserema nuppástuhttin lea maiddá buktán organisašuvdnii hástalusaid mii guoská beaktilis siskkáldas gulahallamii. Mihttomearrin lea ovddidit buriid elektrovnnalaš bálvalusaid maiguin sáhtta birget kantursajiid guhkes gaskkaid geažil.

Sámediggi lea bargan árjjalaččat iešgudet proševttaid ektui almmuhit vejolašvuoda geavahit sámegiela Unicode-teknologiijain, ja lea gaskkustan almmolaš eiseválddiid ovddasvástádusa fállat bálvalusaid ja dieđuid sámegillii. Erenoamážit namuhit proševtta «Finnmark på nett» – mii lea Finnmárkku gielddaid oktasašportála, ruđaid juolludeami Odina rustemii ja proševtta «Fylkesmannen på nett».

Sámediggi searvá árjjalaččat Gielda- ja guovludepartemeantta bargojovkui sámegiel bustávid ja IT ektui, mii lea ásahuvvon eNorge-plána geažil. Joavku rávve ahte earret eará stáhta bidjá dakkár gáibádusaid vuovdiide ahte prográmmagálvvuin, mat ostojuvvojit, galgá sáhttit geavahit bustávva-mearkastándárdda. Unicode-bustávva-mearkkain leat sámi bustávat, ja danne dat čoavddášii daid vátisvuodaid mat dál leat sámi bustávid ektui. Sámediggi dahje sámi servodat okto ii leat dan muttos stuoris ahte dat sáhtášii hoahpuhit odđa bustávva-mearka-teknologiija heiveheami gávpeoktavuodas. Danne livččii hirbmat buorre jos stáhta veahkehivččii dákkko. norge.no ja Statskonsult redakšuvnnaide lea čujuhuvvon ahte mánggagielalaš bálvalusaid ja teknihkalaš čovdosiid main sáhtta geavahit sámi bustávid (Unicode) nehtas, galggašii bálkkašit. Dát dagahivččii geasuheaddjin fállat sámi bálvalusaid go eatnašat háliidivčče leat bajimusas norge.no almmolaš neahtasiiduid listtas.

Odđa sámediggi, Sámediggevisti ja guovttegielat neahtasiiddut leat dagahan dan ahte beroštupmi sámi áššiide lea lassánan. Leat bohtán ollu jearaldagat telefovnnaid, e-poastta, reivviid ja telefávssaid bokte, skuvllain, eiseváldiin, fitnodagain, mediijain ja earáin. Sámedikkis lea áššebáhpriid lohku jagis lassánan 3 736:in, 2000:s ledje 18 937 áššebáhpira ja 2001:s 22 673 áššebáhpira⁸. Vástidanáigemeari geažil, mii lea mearriduvvon

bálvalusčilgehusas, ferte dávjá mañidit eará diehtujuohkin- ja bibliotekafágalaš bargguid. Dan geažil leatge ásahan neahttabáikki masa leat bidjan dávjá jerrojuvvon gažaldagaid.

Čakčat 2001 manne viehka ollu resurssat diehtujuohkinbargui odđa sámedikki vuodđudeami oktavuodas. Leat ráhkadan diehtujuohkinávdnasiid Sámedikki birra mángga gillii, ja geassemánus borgemánui čájeheimmet ollugiidda mángii beavái sámediggevisti mángga gillii erenoamážit turisttaide, muhto maiddá eará gussiide ja mátkkošteaddjiide.

Girji «Sametinget i navn og tall» almmustuvvá cuoŋománus 2002. Dasa lassin galget ovddiduvvot sierralágan diehtujuohkinávdnasat sihke báberhámis ja nehtas. Mihttomearrin lea ahte buohkat, geain lea beroštupmi, galggašedje sáhttit ohcat dieđuid Sámedikki doaimma birra ja čuovvut mielde politihkalaš ja hálddahušlaš doaimma Sámedikki neahtasiiduid bokte. Boahtte áigodagas maid ferte geavahit seamma ollu návccaid diehtujuohkin- ja bagadusbargui ja dat lea deatalaš nugo dat dán rádjai ge lea leamaš, ja lea sivva vuordit ahte mediat, geavaheaddjit ja earát jerret ain eanet dieđuid. Sámedikki neahtta, Sámediggevisti ja politihkalaš doaimmaid lassáneapmi buktá stuorát beroštumi dikki doibmii.

2.3.3.6 Miellaguottuid ja máhtolašvuoda kárten

Norsk Gallup čadahii gidat 2001 iskkadeami, maid Sámediggi lei bivdán dahkat. Iskkadeami váldomihttomearrin lei kártet maid olbmot dihtet Sámedikki ja sámi jienastuslohkui čáliheami birra ja makkár miellaguottut leat dan ektui, ja dasto iskkaduvvui man beaktilat ledje dat diehtujuohkindoaimmabijut mat čadahuvvojedje áigodagas guovvamánu rájes miessemánui 2001:s. Sámedikki váldesurggiid dorjot viehka ollu olbmot, sihke jienastuslohkui čálihan sápmelaččaid ja eará vástideaddjiid gaskkas. Iskkadeami bohtosat čájehit ahte Sámediggi galgá nannoseabbot deattuhit earret eará giela, kultuvrra, oahpahusa, boazodoalu ja dásseárvvu. Vástideaddjiide lea seamma deatalaš ásodatpolitihkka, johtalus, vearroáššit, suodjalus, gávpot- ja čoahkkebáikeovddideapmi. Iskkadeapmi čájeha maiddá ahte eanaš mihttomearit 2001 diehtujuohkinkampánjjas sámi jienastuslogu ektui leat olahuvvon. Eanaš olahusjoavkkut lohket ožžon iešgudetlágan dieđuid sámi jienastuslogu ja čálihanskovi birra sierra kanálaid bokte. Hui ilus leat dáinna go nu bures juvssaimet nuoraid dáinna iskkademiin. Logut čájehit dattetge ahte eat olahan

⁸ Miellodus áššebábergeahčastat

nissonolbmuid nu bures go leimmet doivon. Raporta ollásit lea Sámedikki neahttsiidduin: www.samediggi.no.

Fitnodat Agenda jearahalai giddat 2002 välljejuvvo olbmuid ja čadahii jearahallaniskkkadeami man ulbmilin lei kártet olbmuid miellaguottuid ja dieduid sámediggeválgga, sámi jienastuslogu ja Sámedikki birra. Dát iskkadeapmi lea dan jearahallaniskkkadeami kvalitatiivvalaš čuovvoleapmi, mii dahkkojuvvui giddat 2001. Iskkadeapmi 2002:s lea ovttasbargoprošeakta Sámedikki, Gielda- ja guovlodepartemeantta ja Statskonsult gaskka. Goappašat iskkadeamit leat deatalaš oasit barggus ráhkadit strategiija movt oázžut eanegiid sámi jienastuslohkui áigodagas gitta 2005 rádjai. Strategalaš ja doaimmačujuheaddji plána ráhkaduvvo 2002:s.

2.3.3.7 *Sámi arkiiva*

Sámediggi lea geatnegahtton sáddet boarraset arkiivaávdnasiid riikaarkivárii, muhto ii leat vuos háliidan sáddet maidege iežas arkiivaávdnasiin. Danne go háliidivččiimet ahte sámi arkiiva Guovdageainnus viiddiduvvo našuvnnalaš sámi arkiivan, ja dasto sáhtášii váldit badjelasas maiddá Sámedikki arkiivva.

2.3.3.8 *Sámi sierrabibliotehka, girjebusset ja sámi bibliografija*

Sámi sierrabibliotehkas lea našuvnnalaš sámi kulturásahus, mas lea ovddasvástádus háhkat, vurket, lágáidit ja gaskkustit girjiid ja eará ávdnasiid sáme-gillii ja sámi diliid birra buotlágan gielaide. Sámi sierrabibliotehka galgá vuosttažettiin doaimmat bibliotehkaid bibliotehkan.

Sámi sierrabibliotehka dáláš dihtorvuogádat lea hirkmat boaris, iige dat doaimma Sámedikki odđáigásaš infrastruktuurras. Dál ii gávdno mákárge bibliotehkavuogádat mas doaimmašedje sámi bustávat Sámedikki gáibádusaid/dárbbuid mielde. Sámediggi meroštallá ahte ovdal go jahki 2002 nohká váldojuvvo atnui odđa prográmmagálvu Sámi sierrabibliotehkii, ja odđa arkiiva- ja áššemeannudanvuogádat. Mihttomearrin lea ahte dát vuogádat nu bures go vejolaš galget heivehuvvot olggobeale ja siskkáldas nehttii. Goappašiin dán guovtti vuogádagas lea sámi bustávid geava-hanvejolašvuotta viehka eahpesihkar – muhto Sámedikki gáibádus lea ahte sámi bustávid galgá leat vejolaš geavahit.

Odđajagemánu 1. b. 2002 sirdojuvvui sámi girjebusiid doarjaortnega hálddašepmi Sámedig-gái. Diggi lea dál álggahan ráhkadit sierra njuol-

gadásaid dán ortnega váste. Dát galget plána mielde leat gárvásat ovdal go jahki nohká.

Bibliotehkas leat ollu barggut mañnonan dan geažil go logenearjagiid leat leamaš unnán bargit. Vaikko mañmuš jagiin leatge ožžon eanet resurs-said, de ii leat leamaš vejolaš boahhtit áiggi dássái registeren- ja gaskkustanbargguin. Dát mearkkaša dan ahte bibliotehka geavaheaddjit eai oáččo daid fálaldagaid maid galggašedje oázžut.

Prošeakta Sámi bibliografija álggahuvvui jagis 1997 ja Romssa universitehtabibliotehkas lei ovddasvástádus oktiordnet dán barggu. Sámedikki sierrabibliotehka lea leamaš fárus proševttas álggu rájes. Norgga-, ruota- ja suomabeale sámedikkít árvoštallet dál váldit badjelasaset dán oktiordnenbarggu. Proševtta mihttomearrin lea dahkat sámi girjjálašvuoda eanet olahttin Interneahtas go riikkaid iešguđet bibliotehkavuogádat sáhttet gulahallat. Vai ohccit gávdnet áigeguovdilis girjjálašvuoda diehtovuodus, de ovddiduvvo maiddá mañggagielat terminologijaneavvu, tesaurus, dán prošektii.

2.3.3.9 *Journálavuogádat*

Sámediggi lea 1993 rájes geavahan Jass-journálavuogádaga, masa Riikaarkivára lea mearridan Noark 3 standárdda. Jass-vuogádaga vuovdi lea dovddahan ahte dán vuogádahkii ii addojuvvo šat geavaheaddjidoarja mañná jagi 2002. Dát mearkkaša dan ahte Sámediggi ferte oastit ja oázžut doaimmat odđa arkiiva- ja áššemeannudanvuogádaga ovdal 2002 jagi loahpa. Dan geažil go Jass-vuogádagas leat gáržžes vejolašvuodat ja go mii háliidit áššemeannudanvuogádaga intranehttii, leat bargagohtán Noark 4 standárdii sirdimiin, masa lea vejolaš bidjat ollislaš elektrovnnalaš arkiivva.

Arkiivaláhka gáibida ahte buot ossodagat ráhkadit arkiivaplána. Arkiivaplána lea ollislaš geahčastat arkiivaráhkadusas ja vurdemis. Ieš arkiivabáhpriid buvttadeami lassin guoská dat arkiivaortnegii, seailuheapmái áigeguovdilis arkiivvas, rádjánarkivii ja gáiddusarkivii, arkiivaráddjemii, kassašuvdnii ja arkiivva loahpadeapmái. Dasa lassin galgá arkiivaplánas leat geahčastat buot plánain ja čielggadusain maid Sámediggi lea ráhkadan. Sámediggi ii leat ráhkadan arkiivaplána arkiivakapasitehta váiluma geažil. Dán geažil fertege buot daid ollu geatnegahttojuvvo ja dárbbášlaš bargguid mañdit nugo kassašuvdnanjuolggadásaid ráhkadeami, maid ferte geahčadit bálddalagaid arkiivačoavdagiin, loahpadanplánain, arkiivaplánabargguin ja vuol-

lásaš rádiid ja guovllukantuvrraid arkiivaávdnasiid loahpademiin.

2.3.4 Mánáidgárddit, oahpahuš ja dutkan

2.3.4.1 Mánáidgárddit

Návccat miehtá riikka leat eanaš čohkkejuvvon buoridit sámi mánáidgárddiid kvalitehta ja ásaht fierpmádagaid daid várás. Jahkemolsumis hálddašisgodii Sámediggi sámi mánáidgárddiid earenoamáš doarjaga, ja 5 997 000 ru leat juhkkovuvvon 45 sámi mánáidgárdái dahje ossodahkii. Doarjja lea oaivilduvvon daid goluide mat bohtet sámegeiela ja kultuvrra gaskkusteamis mánáidgárdiin.

Sámediggi lea álggahan fierpmádaga sámi mánáidgárddiid bagadalliide sámegeiela hálddašanguovllus, ja dasto fierpmádaga sámi mánáidgárddiid jodiheddjiide olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu. Leat maiddá biddán lullisámi giellaguovllu suohkaniid ráhkadit fierpmádaga.

Dán jagi leat vuoruhan oažžut oktavuoda mánáidgárddiiguin ja mánáidgárddiid eaiggádiiguin. Sámediggi lea fitnan 17 sámi mánáidgárddis sihke siskkobeaalde ja olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu. Dain mátkkiin lea Sámediggi rávven ja bagadan bargiid pedagogalaš neavvuid birra ja sámi sisdoalu birra mánáidgárddiin. Dan seammás leat ožžon dieđuid ja jurdagiid makkár surggiid galggašii vuoruhisgoahhtit. Fierpmádagaid ásaheami ja Sámedikki, mánáidgárdeeaiggádiid ja fágaolbmuid gaskasaš ovttasbarggu olis lea almmuvvon áigečála «Stullán». Áigečállošis leat čállošat golmma sámegeilli ja áigumuš lea almmuhit dan moddii jagis.

Sámi mánáidgárddiid strategalaš plánaš áigodahkii 2002–2005 leat vuoruhuvvon dat suorggit ja oahpponeavvut, maiguin galggašii bargat. Sámi mánáidgárddiid earenoamáš doarjagii leat mearriduvvon odđa njuolggadusat.

Jahkasaš Mánáidgárdekonferánsa sámi mánáidgárddiid várás dollojuvvui Guovdageainnus golgotmánus ja čohkkii sullii 130 oassálasti.

2.3.4.2 Oahpahuš

Oahpahušlága áigumušat eai álohii ollašuva. Dan geažil lea ge Sámediggi guorahallan sámi oahpahuš olggobealde sámegeiela hálddašanguovllu. Čielggadeamis leat kárten makkár váttisvuodát ohppiin vuoddo- ja joatkkaskuvllain leat oažžut sámegeiela oahpahuš nugo sis lea riekti oahpahušlága mielde. Čielggadeapmi lea sáddejuvvon gulaskuddamii ja galgá meannuduvvot 2002:s.

Go sámi oahppit buot heviid eai oáččo dan oahpahuš masa sis lea riekti, de váldojuvvo oktavuoda Sámedikkiin. Dávjjimusat váldet oktavuoda váhneamat, muhto maiddá suohkanat main lea jerojuvvon fállat sámegeiel oahpahuš. Earret eará lea Sámediggi geahččan iešgudetlágán vejolašvuodaid movt addit buori sámegeiel oahpahuš sámi mánáide Oslo suohkanis. Leat fállan fágaláš ja ekonomalaš veahki ráhkadit modealla sihke mánáidgárde- ja vuoddoškuvllaoahpahušsii suohkanis. Go skuvllat álge čakčat 2001, de ii lean biddjon johtui sámegeiel oahpahušfálaldat, nugo lei plánevuvvon. Sámediggi lea biddán suohkana gávdnat čovdosa farggamusat ja ovdal go skuvllat fas álget 2002:s.

2001 čavčča bodii sávaldat oažžut lullisámegeiela oahpahuš vuosttašgiellan vuoddoškuvllas ohppiid ruovttusuohkanis. Ovttasrádiid guoskevaš suohkaniin, Gaska-Norgga sámeskuvllain, Stáhta oahpahuškantuvrrain Nordlánddas ja Sámedikkiin, leat gávdnan čovdosa movt oahppit sáhttet oažžut dan sámegeiela oahpahuš, masa sis lea riekti.

Sámediggi lea gárven lohkančehppodaga iskamiid ohppiid várás, geain lea sámegeiella vuosttašgiellan. Dál gávdnojit iskamat 2., 3., 5., 7. ja 9. luohkkáide, ja rávagihppagat oahpaheaddjiide.

Joatkkaskuvlla oahpahuš lea Sámediggi ráhkadan ja mearridan fidnooahppiid várás oahpaplána bozodoallofágas. Leat álggahan fitnodagaid bagadallama.

Sullii 500 sámi nuora, geat leat välljen sámegeiela fágan joatkkaskuvllas, leat ožžon stipeandda. Stipeanda galgá movttidahttit sámi ohppiid joatkkaskuvllain lohkat sámegeiela, go lea leamaš nu ahte dát joavku ii láve välljet sámegeiela fágan. Dát boahá ovdan sámi joatkkaoahpahuš evalueremis maid NIBR, Sámi Instituhtta ja Agenda Utredning og Utvikling leat dahkan Girko-, oahpahuš- ja dutkandepartementa gohččuma mielde. Evalueren buktá albmossii makkár fuones váikkuhusat Ođastusas-94:s leat sámi fágaide. Evaluerema čuovvoleapmi lea 2002:s sirdujuvvon Oahpahuš- ja dutkandepartemeanttas Sámediggái.

Sámediggái juolluduvvojede liigerudat pedagogalaš ovddidanbargui. Dán geažil jotkkiimetge ovddidanbarggu O97S oktavuodas, earret eará bargat viidáseappot proševttaiguin «kvalitehta matematihkkaoahpahušas (KIM)» ovttasbargguin Sámi allaskuvllain, ja sámi álgooahpahušain. Sámediggi lea maiddá dorjon giellamovttiidahttinproševtta mánáidgárdedásis lullisámi guovlluin.

Sámediggi lea ovttasbargan Voksenopplæringsinstituhain ja Oahpahuš- ja dutkandepartemeanttain dainna ulbmilin ahte ásaht ovttasbarggu rávisolbmuidoahpahuš ja oahpponeavvoráhkadeami

ektui rávisolbmuide. Sámediggi lea maiddáí álggahan ovddidanprošeavtta ovttas Stáhta oahppokantuvrrain Finnmarkkus ja Sámi allaskuvllain, ja lea dorjon julev- ja lullisámegiel oahpponeavvoprošeavttaid ollesolbmuide.

2.3.4.3 Erenoamášpedgogalaš bargu

Lea ráhkaduvvon plána movt buoredit earenoamášpedagogalaš gelbbolašvuoda, ja dat doaima 2003 geasi rádjái. Bargovuohki lea lasseoahppoprošeakta man vuodđun leat dat váttisvuodat, maiguin ovdaskuvlaoahpaheaddjit ja oahpaheaddjit beaivválaččat rahčet. Lasseoahppoprošeavttat sáhttet jotkojuvvot earenoamášpedagogihka joatkkaoahpahussan. Dáikko ovttasbargat Sámi earenoamášpedagogalaš doarjagiin ja Sámi allaskuvllain. 5 skuvlla ja 2 mánáidgárddi leat álggahan lasseoahppoprošeavttaid. Lea ráhkaduvvon bagadalliid fágalaš fierpmádat, muhto dán barggus orru leamen dárbu nannoseappot bargat gelbbolašvuoda ovddidemiin prošeaktaovddideamis ja innovašuvnnas.

Sámediggi lea 2001:s juohkán joatkkaoahppostipeandda earenoamášpedagogihkas ja rehabiliterenfágas ja almmuhan FoU-rudaide earenoamášpedagogalaš ovddidanprošeavttaide. Leat ráhkadan juolludannjuolggadusaid daidda rudaide.

Sámediggi lea leamaš mielde Samtak fágajoavkkus, mii lea našuvnnalaš pedagogalaš psykologalaš fáaldaga gelbbolašvuodaloktenprográmma. Fágajoavkku bargun lea leamaš rávvat Stáhta oahppokantuvrra čoakkalmasprográmmaid ráhkadeamis. Dainna lágiin lea Sámediggi šaddan earenoamášpedagogalaš fierpmádaga oassin sihke báikkálaččat, guovlulálaččat ja našuvnnálaččat.

2.3.4.4 IKT, oahpponeavvut ja girjevuttadeapmi

Leat bargan hui olu dainna ahte oážžut Oahpahus- ja dutkandepartemeantta gidet fuomášumi IKT:ii sámi oahpahasas. Našuvnnalaš dásis gal lea IKT vuoruhuvvon skuvllain, muhto sámi skuvllat leat bázahallan sihke digitála oahpponeavvuid ektui ja eará ovddidanbargguin diehtujuohkinteknologiijas. Dán jagi lea okta interneahppoahpponeavvu gárvánan ja 4 IKT-oahpponeavvoprošeavtta leat álggahuvvon.

Sámediggi lea ovttasráđiid Læringscenteriin álggahan barggu ásaht sámi oahpponeahta (ILH). Oahpponeahta galgá leat dakkár deaivvadanbáiki, mas lea skuvlafágalaš sisdoallu sámi mánáidgárdiide, skuvllaide ja váhnemiidda.

Sámi oahpponeavvovuttadeapmái juhkkovuvvui 14 000 000 ru ohcamiid vuodul mañnel go ruđat

ledje almmuhuvvon. Ohcamat bohte badjelaš 60 000 000 ru ovddas. Go stáhtabušehta kap 26 poasta 50 meannuduvvui Stuoradikkis, de unniduvvui bušeahhtaevttohus 2 000 000 ruvnnuin dan ektui maid Oahpahus- ja dutkandepartemeanta lei evttohan. Juolludusreivves addojuvvui juolludusfápmudus geavahit gitta 3 000 000 ru 2002-bušeahhtas šiehtadit lágádusaiguin buvttandoarjaga. Oktiibuot biddjojuvvojedje johtui sullii 50 odđa oahpponeavvoprošeavtta, ja sullii 40 oahpponeavvu davvi-, julev- ja lullisámegilli leat gárvvistuvvon.

Sámediggi álggahii 2000:s sámi girjevuttadeami oppalaš evaluerema. Evaluerema ulbmilin lei iskat leatgo njuolggadusat, mat ráhkaduvvojedje 1997:s, buoridan girjevuttadeami, earenoamážit sámi oahpponeavvuid almmuheami, ja dasto evttohit vejolaš rievdadusaid dáláš ortnegii. Sámi girjevuttadeapmi lea geahčaduvvon ollislaččat, maid dáí dat mii lea Sámedikki ovddasvástáduš, sadji ja barggut.

2.3.5 Birasgáhtten ja kulturmuutosudjalus

Sámedikki bargu birasgáhtten- ja kultursuodjalusáššiguin lea váikkuhit ahte biraskulturárbi suodjaluvvo, dokumenterejuvvo ja dikšojuvvo buoremus lági mielde. Sámediggái lea fápmuduvvon váldi ja Sámediggi galgá hálldašit sámi kulturmuittuid⁹, ja vuhtii váldit kulturmuittuid plána- ja huksenáššiin¹⁰. Sámediggi buktá gulaskuddancealkámušaid stáhta suodjalanplánaide, fylkkaplánaide, gielddaid areálaplánaide, regulerenplánaide, huksenplánaide ja ovttaskas ohcamiidda, ja čuožahusčielggadeamiide. Dasa lassin bagadit gielddaid plánagažaldagain, ja Sámedikkis lea vuosteháhkováldi suohkana areálaplánaide, regulerenplánaide ja huksenplánaide.

Sámi kulturmuutosudjalus lea oassi ollislaš birashálldašeamis. Dan barggus lea hui deatalaš doallat buori fágalaš oktavuoda Birasgáhttendepartemeanttain ja Riikkaantikvárain. Sámediggi lea oassálastán ovttasbargoforaide Riikkantikvara fágalaš oktavuohtalávdegoddin ja lei 2001 Kulturmuittokonferánsas.

2001:s lea leamaš buorre oktavuohta ja ovttasbargu iešgudetge fylkkasuohkaniiguin ja fylkkamánniiguin Hedmárkkus lulde gitta Finnmárku davvin. Ovttasbargu Sámedikki ja Hedmárkku, Lulli-Trøndelága ja Davvi-Trøndelága fylkkasuoh-

⁹ Geassemánu 9. b. 1978 mannosáš lága nr. 50 vuodul kulturmuittuid birra

¹⁰ Geassemánu 14. b. 1985 mannosáš nr. 77 Plána- ja huksenlága vuodul

kaniid kulturossodagaid gaskka lea leamaš buorre. Hedmárkku fylkka kulturmuittuid ja birrasa suodjalanplána ráhkadeami oktavuodas lea leamaš posiitiiva ovttasbargu Hedmárkku fylkkasuohkaniin. Lødølja-huksenplánaid čuozašielggadeami oktavuodas lea leamaš buorre ovttasbargu Lulli-ja Davvi-Trøndelága fylkkasuohkaniiguin. Oktavuotta Sámedikki ja Norlánda, Romssa ja Finnmárkku fylkkasuohkaniid kultursuodjalanossodagaid gaskka lea 2001:s leamaš buorre. Oktavuotta lea leamaš kultureanadatjoavkkuid ja areálaplánaforaid bokte. Vásihusat dain čoahkkimiin čájehit ahte suohkaniin ja doaibmabiddjiin lea ain dárbu deaivvadit stáhta sektoreiseválddiiguin, guorahallat plánaid dán forumis. Dalle beassá čorget eret formálalaš boasttuvuodaid ja eahpedárkilvuodaid ovdalga ášši sáddejuvvo almmolaš geahčadeapmái, ja dainna lágiin sáhttit garvit dárbašmeahtun vuostehágu. Dasa lassin barget Sámedikki ja fylkkasuohkaniid áššemeannudeddjiid viidát ovtas, guovddázis dás leat leamaš oktasaš geahčadeamit.

2.3.5.1 Areálaáššit

Areálaáššit leat lassánan manjimuš jagis. Áššit leat lassánan buot fylkkain Hedmárkkus lulde gitta Finnmárkku davvin. Norlánda fylkka leat áššit lassánan 48 %:in 2000 ektui, 245 áššis 2000:s gitta 362 áššái 2001:s. Romssa fylkka leat áššit lassánan 262 áššiin 2001:s ovddit jagi ektui, namalassii 43 %:in. Finnmárkkus leat áššit lassánan 172 áššiin, olles 49 %. Erenoamážit leat áššit suohkanoasseplánaid, regulerenplánaid, dispensašuvdna-ja juohkináššiid ja meahcceluottaid ektui lassánan sakka. Dán lágan áššit gáibidit olu ovdabarggu ja čuožvolleami, ja 2001:s leat dollojuvvon olu čoahkkimat erenoamážit suohkanplánaid oktavuodas. Sámediggi lea maiddá ožžon 5 odđa diedáhusa bieggafápmorusttega birra. Stuora áššehivvodaga geažil manna eanaš áigi áššemeannudeapmái, iige báze šat áigi bargat eará birasgáhtten- ja kultursuodjalanbarggaid. Hástalussan dál lea geahpedit áššehivvodaga. Dan sáhtta dahkat buoret gielddalaš plánema bokte, ovdamearkka dihte suohkanplánaid areáloasi bokte.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkimat Norlánda fylkkamanniin ja guoskevaš departemeanttaiguin oážžut buori proseassa johtui Divttasvuona-Oarjevuonaguovllu suodjalanplánabarggu oktavuodas. Finnmárkku fylkkamanni ja Sámediggi čadaheigga ovdaprošeavtta, mainna galggai duodaštit man olu automáhtalaččat ráfáidduhttojuvvon kulturmuittut gávdnojit evttohuvvon álbotmeahcceguovllus Várjattnjárggas. Oktii buot registrerejuvvojedje 129 kulturmuittu 48 báikkis Vár-

jattnjárggas, ja eatnašiin dain lea oktavuotta sámi kultuvrii.

Sámediggi lea oassálastán čázádatdeavddagáhttenplána ráddeddi joavkkus, maid Norgga čázádat- ja energiijadirektoráhta (Norges vassdrags- og energidirektorat) lea ráhkadeamen. Eará oassálastiiguin lea soabaduvvon ahte Sámediggi čadaha oasseprošeavtta, mas sámi beroštumit čázádatdeavddagáhttenplána ja Ollislaš plána rievdadeami barggu ektui árvvoštallojuvvojit.

Borgemánu loahpas 2001:s loahpahuvojedje kulturmuittofágalaš iskkadeamit Suodjalusa plánaid oktavuodas oktii čatnat Meavkki ja Blátind báhčinguovlluid. Iskkadeamit čájehedje ahte sámi leat geavahan Meavkki- Blátind guovllu Sis-Romssas viidát. Sámediggi gávnai kulturhistorjjálaš guorahallamiin 214 sámi kulturmuittu ja mánnga earenoamáš sámi kulturbirrasa. Gáldut ja registrejuvvon kulturmuittut čujuhit mánngga boazodoalloáigodahkii 1500 logu rájes gitta otnáži. Iskkadeamit čájehit ahte olu kulturmuittut leat dál juo bilahuvvon Suodjalusa hárhallamiid geažil dán guovllus. Eará kulturmuittut fas sáhttet billahuvvat Meavkki ja Blátind báhčinguovlluid oktiičadnan- ja stuoridanplánaid geažil.

Kulturbiras nuortalaš gilli ráfáidahttojuvvoi Gonagaslaš resolušuvnna bokte čakčamánu 22. b. 2000. Sámedikkis lea hálddašanoavddasvástádus guovllus, ja dikšu guovllu jahkásaččat ovtas Finnmárkku fylkkamanniin. Sámediggi álggahii ollislaš hálddašanoavddasvástádus guovllu várás 2001:s. Prošeaktabarggu álgogeahčen čadahuvvojedje geasset jearahallamat ja arkeologalaš iskkadallamat. Iskkadeamit bukte albmosii badjel 30 odđa registrerejuvvon kulturmuittu. Ovdalaččas leat registreren 66 kulturmuittu nuortalaš gilis. Kulturmuittuin oaidná movt nuortalaš gilis geavahedje resurssaid dolin, makkár osku sis lei ja movt sii orro, ja dat lea deatalaš čujuhanrámma nuortasámiid dahje koltálašsámiid kulturhistorjjá ovdanbuktimii. Hálddašanoavddasvástádus ráhkadanprošeavtta oktavuodas vuordit, ahte searvvit ja eará guoskevaš berošteddjiit Njávdamis servet viidát referansajoavkku bokte, ja ahte báikkálaš olbmot servet gieddebargu.

Čakčamánu 1. beaivvi 2001 rájes válddi Sámediggi badjelassat formalalaš- ja oktiiortnenhálddašanoavddasvástádusa Ceavccageadggi – Mortensnes kulturmuittoguovllus. Lávga ovtasrádiid Várjatt Sámi Museain ráhkaduvvo dál hálddašanoavddasvástádus guovllui.

Suoidnemánu 2001 diedihuvui Sámediggái ahte Rukksesbávttis Cuoppogiettis Porsáŋgu gielddas ledje gávdnon baktegovat. Dat ledje málejuv-

von njuolga báktái rukses ivnniin, ja govain leat sihke olbmot, geometralaš govat ja bohccot. Lea váttis diehtit goas dat govat leat ráhkaduvvon, muhto jáhku mielde birrasii 1800 – 1500 jagi ovdal Kristtusa, dan áigodagas mii láidesta min historjjálaččat dovddus sámi kulturdovdomearkkaide. Báktegovat leat hui rášis kulturmuittut, mat álkidit sáhttet billahuvvat jus bearráigeahčakeahtes johtolat lassána guovllus. Báktegovvabáikki gávdnoma oktavuodas doalai Sámediggi oktasaščoahkkima borgemánu 24. beavvi 2001 Billávuonas eanaeaig-gádiin, Sarvvesvuona ja Birrasa giliserviin, Porsáŋgu gielddain, Finnmárkku fylkkasuohkaniin, Romssa museain ja Riikkantikvárain. Borgemánu 25. beavvi 2001 lágidi Sarvvesvuona ja Birrasa gilisearvi seminára guovllu sámi ovdahistorjja birra ovttasrádiid Sámedikkiin.

2.3.5.2 Sámedikki bargu Báikkálaš Agendain 21

Golmma jagi prošektaovttasbargu Birasgáhtten-departementtain Báikkálaš Agenda 21 rámmaid siskkobealde lea heaittihuvvon dán jagi. Prošeavttas leat leamaš olu doaimmat ja dat lea váldon bures vuostá. Norsk Institutt for by- og regionsforskning Álttás lea evalueren proševtta. Sámedikki váldoulbmil Báikkálaš Agenda 21 bargguin lea váikkuhit birasáddjás geavada duohtan dahkama sámi servodagas dan bokte ahte oainnusin dahkat ja doarjut doaibmamolssaeavttuid nana ceavzilis ovdáneami ektui. Dan oktavuodas lea deatalaš ságastallat sámi eallinoainnu, ipmárdusa ja dárbbuid birra guovddáš, guovlulaš ja báikkálaš eiseválddiiguin vai sii čuovvolit Agenda 21 kap. 26 hástalusaid sámi álbmoga ektui. Nana ceavzilis ovdáneami ulbmil gáibida Agenda 21 kap. 26 hástalusaid čuovvoleami, vai joksá daid ulbmiliid mat doppe leat namuhuvvon eamiálbmogiid birra. Danne almmuhii ge Sámediggi 2001:s Eamiálbmot Agenda 21 barggu.

Sámediggi lágidi ovttasrádiid Sámi Instituhtain seminára «Sámi eanadat ja Agenda 21: Kultuvra, ealáhus, birasgáhtten ja demokratiija» Kárášjogas skábmamánu 6.- 7.b. 2001. Seminára lei Sámi Instituhta areála- ja ressursahálldašeami dutkanprošeavtta oassi, ja Sámedikki Báikkálaš Agenda 21-prošeavtta oassi. Seminára ulbmilin lei ovdanbuktit areála- ja ressursahálldašeami iešguđetlágan hástalusaid sámi geavahan- ja ássanguovlluin, ja das ledje ollu oassálastit.

2.3.5.3 Sámi viesuid suodjalan- ja hálddašanplána

Golmma jagi prošekta «Sámi viesuid suodjalan- ja hálddašanplána» lei guovddáš bargu Sámedikkis 2001:s. Prošeavtta ulbmilin lea ráhkadit hálddašanortnega Sámediggái, movt suodjalit ráfáidahttojuvvon ja gáhttenárvosas sámi viesuid. Jahki 2000 manai viiddis gieddebargguide lullisámi guovlluin, ja 2001 gis gieddebargguide sámi guovlluin Norlánddas ja muhtun sajiin Romssas. Oktibuot leat dán guovlluin fitnan 68 báikkis gos gávdnojedje boarraset huksenbirrasat main lea oktavuoha sámi historjái. Gieddebargguid oktavuodas bovdiimet báikkálaš olbmuid ja viessoeaiggádiid báikkálaš fáddáčoahkkimiidda sámi viessosuodjaleami birra. Bargu lea vel eambo nanosmahttojuvvon go Sámediggi lea ožžon iežas bistevas viessosuodjalusvirggi.

2.3.5.4 Dávvirvuorkkát

Sámediggi lea 2001:s bargan nannet ja oažžut hálddašanovddasvástádusa sámi museaide jagi 2002 rájes. Sámedikkis lea leamaš konstruktiivvalaš ságastallan Kultur- ja girkodepartementtain, Norsk museumsutviklingain ja Sámi Museaserviin dán oktavuodas. Mánja sámi musea, earret dat mat ledje mielde čielggadanproseassas sámi museaid oktavuodas 2000:s, leat váldán oktavuoda ja háliidit Sámedikki hálddašanorgánan. Leat maid dái ságastallan proseassa birra suohkaniiguin ja fylkkasuohkaniiguin.

Sámediggi lea geahččalan oažžut Nuortasámi musea sámi našuvnnaš duhátjahkebáikin. Geassemánu 5. beavvi 2001 doalai Kulturdepartementanta čoahkkima Njávdamis, gos čielggaduvvui boahktevaš Nuortasámi musea huksen ja doaibma 2002 rájes. Statsbygg:s galgá lea ovddasvástádus huksemis, ja Sámedikkis fas váldoovddasvástádus doaimmas.

2.3.5.5 Doarjagiid juohkin sámi kultursuodjalandoaimmaide

Sámedikkis lea ovddasvástádus juohkit ja máksit jahkasaš doarjagiid sámi kultursuodjalanprošeavttaide. Doarjja addojuvvo doaimmaide maiguin gozihit bajit kulturmutofágalaš beliid sámi kulturmutto- ja kulturbirasbarggus ja sámi viessosuodjaleamis. 2001:s lei doarjjarámma 1 089 000 ru, 1 000 000 ru bodii Riikkantikvára bušehta bokte sámi kultursuodjalussii ja 89 000 ru lei báhcán jagi 2000 doarjagis. Oaččuimet 59 ohcama maid ollislaš ohcansupmin gárttai

4 358 000 ru. Dán sáhtta buohtastahtit jagi 2000 doarjjarámmain, mii lei 1 014 000 ru ja dalle bohte 39 ohcama maid ollislaš ohcansupmin gárttai 1 880 075 ru. Beroštupmi ohcat doarjagiid sámi kultursuodjalandoaimmaide orru dalle jođánit lasáneamen jagis jahká, mii lea hui illudahtti. Dán geažil fertege doarjjarámma bajidit mealgat.

2.3.6 Kultuvra ja ealáhusat

Sámedikkis lei sámi kultuvra ja sámi ealáhusat okta dain golmma váldomihttomeriin 2001:s, ja dat lea leamaš oppalaš mihttomearri Sámedikki doaimmas álgo álggu rájes. Danin ferte nannet ja váldit vára dan ealáhuseallimis mii ráhkada ávnnaskultuvrra vuodustusa sámi kultuvrii ja indentitehtii ja ovddidit buriid strategiijaid ceavzilis ovdáneapmái sámi servodagas. Ferte láchit dili servodahkii mas leat viiddis fáladagat, gálvvut ja bálvalusat buot surggiin, vai šaddá bivnnut fárret daid sámi guovlluide.

Stuorru beroštupmi sámi kultuvrii ja olggosbuktinvugiide sáhtta lasihit orruma- ja barggahusa sámi guovlluin. Ealli kultuvra doaimma geasuheaddjin ealáhusásahemiide sámi báikkálašservodagain ja nannosit goallosteapmi gaskal kultuvrra ja ealáhusa sáhtta váikkuhit positiivvalačcat. Guovddáš hástalus lea nannet ealáhusovdáneami seammás go váldá vára ja ovddida viidáseappot sámi kultuvrra.

Bajimus mihttomearri lea ráhkadit nana ja ealli sámi servodaga mas lea bissovaš ássan ja mánggabalat ealáhus- ja servodateallin. Ollislaš ealáhuspolihkka galgá addit vejolašvuodaid sihke lotnolasealáhusaide, unnaceahkkálasdollui ja oktofidnoheivehemiide. Sámi báikkálašservodagaid barggahus- ja eallinvuodut leat vuoddoealáhusat nugo guolásteapmi, eanandoallu, boazodoallu, luondduriggodagaid ávkástallan lassin priváhta bálvalusdoibmii ja almmolaš bálvalussii. Sámi gilleservodagat main lea dakkár heiveheapmi, hábmejit oktalaš fierpmádaga sosiálalaš ja kultuvrralaš gaskavuodain, mat ovttas vuodduidit sámi servodaga. Rikkis luondduriggodagat sámi guovlluin lea ovdamunni buohtastahttimis ja maid sáhtta geavahit eambo ealáhusovdáneamis ja árvolassáneamis. Čielggakeahtta vuoigatvuohta- ja hálddašandilalašvuodut, institušuvnnalaš gáržžideamit, rastideaddji geavahanberoštumit, rašes kapitálavuoddu, váilevaš máhttu ja gáržžiduvon márkandilalašvuodut leat bealit mat leat čuožžovaš hehttehussan oppalaš positiivvalaš ealáhusovdáneapmái.

Stuorru gilvu Sámedikki váikkuhangaskaomiid alde hástala vuoruhit váikkuhangaskaomiid nu

ahte dat ovddidit báikkálaš ovdáneami. Sámediggi oaidná dárbbaslašžan árvoštallat sierranas doarjjaortnegiid nu ahte ortnegat movttiidahttet dakkár ovdáneapmái, mii ovddida dáseárvvu sámi servodagas.

2.3.6.1 Sámi kulturfoanda

Sámi kulturfondda 2001 mihttomearit ledje ovttastahttit sámi kultuvrralaš fáladagaid, láchit dáseárvosaš fáladagaid ja doaimmaid daid iešgudetge guovlluide, hábmet buriid bajasšaddaneavttuid sámi mánáide ja nuoraide ja ovddidit sin sámi identitehta. Mánáid- ja nuoraid bajasšaddaneavttut váikkuhit Sámedikki ollu ja kulturfoandda ruhtajuolludemiid bokte leat välljen nanusmahttit mánáid ja nuoraid bajasšaddaneavttuid, sihke dat mat gusket girjjálašvuhtii, čállinkurssaide ja mánáid ja nuoraid sámegielat diehtočállosiidda. Mánáide ja nuoraide juolluduvvon doarjagiin leat ruhtadan ovta davvisámegielat nuoraidgirjji almmuheami, 3 julevsámegielat čáppagirjjálašvuodagirjji mánáide- ja nuoraide, čállinkurssa nuoraide Riddu Riddu festiválas, mánáid- ja nuoraidteáhterprošeavttaid, semináraid ja Š-nuoraidbláđii almmuhemiid.

2001:s lágiduvvui nuoraidkonferánsa, mii lei Sámedikki Mánáid- ja nuoraidplána čuovvoleapmi. Konferánsa čohkkii birrasiid 70 oasseváldi ja fáttat ledje rasisma, gierdameahttunvuohta, nuorat ja politihkalaš váikkuheapmi. Dat nuoraidkonferánsa galgá lágiduvvot jahkásačcat. Sámedikki Nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi lei mielde čađaheamen konferánsa 2001:s. Lea mearriduvvon ahte Nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi galgá jotkojuvvot vidain mielláhtuin ja viiddiduvvon mandáhtain. 2001:s várrejuvvui 100 000 ru. Dájmalasj mánáprošektii, muhto prošeakta ii čadahuvvon. Sivvan dasa lea ahte lei váttis gávdnat skuvllaid ja eará ovttasbargoguimmiid dan eatnandiedalaš välljejuvvon vuoruhanguovllus. Lea maiddá juolluduvvon doarjja nuorra sámi identitehta gávpogis prošektii ja iešgudetlágan lágidemiide mánáid ja nuoraid váste gávpogiin.

Š-nuoraidbláđdi oaččui 2001:s seamma olu doarjaga go 2000:s, namalassi 2 almmuheami jagis. Lea dárbu nannet ii dušše Š-nuoraidbláđii almmuheami, muhto maiddá daid eará bláđiid Leavedolgi (mánáidbláđdi) ja Gába (nissoniidbláđdi). Buot dat bláđit leat ruhtaduvvon prošeaktaruđaguin ja kulturfoanda lea leamaš völdoruhtadeaddji.

Dat mii goská sámi girjjálašvuhtii oppalačcat, de eai boahtán 2001:s ge ohcamat almmuhit čáppagirjjálašvuoda lullisámegillii. Dat vuorjá ja berre

áevvoštallat bidjat johtui eahpedábálaš gaskaomiid mat movttidahttet dakkár almmuhemiid, erenoamážit mánáid- ja nuoraidgirjiid. Dat mii guoská julevsámegiela girjebuvttadeapmái, orru leamen váttisvuotnan go leat váilevaš gielladidolaš olbmot giellabargguide, giellaguorahallamiidda, korrek-tuvralohkamiidda jna.

Sámi sierrabibliotehka lágidii ovtta Finn-márkku Fylkkabibliotehkain ovtta seminára sámi girjjálašvuodas čakčamánu 26. – 27. b. 2001:s. Lei hirbmat stuorra beroštupmi seminárii. Semináras bođii ovdan ahte lea stuorra dárbu oážžut dieđu ja máhtu fáttá birra. Sámediggi áigu danin nannet diehtujoehkin- ja bagadallanbarggu sámi gir-jjjálašvuodas ja bibliotehkabálvalusain.

Lea juolluduvvon 250 000 ru doarjja oastit dáidagiid. Dasa lassin lea addon doarjja sámi dáiddáriidda činahit almmolaš sámi ásašusaide, váldit vára Savio dáiddavuorkká, čájáhusaide, semináraide ja dáiddakatalogaide. Sámediggi lea maiddá oasseaiggát Sámi Vuorká Dáviriid dáiddavuorkkás. Iskkusprošeakta vuorkká dáidaga vára váldin ja gaskkusteammi loahpavuovui 2001 cuoŋománu.

Almmatge juolluduvvui 134 500 ru joatkit prošeavtta jagi 2001 lohppii.

Doarjjasupmi musihkkii juogaduvvui bealli CD-almmuheapmái, sihke luodit ja iešgudetlágan šanjerat. Nubbi bealli doarjjasupmis addui iešgudetlágan musihkkafestiválaide, konstear-taide ja eará musihkkadoaimmaide. Ruhtaváni geažil, ferteje ollu prošeavttaid maŋidit 2002:ii. Musihkka Finn-márkku ozai doarjaga ásaht Sámi musihkkagaskkusteami, mii lea geahččalanortnet man ulbmil lea nannet ja ovddidit sámi musihka. Dát geahččalanortnet fertii maŋiduvvot. Árbevirolaš luđiid, lávlagiid ja sálmmaid čohkkenbargu Lulli-Romssas ja julevsámi guovlluin lea plánejuv-von. Julevsámi guovlluin leat bargagohtán ja sis lea dialoga Várdobáikkiin dainna jurdagiin ahte čohkkegoahtit Davvi-Nordlánddas/Lulli-Romssas.

Teáhteroktavuodas lea biddjon deaddu doarjut lávdedáidaga gos mánát ja nuorat leat leamaš gea-vaheaddjin ja ulbmiljoavkun, dasa lassin lea amatø-rateáhterdoaimma ja lullisámi teáhter vuoruhuv-von. Lea addon doarjja nuoraidamatørateáhtersear-vái vai beasse searvat nuoraid davviriikalaš ja riikaidgaskasaš teáhterprošeavttaide. Guovttejah-kasaš prošeakta, mii galgá almmustahttit láv-dedáiddafálaldaga organiserema ja heiveheami lul-lisámi álbmogii, lea jotkojuvvon 2001:s. Prošeakta galgá loahpavuovvot 2002 gaskarádjai.

Eará doaimmat mat leat ožžon doarjaga leat ee. filmmat, čájáhusat, kulturmuittoprošeavttat ja festi-válat. Dasa lassin leat maiddá iešgudetlágan seminárat, fáddáčájáhusat, duodaštusprošeavttat

jna. ožžon doarjaga. Ferte erenoamážit namuhit ahte sámi filbmadoaimma lea lassánan daid maŋiemuš jagiid. Doarjjaohcamiid lohku lea lassá-nan mealgat.

Sámi lágádusdoaimma mihttomearri lea ahte galget almmuhuvvot eanemus lági mielde girjiit ja buoremus kvalitehtas nannen- ja ovddidandihte sámi giela, sámi kultuvrra ja identitehta. Dát guoska maiddá fágagirjjálašvuoda jorgalit sámegil-lii. Danin lea sámi guovlluide dárbu hukset stádis lágádussuorggádaga mii sáhtta doaimmahit daid bargguid. 1997:s mearridii Sámediggi ahte goalmma jagi geahčen galgá čadahuvvot evaluren dan ortnegis ja jagi 2001:s čadahuvvui evalueren. Girjebuvttadeami evalueren meannuduvvo Sámed-ikki dievasčoahkkimis 2002 guovvamánu.

Ulbmil Sámi kulturorganisašuvnnaid doarjagiin lea ovddidit sámi kultuvrra ja identitehta ja veahke-hit earret eará rikkis, girjás ja doaimmi sámi kultu-reallima ovdáneami. Lea maiddá okta mihttome-arri sihkkarastit doarjaga sámi kulturorga-nisašuvnnaide mat bestet sámi nuoraid. Sámi kulturorganisašuvnnaid ekonomalaš rápmaveavttut galget sihkkarastojuvvot ja ovddiduvvot. Sámediggi lea doaimmahan sámi kulturorga-nisašuvnnaid doaimmadoarjaga juohkima njuolga daid ovttaskas organisašuvnnaide. 60 000 ru lasi-huvvui postii 52.3 Sámi kulturviesut ja ásašusat. Lassáneapmi juolluduvvui ollislaččat Ája Sámi guovddázii, Gáivuonas, gč. 2.9. tabealla.

Sámedikki mihttomearri festiválaide oktavuodas lea áimmahuššat ja loktet beroštumi sámi kultuvrii. Diggi lea háliidan leat veahkkin ráhkadit gávnnan-báikkiid álgoálbmotdáiddáriidda ja artisttaide, gehččiide ja nuoraide, ja maiddá oahpásnuhttit eará álgoálbmogiid sámi kultuvrii. Prošeaktado-arjja festiválaide lea ovdal juolluduvvon ohcamiid vuodul. 2001:s ráhkadii Sámediggi sierra bušeht-tapoastta, poasta 52.5 bistevas festiválaide. Doarjja addo vuodddoarjaga vuogis joksandihte joat-kevasvuoda festiválain ja seammás buoridit ráhk-kaneami. Vuodddoarjaga ulbmil lea veahkehit árvvosmahttit ja ovddidit sámi dáiddalašvuoda ja, sihkkarastit ja doalahit báikkiid ja lávddiid gos ovdanbukto sámi kultuvra. Guokte festivála besse 2001:s mielde dán ortnegii: Riddu Riddu festivála Gáivuonas 350 000 ru ja Sámi musihkkafestivála Guovdageainnus 350 000 ru. Eará festiválaide juol-luduvvui oktiibuot 225 000 ru doarjja.

Sámi valáštallamis lea lagas oktavuotta identi-tehtii ja gullevašvuhtii, ja dan ferte danin geahččat ovtta sosiálalaš ja kultuvrralaš vuodddueaddji njuolggadusaiguin ja árvvuiguin servodagas. Doarjjaortnega bokte lea áigumuš nannet mánáid ja nuoraid oassálastima sámi valáštallamis.

Sámediggi várrii 500 000 ru. sierra bušeahhtapoasttas 52.6 sámi valástallamii jagi 2001. Olles supmi juolluduvvui Sámiid Valástallan Lihttui-Norggas (SVL-N). Ruhtadárbu dan suorggis lea stuoris. Lassin dan juolludeapmái juolludii Sámi kulturfoanda 2001:s 100 000 ru doarjaga čađahit spábbačiekčangilvvu gaskal Kaalalit Nunat ja Sápmi mii čikčojuvvui Odenses geassemánus.

2.3.6.2 Sámi ovddidanfoanda

Sámediggi háliida iežas váikkuhangaskaomiid geavahemiin ráhkadit ovttasbarggu báikkáláš ja regionála áššáigullelaš ruhtadeddjiguin. Dainna láginn olaha nannosit ja viidát ovttastahttima doaimmain mii fas dagaha ahte lea geahppasit olahit oktasaš ulbmiliid ja doaimmaid regionála ealáhusovddideamis. Lea almmatge seamma deatalaš ahte Sámi ovddidanfoanddas lea čielga olggosgovva ahte lea iešbirgejeaddji váikkuhangaskaopmečájáhalli mas lea ulbmil definerejuvvon sámi ealáhusovddideapmái. Ovddidanfoandda juolludeamiid leat unnit buohtastahtán ovddit jagiid ektui. 1999:s biddjui 20 100 000 ru fondii, ja 2001:s fas 18 130 000 ru. Juolludeapmi nissonolbmuid lea loktan 4 % jagi 2000:s jahkái 2001 ja dat lea buorre ovdáneapmi, vaikko lea oalle birzzit.

Sámediggi mearridii áššis 18/01 sierra boazodoallopoltiikka: čSámedikki boazodoallopoltiikka bajimus mihttomearri lea joksat ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaččat nana ceavzilis boazodoalu, vai dat iešlágan sámi ealáhus, eallinláhki og kulturguoddi sihkkarastojuvvo, ovdána ja nannejuvvo.» Boazodoallopoltiikka sisttisoallá sihkkarastit boazodoalu riektivuodu, nannet boazodoalu iešmearrideami, heivehit nissonolbmuid oassálastima boazodoalus, sihkkarastit boazoguohtoneatnamiid, heivehit boazologu guohtoneatnamiidda, buoridit dássádaga gaskal boraspiriid ja boazodoalu, lasihit njuovvama vejolašvuodaid, buoridit árvolassáneami ja heiveheami lotnolasealáhusaide. Lea árahuvvon sierra árvoloktenprográmma boazodoalloealáhussii, mas Sámediggi lea stivrenjoavkoláhttu. Ođđa boazodoallošiehtadus 2002–2003 šiehtadallama oktavuodas, lea Sámediggi mearkkašumiidis šiehtadusaáššeossálastiide erenoamážit deattuhan dan nana ceavzilis kultuvrralaš árvvu boazodoalus. Dat guoska nugo ee. evttohusaide:

- álkkiduvvon ja eambo einnostuvvi buvttadan doarjjaortnegat
- lasihit doarjagiid boazodoallobearrašiid ealáhusa váttis ruhtadili geažil
- boazodoallošiehtadusa ruđaiguin duohtan dahkat duodjeprográmma

- sihkkarastit ulbmillaš bestema ealáhussii resurssavátnedilis
- evttohus álkidit njuovvanduodašteami maid boazodoallošiehtadusa doarjaga oážžun gáibida.

Erenoamáš deatalaš boazodoalloálbmogii leat doaimmat mat gusket ovddidit duoji ealáhussan.

Dat mii guoská lotnolasealáhusaid doallodoarjagii de lea ulbmil sihkkarastit barggahusa ja sisoadoavvuodu sidjiide geain leat lotnolasealáhusat. Lea leamaš ulbmil ovddidit ođđa lotnolasvuodaid lassin vuoddoealáhussii. Norsk Institutt for By- og regionforskning (NIBR) ovdanbuvttii 2001 čakčamánu raportta lotnolasealáhusaid doallodoarjaga birra. Raporta sáddejuvvui gulaskuddamii, ja mánja gulaskuddaninstánsa bukte rievddanevttohusaid.

Geavaheapmi lea lassánan badjel 1 000 000 ru jagi 2000 ektui. Vuordimis lea vel ain 1 000 000 ru lassáneapmi 2002:s, namalassii badjel 8 000 000 ru jahkásaš doaimmadoarjjan lotnolasealáhusaide. Juolludusat Sámi ovddidanfondii leat unniduvvon 20 100 000 ruvnnus 1999:s 18 130 000 ruvnnui 2001:s. Dát lea dagahan dan ahte foandda ruhtadanoassi lea unnon. Dasa lassin leat ollu gielddat ferten heaittihit gielddalaš ealáhusfoanddaid, dan geažil go juolludusat Gielddadepartemeanttas leat geahpeduvvon. Dát buktá stuorát noadi Sámi ovddidanfoandda váikkuhangaskaomiide. Danne lea dárbu bidjat ráji man stuorra resurssaid galgá sáhttit várret doaimmadoarjjaortnegii.

Ovdalgo duodjeovddidanprográmma álggahuvvo, ferte ruhtadeapmi leat ollislaš. Danne go ollu doaimmabijut fertejit bistit mánja jagi, ja lea dárbu ahte doaimmabijut leat ruhtaduvvon olles prográmmaáigodaga.

Deatalaš lea oážžut lágga oktavuoda doarjjavuostáiváldiide, nu ahte doarjjavuostáiváldit barget vuodustit ruhtadárbbu iešguđet doaimmabijuide. Organisašuvnnaid oktiortnejuvvon árvalusat fertejit bidjat vuodu Sámedikki iežas bušeahhtaprosessi, ovdalgo Sámediggi juogada doarjaga. Danne ferte árahuvvot vuogádat mas doaimmaplánat ja sohppojuvvon doarjjadárbu doaimmabijuide ovddiduvvo govttolaš áiggis ovdal jahkásaš juolludemiid. Deatalaš lea maiddái juogadit doarjaga nu ahte dat boahá ávkin buot sámi guovlluide gos lea duodje-doaimma.

Ulbmil lea láchit dili ovddidit duoji ealáhussan mii lea eambo gánnáhahti ja buoridit iežasráhkaduvvon dinggaid gálvojođu. Dakkár ovdáneapmi gáibida stuorra deattu gelbbolašvuodaloktemii, bagadallamii, buvttagárgemii, márkánfierrideapmái ja vuovdaleapmái. Duodji galgá dahkkot ealas-

kas ealáhussan mii kultuvrralaččat, fágalaččat ja servodatlaččat lea ceavzil. Duodjjealáhusa ortnet sisdoalla ee. investerendoarjaga duodjjevistiide, buvttadanbiergasiid, buvttagárgendoarjaga, gelb-bolašvuodaovddidahttima ja álggahanstipeandda. 2001:s juolluduvvui duodjjealáhussii 785 000 ru foandadoarjja.

Sámediggi lea jahkasaččat várren ruđaid duodjeorganisašuvnnaide ja -ásahusaide nannen dihte dan suorggi organisatoralaš barggu. Duodjeorganisašuvnnaid doarjaga ulbmil lea bisuhit ja ovddidit duoji kultuvran, fágan ja ealáhussan. Sámediggi mearridii áššis 10/01 bidjat johtui ovddidanprográmma duojis. Programmas lea 35 000 ruvdnosaš rámma ja Sámedikkis eai leat ruđat maiguin ruhtada prográmma. Prográmma muhtin doaimmat leat mielde 2002–2003 Regionála ovddidanprográmmas. Sámi ovddidanfoanda lea ruhtadan ovtta márkanfievrridanprošeavtta, man áigumuš lea buoridit gálvojođu muhtin válljejuvvon duodjefitnodagain Interneahta bokte.

Dat mii guoská duoji ja hábmenfága Oahppokántuvrii, de ii leat oahppokántuvrra doarjagiid boadus leamaš oktiivástideaddji doarjaga háguin Fidnoohppiidšiehtadusaid lohku ja kantuvrraid doaibma lea beare unni bealuštit kantuvrraid bisuheami. Eará doarjjavuostáiváldiin lea duhtadeaddji doaibma, muhto bohtosiid raporteran ii leat buohkain seamma buorre.

Sámediggi mearridii áššis 8/01 Sámi eanandoalloplána. Mearrádusas čuožžu ahte eanandoallu lea áibbas guovddáš sámi ealáhus ja kulturguoddi. Sámedikki bajimus ulbmilat sámi guovlluid eanandollui lea sihkkarastit stádis barggahusa vai dan bokte sáhtta bisuhit ja ovddidit sámi giela ja kultuvrra. Sámedikkis leat golbma ársuorggi; ovttastahtit sámi eanandoallopoltiikalaš avádaga našuvnnaš eanandoallo- perspektiivii, sámi eanandollui árvoloktenprográmma ja heivehit Sámedikki eanandoalu váikkuhangaskaoami geavaheami.

Eanandoalodepartemeanta lea álggahan árvoloktenprográmma eanandollui. Eai Sámedikkis leat leamaš návccat ovddidit sierra prográmma sámi guovlluide. Sámediggi lea baicca ruhtadan ovtta mánggajahkásaš prošeavtta man ulbmil lea loktet dállođu árvvu. Lea ráhkaduvvon bestefáddá sidjiide, geat áigot álgit unnaceahkkálasdoaluin eanandoalus ja boazodoalus. Seamma prošeavttas lea láchčon go áigu álggahit iskangievkkana unnaceahkkálasdollui.

Sámedikki mihttomearri lea váldit vára sámi álbmoga guolástanrivttiin vai nagodit bisuhit ja ain ovddidit sámi giela, kultuvrra ja ealáhusa. Sámediggi áigu veahkehit sisafievrredit lagas-

vuoda- ja sorjjasvuoda-prinsihpa hálddašeapmái ja mearraresurssaid vearuheami. Sámediggi lei mielde gonagasreappá hálddašeami bargjoavkkus máid Guolástusdepartemeanta jodihii. Bargjoavkku evttohus sáddejuvvo gulaskuddamii 1. kvartálas 2002. Sámedikkis lea okta áirras oktiibuot 11 áirasiin Regulerenrádis, mii lea Guolástusdepartementta ráddeaddi orgána guollešlájaid bivdoregulerema ja earrejuohkima oktavuodas iešguđetlágan fanasjoavkkuid gaskkas. Jahkásaččat dollojuvvojit guokte čoaikkima, mat vuodduid guolástuslágaásahusaid jahkásaš mearrádusaid.

Ođđa borranuollekonsešuvnnaid juolludeamis luossa- ja mearradápnotbivddu oktavuodas bohtet vuotnaguolásteaddjit «massit» iežaset báikkálaš guolástansajiid. Dan oktavuodas lea Sámediggi cuoiggodan ahte eará mearalaš slájaid biebman, nugo skálžžuid, dorski jna., hálldogáržžidit mearraviidodagaid. Dat dagaha garrahit sisabahkkema sámi vuotnaguovlluid mearraviidodagaide. Nugo ealáhus- ja servodatovdáneapmi lea leamaš, ja lea, sámi riddo- ja vuotnaguovlluin, oaidná Sámediggi ahte biebmoaláhus muhtin visis eavttuid vuodul sáhtta šaddat deatalaš lassi nannet ávnnaslaš vuodustasa go joatkit servodat- ja ealáhusovdáneamiin sámi guovlluin. Sámediggi lea duhtavaš go leat addon guokte luossa- ja dápmotkonsešuvnna Moskkis Divttasvuonas. Dat nanne barggahusa ja ássama Moskkis.

Sámediggi lea evttohan ahte jus šaddá heaittihit dahje sirdit biebmorusttega našuvnnaš luossavuotna- evttohusa dihte, galgá stáda addit ollislaš buhtadusa eiggádii, ja ođđa ealáhusdoaibma galgá lasihuvvot báikkálaš servodahkii.

Sámediggi lea duhtavaš go Gielda- ja guovlodepartemeanta lea lohpidan doarjaga ovddidit sáivaguolásteami buohtalasealáhussan Guovdageainnu suohkanis ja Kárášjoga gieldas.

Jus prošeavttain galgá lihkestuvvat de eaktuda dat ahte infrastruktuorra, ee. ahte vuostáiváldinstasuodna, lea sajis. Guollevuostáiváldinstasuodnas, mii galgá huksejuvvo Kárášjohkii, lei gollorámma 1 100 000 ru jagi 2002:s. Rámma lea lassánan 2 100 000 ruvnnos sullii 3 200 000 ruvnu. Lea sáddejuvvon lassiruhtadanohcan Stáda ealáhus- ja guovlluovddidanfondii ja Sámediggái.

Sámediggi oassálasttii Kvinner Viser Vei meassuin Stavangeris gos 14 oasseváldi bohte Sámis. Oassálastima mihttomearri lei juohkit dieduid sámi diliid ja Sámedikki birra, erenoamáš deaddu biddjui čalmmustuhtit ahte Sámedikki doaimma váldoáingiruššan leat sámi nissonat. Čájuhuvvui nuoraidteáhter, sámi duojit ja mállat, ruonáeat-

nama hápmadánsun, mátkkošteapmi ja borranvierut.

Mii galledeimmet ovtta mánáidgárddi ja mánnga vuoddoskuvlla min čájálmasaiguin ja mii doalaimmet maiddá eanjildimmuid sámi kultuvrra birra.

2000:s oaččui Sámediggi ruđaid guovtti jahkái ealáhusovddidanbargui Sis-Finnmárkkus čatnat Sis-Finnmárkku Nuppástuhttinprográmma dábaláš váikkuhangaskaoapmeapparáhtti. Bargu 2001:s lea erenoamážit vuodjuduvvon Sámediggeplánii, Finnmárkku ja Romssa regionála ovddidanprográmmaid (ROP/RUP) čuovvoleapmái, duodje-prográmmaide, eanandoalu árvalassáneapmeprográmmii, eanandoalloplánii ja váikkuhangaskaoapmegeavaheapmái.

ROP/RUP veahkeha buoridit ovttasbarggu gaskal regionála ovddideddjiid. Okta boadus dan ovttasbarggus lea sáivaguolástusprošeavtta bargu. 2001:s ráhkadit odđa guovttejáhkásaš regionála ovddidanprográmmid. Dat mii guoská Sámedikki váikkuhangaskaoapmegeavaheapmái, ovdanbuvttii Agderforskning raportta «Mellom kultur og næring» (gaskal kultuvrra ja ealáhusa) 2001:s. Ealáhussekšuvdna galgá ovdanbuktit gažaldagaid Sámedikki dievasčoahkkimii čakčamánu 2002.

Sámediggi oassálasttii Interreg IIIA Nord (Oasseprográmma Sápmi) ja Interreg IIIA Ruotta-Norga (Oasseprográmma Áarjelsaemien Dajve) prográmmain. Prográmmabargu mañjonii mealgat go prográmma ii dohkkehuvvon ovdalgu juovlamánu 2001. Goappašat prográmmat doaimbagohte 2002 álgojagis.

Boraspirevahát lea ain stuorra váttisvuohta ii dušše boazodoalus, muhto maiddá sávzodoalus. Sámedikkis lea okta áirras guovddáš boraspirelávdegottis. Sámediggi lea buktán cealkámušaid mánnga áššis main lea mearkkašupmi boraspirehálddašeapmái. Elliidgáhttema Sturorradiggediedáhusa ráhkadeami oktavuodas celkkii Sámediggi ee. ahte ii leat dohkálaš ahte boraspireiseiválldit galget sáhttit gohččut elliideaiggádiid álggahit eastadeaddji doaimmaid boraspiriid fallehemiid vuostá. Ii elliideaiggádiin leat makkárge váldi boraspirehálddašeamis ja eaige sis leat gaskaomit maiguin eastadivčče dakkár fallehemiid. Ii birasgáhtteneiseiválldiin leat vuoiga duvdiit boraspirehálddašeami váttisvuodaid elliideaiggádiida. Guovllut gos boraspiret dagahit stuorra biinnu guohtu elliide, doppe ferte boraspirenálii geahpeduvvot dan dássái ahte vahát unnu vuollerádjái.

Sámediggi celkkii bivdo- ja johtalanáiggiid oktavuodas ahte čáhcelottiid gidđaloddenortnet galgá šaddat bastevaš. Rievssahid bivdoáigi ii galgga rievdaduvvot čakčamánu 1. beaivái, muhto bisuhuvvot nugo dál lea namalassii čakčamánu 15. b.

Vuodšustas vuhtii váldo sihke nálleovdáneapmi ja bivdoáiggi heiveheapmi báikkálaš vieruid ektui. Direktoráhta lei evttohan bisuhit otná ealgabivdoáiggiid. Sámediggi celkkii ahte ferte dahkkot báikkálašheiveheapmi Sis-Finnmárkkus vai ealgabivdu ii dagat riiddu boazodoalu guohtonáiggiid ektui, ja ahte bivdu sáhttá álgit čakčamánu 1. b.

2.3.7 Dearvvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Sámediggi lea juogadan prošeaktaruđaid čuovvolit NOU 1995: 6 Dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána sámi álbmoga várás Norggas. Sosiála- ja dearvvasvuodadepartemeanta lea álggahahttan prošeaktaruđaid juogadeami evaluerema. Departemeanta lei álggos oaivvildan ruđaid 3-jagi prošeaktan, gitta 2001 rádjai. Dát áŋgiruššan lea doaisttázii viiddiduvvon 4-jagi prošeaktan, dm. ovttain jagiin, ja doaimbagohtá oddajagemánu 1. b. 2002. Evalueren gárvvásmuvvá 2002:s, ja eaktuduvvo ahte dat bidjá vuodu movt sámi perspektiivva heivehanáŋgiruššamiiguin dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaide galgá joatkit.

Buohcciviessoodastus lea leamaš guovddáš ášši dán áigodagas. Sámediggeráđdi evttohii sierra sámi dearvvasvuodafitnodaga, vejolaččat oalgefitnodahkan Sámi spesialistadoavtterguovddážiin, sámi álbmoga psyhkálašdearvvasvuoda našvunalaš gelbbolašvuoda guovddážiin, mii lea áshuvomin ja Sámi dearvvasvuodadutkanguovddážiin. Sámediggi oaivvilda ahte dát institušuvnnat oktasaš dearvvasvuodafitnodahkan, vejolaččat oalgefitnodahkan, sáhtášedje váikkuhit fága- ja metodaovddideami, mas sámi giella ja kultuvra lea heivehuvvon mánnga dásis. Sámediggi ii ožžon doarjaga dán árvalussii.

Sámediggi lea árrjalaččat vuostálastán prostitušuvnna earret eará nu ahte lea bivdán bajit dási eiseiválldiid álggahit doaimbajuid bissehit prostitušuvnna. Rasimma ja skuvlagivssideami oktavuodas lea Sámediggi ovttaskas áššiiguin bargama bokte bidjan deattu ja váikkuhan miellaguottuid hábmenbarggu álggaheami. Dát lea hirbmat deatalaš ášši mainna ferte joatkit.

2.3.8 Sámiid ovttasbargu

Sámedikkis lea 2001:s, nugo ovddit jagiinge leamaš jeavddalaččat oktavuodas sámedikkiiguin suomaja ruotabealde, nu ahte leat dollojuvvon presideantaid gaskka čoahkkimat. Dáin čoahkkimiin leat ságastallan oktasaš áššiid ja hástalusaid birra. Sámediggi lea searvan nammaduvvon 7 lahtuinis Sámi parlamentáralaš ráđi čoahkkimiida. SPR lea

doallan guokte čoahkkima dán jagis, main oktasaš sámi áššiid birra lea ságastallojuvvon.

2.3.9 Davviriikkalaš ovttasbargu

Davviriikkalaččat lea ovttasbargu ráddehusaid ja sámedikkiid gaskka, sihke politihkalaččat ja hálddahušlaččat bures bohtán johtui. Skábmamánu 2001 dollojuvvui nuppi gearddi čoahkkin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid gaskka. Čoahkkima boadusin lei protokolla, mas leat mearrádusat mat galget čuovvovuvvot. Čoahkkin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid gaskka dollojuvvo jahkásaččat, muhto Davviriikkalaš sámi áššiid ámmátolbmuidorgána mii lea háddahušlaš ovttasbargu, čoahkkana guktii jahkái.

Bargu davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain lea positiivvalaččat jođus, ja bargu lea veaháš ovdánan. Sámeministtarat ja sámedikkiid presideanttat leat mearridan ahte galgá nammaduvvot ekspeartajoavku, mas leat guhtta lahtu, guokte guđege riikkas – main nuppi nammada Sámediggi ja nuppi fas Ráddehus. Ekspeartajoavku galgá ráhkadit konvenšuvdnaárvalusa. Bargu galgá loahpahuuvvot 2003 loahpageahčen.

Sámi ovddastus Davviriikkaid rádis lea dakkár ášši, mii ain lea eahpečielggas, ja mii lea deatalaš sámi servodahkii. Davviriikkaid Ráddi meannudii ášši fas 2001 skábmamánu sešuvnnas. Boadusin šattai dat ahte ášši sáddejuvvui Mielborgár- ja geavaheaddjilávdegoddái ávžžuhusain digástallat sámiid dili eamiálbmogin ja minoritehtan Davviriikkaid davimus oasis. Dát ságastallan galgá dahkojuvvot sámi álbmoga ovddasteaddjiiguin. Sámedikki beales eat leat duhtavaččat diliin ja leat geahčadišgohtán vejolaš movt sámiin sáhtáši leat ovddastus Davviriikkaid Rádis.

2.3.10 Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu

ON máilmmikonferánsa olmmošvuoigatvuođaid birra evttohii 1993:s ahte ásahuvvo bissovaš forum eamiálbmotáššiid váste. Sámediggi lea leamaš aktiivvalaččat mielde ON bargojoavkkus, mii lea ráhkkanahhtán eamiálbmotáššiid bissovaš foruma. Mihttomearri juksojuvvui dalle go ON váldočoahkkin 2000:s mearridii ahte ásahuvvo Bissovaš forum eamiálbmotáššiid váste – Permanent Forum on Indigenous Issues. Forumis leat 16 sorjankeahces ekspeartta, 8 lea nomineren ON lahttoriikkat ja 8 fas lea nammadan ECOSOC – ON ekonomalaš ja sosialalaš ráddi maŋná go lea ráddádallan eamiálbmotjoavkkuiguin ja organisašuvnnaiguin. Forum lea organiserejuvvon njuolggá ECOSOC vuolásažžan. Ole Henrik Magga lea nammaduvvot

lahttun Bissovaš forumii sámiid ja inuihtaid ovddasteaddjin. Forum galgá čoahkkanit vuosttas gearddi New Yorks:s miessemánu 2002.

Bargu eamiálbmot vuoigatvuođaid julggaštusain manná viidáseappot ON olmmošvuoigatvuođakomišuvnna rámma siste. Sámediggi lea leamaš mielde Norgga sáttagottis dan rájes go julggaštusárvalus ovddiduvvui 1994:s. Sámediggi ii searvan 2000:s. Čoahkkin, mii galggai dollojuvvot skábmamánu 2001, maŋiduvvui. Sámediggi lea 2001:s searvan čoahkkimii Olgoriikadepartemeanttain eamiálbmotjulggaštusa viidásetbargguin.

Barentsráddi doalai 8. olgoriikkaministariid čoahkkima njukčamánu 15. b. 2001 Murmánskkas. Sámedikki presideanta lei mielde Norgga sáttagottis, maid olgoriikaministtar jodihii. Barentsovttasbarggu eamiálbmogat leat sámit, vepselaččat ja nenetsat. Eamiálbmogiin ii leat ovddastus Barentsrádis muhto Barents Guovllurádis lea oktasaš ovddasteaddji.

Sámediggi norggabealde lea eamiálbmogiid ovddasteaddji Barents Guovllurádis. Sámedikki hálddahuš ovddasta Sámedikki hálddahušlaš guovlukomiteas. Árras Egil Olli lea nammaduvvot Sámedikki ovddasteaddjin Barentsovttasbarggu eamiálbmotbargojoavkui. Bargojoavkkus lea ráddeaddi doaibma Guovllurádi ja Barentsrádi ektui.

Sámediggi searvai Barents-birasgáhttenministtarčoahkkimii Girkonjárdgas 20. – 22.08.01. Čoahkkin čalmmustii Norgga jodihangotti loahpaheami Barents-biraskomiteas, ja Ruotta válddii jodihangotti badjelasas. Biraskomitea lea áigodagas čájehan eanet beroštumi ja lea bargan eanet oazžut eamiálbmogiid árijaleappot mielde birasbargui Barentsguovllus. Ministtarčoahkkima oktavuođas čalmmustii Máttá-Várjjat Musea eamiálbmogiid Girkonjárdgas, barggu vuolgaheaddji lei Sámediggi. Semináraid fáddán ledje guovllu eamiálbmogat, erenoamážit deattuhuvvojedje nuortasámit ja nuorat.

Sámediggi lea 2001:s álggahan barggu ásahit eamiálbmotkantuvrra Murmánskkas. Ulbmil dainna lea vuosttažettiin dat ahte dat galgá doaibmat oktavuohtan eamiálbmogiid gaskka Barentsovttasbarggus. Kantuvra galgá erenoamážit veahkehit eamiálbmogiid ruoššabealde prošeaktaohcamiid ja diehtajuohkima ektui.

Sámedikkis ii leat leamaš nu buorre vejolašvuohta searvat árktalaš ovttasbargui dan geažil go leat nu unnán olmmošlaš ja rudalaš resurssat. Dat go Sámediggi ii leat searvan ii mearkkaš dan ahte bargu ii livčče deatalaš Sámediggi.

NORAD lea ráhkadišgohtán odđa njuolggadušaid NORAD eamiálbmotveahkkedoarjaga várás.

Earret eará lea ulbmilin ráhkadit geahčastaga Norgga doarjagis eamiálbmogiidda, ja ahte ollislaš barggu ávkkálašvuohta árvoštallojuvvo. Sámediggi lea bovdejuvvon čoahkkimii NORAD:in ovdalگو njuolggadusat ovddiduvvojit NORAD direktørii. Go Sámedikkis ii leat vejolaš searvat bargojovkui dáláš áššemeannudeaddjikapasitehtain ja váilevaš ekonomalaš resurssaid geažil, de háliidit searvat čoahkkimii nugo lea árvaluvvon. Eamiálbmotorganisašuvnnat jerret dávjá veahki njuolggá Sámedikkis iešguđet áššiin.

Sámediggái lea Biologalaš šláddjivuoda konvenšuvdnabargu deatalaš, erenoamážit 8(j) artihkkala ektui ja bargojoavkku ektui, mii bargá eamiálbmot máhtolašvuođain, odasmahttimiin ja geavadiiguin, gč. kap. 2.2.10. Norggas lea leamaš aktiivvalaš sadji eanemus geatnegahtti bargoprográmmain artihkkala 8(j) implementerema ektui, muhto lea váidalahtti go Sámediggi ii leat sáhttán searvat aktiivvalaččat dán bargui 2001:s Birasgáhtendepartemeantta bušeahta čavgema geažil. Sámediggi maid lea unnán gessojuvvon mielde ráđdehusa bargui Stuorradiggedieđáhusain biologalaš šláddjivuoda birra, mas livččii sáhttán leat stuorra mearkkašupmi sámi servodatberoštumiid goziheapmái boahhteáiggis areálahálddašeami oktavuodas. Iige Sámediggi leat gessojuvvon mielde láhkalávdegotti ásahanbargui biologalaš šláddjivuoda oktiortnejuvvon hálddašeami ektui.

Sámediggi lágidii ovttasrádiid Kola Science Centeriin konferánssa «Nuortasámiid ovdešáigi ja boahhteáigi» Apatitys lullioarje Guoládagas Ruoššas golggotmánu 30. – 31. b. 2001. Konfereansa lea oassi norgalaš-ruoššalaš kulturmuotoovttasbarg-

gus, mii álggahuvvui 1997:s norgalaš-ruoššalaš birasgáhttenkomišuvnna vuollásažžan. Ovttasbarggu bajimuš mihttomearrin lea leamaš nannet kultuvrra ja olbmuid kultuvrralaš identitehta kulturárbbi ealáskuhttima bokte. Dán barggu joatkkán álggahuvvojedje mánja prošeavtta maid oktasaš ulbmil lea buktit oidnosii máhtolašvuođa nuortasámi historjjá, ovdahistorjjá ja kultuvrra birra.

Sierrabibliotehka searvvai riikkaidgaskasaš bibliotekakonferánsii Johkamohkis čakčamánu 2001. Konferánssa oasseváldiid loahppacealkka lei ahte jos almmolaš bibliotekain galget leat fálladagat buohkaide, de gáibiduvvo sierra máhtolašvuohta ja doaibmabijut vai eamiálbmogiin galgá leat vejolašvuohta oažžut dássásaš bibliotekabálvalusaid. Indigenous Librarians Forum lágidii konferánssa.

2.3.11 Eará

Sámediggi lea ásahan dáseárvobálkkašumi mii addojuvvo sámi servodagas dakkár olmui dahje organisašuvdnii, gii/mii dan erenoamážit lea ánsšášan. Bálkkašumi árvu lea 50 000 ruvnnu, ja juogaduvvo vuosttaš gearddi 2002:s.

2.4 Sámedikki jagi 2001 rehketoallu

2.4.1 Váldologut

Sámedikki jagi 2001 rehketoallu lea ollislaš doaimma reaidarehketoallu ja čájeha doaimma duohta sisaboaduid ja goluid.

Tabealla 2.3

Váldologut Sámediggi	Sisaboadut	Golut	Buohkanassii
GGD	106 968 000		
GOD	25 938 000		
BFD/MD/SSB	12 703 000		
Divuhus – Šiehtadusrehketdoallu – SO ¹	4 256 743		
Eará sisaboadut 2001 ²	28 928 364		178 794 107
Doaibmagolut		67 949 748	
Divuhus – Šiehtadusrehketdoallu foanddat		7 829 016	
Váikkuhangaskaoamit		94 792 717	170 571 482
	178 794 107	170 571 482	8 222 624

1) Sámedggi geavahišgođii 2001:s šiehtadusrehketdoalu. Šiehtadusrehketdollui fievrriiduvvojit buot ruhtasirdimat, maid sáhttá sirdit doaibmajagis nuppi doaibmajahkái. Dát guoská vuos Sámi ovddidanfondii, Sámi kulturfondii ja Sámeálbmotfondii. Sirdimat dáid foanddaid oktavuodas raporterejuvvojit sierra doaibmajagi 2002 rájes.

2) Sistisdoallá ru 4 239 795 sturrosaš sisaboaduid Interregas, maid Sámediggi lea máksán ovddalgihtii.

2.4.2 Juolludusjuogadeapmi

Sámediggi mearridii skábmanánu 2000 áššis 41/00 Sámedikki jagi 2001 bušehta. Jagi 2001 juolludeapmi šattai buohkanassii ru 147 590 000. Bušehtadárkkisteami oktavuodas miessemánu 2001, áššis 19/01, ásaallojuvvui bušehta ja bušehta mearriduvvui loahpalaččat ru 141 819 873 rámmain.

Čuovusin Sámedikki doaimmarudaid juogadeamis ossodagaide, mat de ožžo iežaset bušehta ja doaimmaovddasvástádusa, lea ahte juohke ossodagas lea ovddasvástádus doallat jahkásaš bušehttarámma.

Rudat geavahussii juogaduvvon Sámedikki iešgudet bušehtapoasttaide áššis 41/00, ja olgobealde ruhtaduvvon proševttaid/refušovnnaid bokte:

Rehketdoallu biddjo ovdan guovtti váldooasis, doaimmarehketdoallu váldogolpoasttaid mielde ja váikkuhangaskaopmereketdoallu váikkuhangaskaomiid mielde.

2.4.3 Váikkuhangaskaopmereketdoallu

Sámedikki váikkuhangaskaomit leat sihke foandarudat, mat juolluduvvojit mángga jagi badjel, ja foandarudat, mat juolluduvvojit jahkásaččat. Foandapoasttat sáhttet čájehit stuorra erohusaid reaidarehketdoalus, muhto galget juohke jagi ásaallojuvvot juolludusaid ektui, mat leat čadnon boahhteáigái. Sámediggi lea 2001:s bidjagohtán buot čadnojuvvon ruđaid sierra šiehtadusrehketdolu. Sámi ovddidanfoandda, Sámi kulturfoandda ja Sámeálbmotfoandda ruđat fievrividuvvojit gollun njuolgga dáid foanddaid iešgudet foandakontuide Norgga Bánkkus ja nullejuvvot jahkemolsumis. Divvumat leat dahkkon ovdeš váilevaš loahpparehketdoaluid geažil go foandain ii lean kontočatna-seapmi iige máksojuvvon foandain. Oastinaigodat ii leat nohkan ja jahkái 2001 ferte ásaallat Sámedikki doaimmakonto ja foandakontuid gaska. Dát ásaallamat bohtet ovdan Sámi kulturfoandda ja Sámi ovddidanfoandda váikkuhangaskaomiid raporteremis ja tabeallas Jagi 2001 ásaallamat ja bohtosat.

Tabealla 2.4 Doaimmarehketdoalu váldomáksinsajit

Poasta	Namahus:	2001 juogadeapmi	Eará sisa- boadut	Geavahussii
01	Sámediggehálddaha doaimma	43 501 873	14 273 318	57 775 191
01	Sámedikki politihkalaš dási doaimma	7 848 000	341 451	8 189 451
21	Sierra doaimmagolut	1 800 000	300 000	2 100 000
51	Ealáhusovddideapmi	21 660 000	4 000 000	25 660 000
52	Kultuvra	16 708 000	0	16 708 000
53	Sámegiella	19 856 000	0	19 856 000
54	Biras- ja kultursuodjaleapmi	1 970 000	725 800	2 695 800
55	Eará doarjagat	6 162 000	3 948 000	10 110 000
56	Oahpahus ja oahpponeavvut	21 064 000	1 100 000	22 164 000
57	Riikkaidgaskasaš ovttasbargu	1 250 000	0	1 250 000
	Submi	141 819 873	24 688 569	166 508 442

Tabealla 2.5 Doaimmarehketdoallu

Poasta	Doaimmarudat	Juolludus	Sisaboadut 2001	Geavah. 2001	Rehketd. 2001	Boadus	% +/-
01	Sámediggehálddaha doaimma	43 501 873	14 273 318	57 775 191	57 910 555	-135 365	-0,2 %
01	Sierra doaimmagolut	1 800 000	300 000	2 100 000	2 136 953	-36 953	-1,8 %
01	Sámedikki politihkalaš dási doaimma	7 848 000	341 451	8 189 451	7 902 240	287 211	3,5 %

Tabealla 2.6 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu poastadásis:

Poas ta	Namahu:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava-hussii	Máksojuvvon	Boadus
51	Ealáhusovddideapmi	21 660 000	4 000 000	25 660 000	29 099 386	-3 439 386
52	Kultuvra	16 708 000	0	16 708 000	16 457 923	250 077
53	Sámegeiella	19 856 000	0	19 856 000	19 184 148	671 852
54	Biras ja kultursuodjaleapmi	1 970 000	725 800	2 695 800	1 626 000	1 069 800
55	Eará doarjagat	6 162 000	3 948 000	10 110 000	9 282 005	827 995
56	Oahpahus ja oahpponeavvut	21 064 000	1 100 000	22 164 000	18 400 416	3 763 584
57	Riikkaidgaskasaš ovttasbargu	1 250 000	0	1 250 000	742 840	507 160
	Submi	88 670 000	9 773 800	98 443 800	94 792 717	3 651 083

Vuolábealde čilgejuvvo dárkileappot juohke poasta.

2 000 000 ru leat fievrriiduvvon Boazodallošiehtadusa bokte ja 2 000 000 Eanadoallošiehtadusa bokte. Ekonomiijanjuolggadusa vuodul galgá Sámi ovddidanfoandda konto sáldu Norgga Bájkkus čájehit daid čatnasemiid, mat bohtet ovdan gustojeaddji juolludemiin 31.12.01 muttus.

Go odđa jahki álgá, de fertege áсахallat konto vai dat čájeha daid geatnegasvuodaid, mat Sámedikkis leat lohpadusaid ektui.

Ekonomiijanjuolggadusa vuodul galgá Sámi ovddidanfoandda konto sáldu Norgga Bájkkus čájehit daid čatnasemiid, mat bohtet ovdan gustoš juolludemiin 31.12.01 muttus. Go odđa jahki álgá, de fertege áсахallat konto, mas oaidná

Tabealla 2.7 Poasta 51 Ealáhusovddideapmi

Poas ta	Namahu:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava-hussii	Máksojuvvon	Boadus
51.1	Sámi ovddidanfoanda	18 130 000	4 000 000	22 130 000	25 574 386	-3 444 386
51.2	Duodjeásahusat	2 550 000	0	2 550 000	2 545 000	5 000
51.3	Duodjeorganisašuvnnat	980 000	0	980 000	980 000	0
	Ealáhusovddideapmi	21 660 000	4 000 000	25 660 000	29 099 386	-3 439 386

Tabealla 2.8

Kapitála ja čadnon lohpadusat 31.12.01 muttus		
Foandda kapitála 31.12.2001 muttus		17 127 300
Gustojeaddji lohpadusat		-17 674 800
Divuhus – boasttu fievrriidusat šiehtadusrehketdoalus		-588.637
Kapitála geavahussii 01.01.2002 muttus		-1 136 137

daid geatnegasvuodaid, mat Sámedikkis leat lohpa-
dusaid ektui.

Giellaossodat hálddaša dušše jahkásaš lohpa-
dusruđaid. Sámi giellaráđđi lávii ovdal juogadit
váikkuhangaskaomiid gielladoaimmabijuide,
muhto 2001 rájes lea doarjjastivra dan dahkan. Dát
nuppástuvvan, ja go leat uhccán bargit, dagahii

ahte váikkuhangaskaoamit juogaduvvojedje
maŋnelis go dábálaččat, mii fas dagahii ahte báhce
671 852 ru. geavatkeahhtá. Ruđat, mat eai leat juo-
gaduvvon, fievrriduvvojit jahkái 2002.

Sámediggi várre ru 1 069 800 ásahuvvon boah-
tevaš geatnegasvuodaide.

Tabealla 2.9 Poasta 52 Kultuvra

Poasta	Namahuš:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava- hussii	Máksojuvvon	Boadus
52.1	Sámi kulturfoanda	8 938 000	0	8 938 000	8 615 315	322 685
52.2	Doarjagat sámi lágádusaide	1 500 000	0	1 500 000	1 500 000	0
52.3	Doarjagat sámi kulturviesuide	3 998 000	0	3 998 000	3 998 000	0
52.4	Doarjagat sámi kulturorga- nisašuvnnaide	1 072 000	0	1 072 000	1 122 000	-50 000
52.5	Festiváldoarjagat	700 000	0	700 000	722 608	-22 608
52.6	Sámi valášállan	500 000	0	500 000	500 000	0
	Kultuvra	16 708 000	0	16 708 000	16 457 923	250 077

Tabealla 2.10

Kapitála ja čadnon lohpadusat 31.12.01 muttus	
Foandda kapitála 31.12.2001 muttus	12 118 711
Gustojeaddji lohpadusat	-9 260 127
Divuhus – boasttu fievrridusat šiehtadusrehketdoalus	-1 545 526
Kapitála geavahussii 01.01.2002 muttus	1 313 058

Tabealla 2.11 Poasta 53 Giella

Poasta	Namahuš:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava- hussii	Máksojuvvon	Boadus
53.1	Guovttegielalašvuodadoarja- gat gielddaide/fylkkagield- daide	15 850 000	0	15 850 000	15 850 000	0
53.2	Oahppostipeanddat sámi nuoraide	0	0	0	0	0
53.3	Giellaproševttat giellaplánaid vuodul	2 406 000	0	2 406 000	1 796 821	609 179
53.4	Giellaguovddážat	1 600 000	0	1 600 000	1 537 327	62 673
	Sámegiella	19 856 000	0	19 856 000	19 184 148	671 852

Tabealla 2.12 Poasta 54 Biras ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Namahu:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava- hussii	Máksojuvvon	Boadus
54.1	Kulturmuittut	1 000 000	725 800	1 725 800	656 000	1 069 800
54.2	Museat	970 000	0	970 000	970 000	0
	Biras ja kultursuodjaleapmi	1 970 000	725 800	2 695 800	1 626 000	1 069 800

Tabealla 2.13 Poasta 55 Eará doarjagat

Poasta	Namahu:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava- hussii	Máksojuvvon	Boadus
55.1	Doarjja sámi váldoorganisašuvnnaide	2 600 000	0	2 600 000	2 317 334	282 666
55.2	Doarjja Sámedikki politikalaš joavkkuide	1 800 000	0	1 800 000	1 800 000	0
55.2	Erenoamáš doarjja joavkkuide (ođas)	400 000	0	400 000	357 580	42 420
55.3	Sámediggerádi háldui	162 000	0	162 000	150 792	11 208
55.4	Doarjja Sámediggeválgga listuide	1 200 000	0	1 200 000	1 141 944	58 056
	Sámi dearvvasvuoda- ja sosiálaprošeakta – olggobealde	0	3 948 000	3 948 000	3 514 355	433 645
	Eará doarjagat	6 162 000	3 948 000	10 110 000	9 282 005	827 995

Tabealla 2.14 Poasta 56 Oahpahus ja oahpponeavvut

Poasta	Namahu:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava- hussii	Máksojuvvon	Boadus
56.1	Sámi oahpponeavvut	9 104 000	1 100 000	10 204 000	9 175 979	1 028 021
56.2	Doaibmabijut ja oahpponeavvut sierrapedagogihkka	1 700 000	0	1 700 000	634 560	1 065 440
56.3	Sierrapedagogalaš oahpponeavvut	1 750 000	0	1 750 000	1 281 690	468 310
56.4	Mánáidgárddit	7 310 000	0	7 310 000	5 997 047	1 312 953
56.5	Oahpponeavvut mánáidgárddide	200 000	0	200 000	314 533	-114 533
56.6	Oahppostipeanddat sámi nuoraide	1 000 000	0	1 000 000	996 607	3 393
	Oahpahus ja oahpponeavvut	21 064 000	1 100 000	22 164 000	18 400 416	3 763 584

Sámediggi várre ru 275 000 ásahuvvon boaktevaš geatnegasvuodaide.

Oahpahusossodaga váikkuhangaskaoapmegeavaheapmi čajeha ahte leat báhcán ru 3 763 584

Tabealla 2.15

Kapitála ja čadnon lohpadusat 31.12.01 muttus	
Kapitála 31.12.2001 muttus	0
– Gustojeaddji lohpadusat	-13 355 747
Kapitála geavahussii 01.01.2002 muttus	-13 355 747

Tabealla 2.16 Poasta 57 Riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Poasta	Namahus:	Juogadus 2001	Olggob. ruhtad	Geava- hussii	Máksojuvvon	Boadus
57.1	Interreg	850 000	0	850 000	542 840	307 160
57.2	Barentsovttasbargu	200 000	0	200 000	100 000	100 000
57.3	Eará	200 000	0	200 000	100 000	100 000
	Riikkaidgaskasaš ovttasbargu	1 250 000	0	1 250 000	742 840	507 160

geavatkeahhtá. Oahpahusossodat hálddaša dušše jahkásaš lohpadusrudaid. Jahkái 2002 ii sajuštuvvo mihkkege.

Sámediggi sajušta ru 13 355 747 áshuvvon boahntevas geatnegasvuodaide.

Váikkuhangaskaoapmegeavaheapmi čájeha ahte leat báhcán ru 507 160 geavatkeahhtá. Jahkái 2002 ii sajuštuvvo mihkkege.

Poasta 58 Sámeálbmotfoanda

Sámeálbmotfoanda áshuvvui 2000:s, vrd. Evttohus S. nr. 220 (99–00), 75 000 000 ruvdnosaš juolludusain. Rádddehus galggai ráhkadit foandanjuolggadusaid. Hálddašnovddasvástádus biddjui Sámediggái. Foandda njuolggadusevttohus sáddjuvvui Sámediggái gulaskuddamii čakčamánu 14.

b. 2001. Sámediggi lea háliidan viiddis gulaskudama ovdalگو mearrida oainnus áššis. Sámediggi áigu meannudit ášši miessemánus 2002. Go njuolggadusat eai leat mearriduvvon mo ruđaid galgá geavahit, de eai leat addon lohpadusat foanddas.

Bušeahhtateknihkalaččat addui jagi 2000 juolludus loatnatransakšuvdnan (90-poasta). Foandda bistevas kapitála balánsafievrriduvvo. Jagiid 2000 ja 2001 ru 4 669 367,67 čoagganan reanttuid eai leat fievrriduvvon sisabohtun Sámedikki rehketdolu. Sivvan lea go Sámediggái jagi 2002 ovddas juolluduvvo ru 7 400 000 Sámeálbmotfondii gollokapihtala 540 poasttas 54 ja seammaláhkai sisabohtokapihtala 3540 poasttas 51, vrd. Gelda- ja guovlodepartemeantta 31.01.02 beaiváduvvon juolludusreivviin Sámediggái jagi 2002 ovddas.

Tabealla 2.17

Kapitála ja čadnon lohpadusat 31.12.01 muttus	
Foandda kapitála 31.12.2001 muttus	75 159 780,59
Reantosisoađut – nuppástus šiehtadusrehketdollui	4 509 586,85
Kapitála geavahussii 01.01.2002 muttus	79 669 367,67

Tabealla 2.18

Poasta	Namahus:	
53.3	Giellaproševttat giellaplánaid vuodul	609 179
53.4	Giellaguovddážat	62 673
4.1	Kulturmuittut ¹	1 069 800
55.1	Doarjagat sámi válдоorganisašuvnnaide ²	275.000
56	Oahpponeavvut ³	13 355 747
	Submi	15 372 399

- 1) Sámi biras- ja kulturmuittosoddat hálddaša doarjaortnega sámi kulturmuittosudjaleami várás, maid Birasgáhttendepartemeanta ruhtada. Juolludus geavahussii lei 2001:s ru 1 000 000. Sisamanni ráđju lei ru 725 800. Das máksojuvvui buohkanassii ru 626 000. Ru 1 069 800, mat báhce, leat čadnojuvvon lohpadusat.
- 2) Sámediggeráđdi juolludii ru 275 000 poastta 55.1 ruđain sámi válдоorganisašuvnnaide juovlamáu čoahkkimis 2001. Dát ruđat leat čadnojuvvon.
- 3) Čadnojuvvon lohpadusat oahpponeavvuide leat buohkanassii ru 13 355 747 Oahpahasossodagas.

2.4.4 Čadnojuvvon lohpadusat

Sámediggi sajušta jahkásaččat ruđaid, maiguin máksá ášahuvvon boahhtevaš geatnegasvuodaid. Čuovvovaš sajušteamit čadahuvvojit:

2.4.5 Ášahallan ja boadus 2001:s

Sámedikki 3 foandda ruhtasupmit kontos galget leat seamma go čadnojuvvon lohpadusat. Jagi loahpas galget foanddat divvojuvvot nu ahte foanddat leat nullejuvvon boadusrehketdoalus.

Rávvejuvvo ahte dušše 15 372 399 ruvdnosaš čadnojuvvon ruđat sajuštuvvojit. Ru 4 208 594, mii vel báhcá, juogaduvvo jagi 2002 dárkkistuvvon bušeahtas.¹¹

¹¹ Oahpahasossodagas lea báhcán ru 1 190 041 olggobealde proševttaid doaibmabijuid oktavuodas. Dát ruđat leat čadnojuvvon dáid proševttaide. Lea deatalaš sihkkarastit joatkevašvuoda ja Sámediggi sajušta ru 1 000 000 poasttas 01 vai sáhtta čadahit proševttaid. Ru 190 041, mii vel báhcá, ferte gokčat Oahpahasossodaga doaibmabušeahtas. Biras- ja kulturmuittosoddat oáččui máksojuvvot ru 430 000 juovlamánus 2001 ja lea čadnojuvvon proševttaide mat galget čadahuvvot jagis 2002. Postii 01 sajuštuvvo ru 430 000. Sámediggi lea bušehteren menddo uhccán ruđa girjebussegoluide ja sajušta ru 367 000 postii 01.

Tabealla 2.19

Sámi ovddidanfoandda boadus	-1 136 137
Sámi kulturfoandda boadus	1 313 058
Sámeálbmotfoandda boadus	0
Divuhus šiehtadusrehketdoalus	-44 706
Fievrriduvvo Sámedikki doaibmabušehttii	132 215

Tabealla 2.20 Boađus 2001:s:

Gaskaboddasaš konto ¹	2 134 163,00
Divuhus šiehtadusrehketdoalus ²	44 706,21
Boađus ³	17 269 919,66
Olggosmanni balánsa	19 448 788,85

- 1) Maŋŋá go Sámediggi geavahišgođii šiehtadusmodula, de ledje álggos muhtun boasttu fievrrideamit. Dát dagaha dušše boasttu supmiid siskkáldasat rehketdoalus, Sámedikki kontiid gaskkas. Alkimusat dán divvu go fievrrida rušaid guoktin transakšuvdnan.
 2) Go šiehtadusrehketdoallu váldui atnui, de lei almmuhuvvon stuorát submi go dat mii duodas lei čadnojuvvon lohpadussan.
 3) Boađus lea ru – 183 333,38 oktan sisamanni balánssain. Sivvan go lea negatiiva balánsa lea ahte jagi 1999 vuolláibáza ja jagi 2000 sajušteamit ledje stuorát go jagi 2000 reaidaruhta. Sajušteamit reaidun addet boasttu gova doaimma olggosmanni balánssas.

Tabealla 2.21 Jagi 2002 bušeahhtaráva

Kontos 01.01.2002 muttus	19 448 788
Sirdojuvvon Sámedikki foandakontiin	132 215
Čadnojuvvon lohpadusat	-15 372 399
Dat, mii vel báhcá ođđasisjuogadeapmái jagi 2002 bušeahttadárkkisteami oktavuodas	4 208 594

3 Ovttasbargu Sámedikki ja ráđđehusa gaskkas

Sámediggi deattoha dan stuora govvodaga mii lea Sámedikki vuoruhemiid ja Stuoradikki rámajuolludemiid gaskkas. Dasalassin lea Sámediggi gáibidan ahte ásahuvvošii juoga vuogádat man mielde lihtodallamat ráđđehusain čadahuvvojit sámeáššiin. Bušeahhtabárggustis ja dalle-go odđa dárbbut ovddiduvvojit lea Sámediggi árvalan ahte ruhtadandárbbuid gávnnášii buoremusat duodalaš lihtodemiid vuodul. Nu maddái dalle-go ovddasvástadusa galgá juohkit ja go suovada jahkásaš bušeahttarámain. Čujuhovvo ahte dákkár vuogádat attášii Sámediggái olu ávkáaleabbo vejolašvuoda ekonomijja plánemii. Dialoga maid buoriduvvošii ja nu váfistuvašii maid ovttasbargu boahtti sámedipolitiikalaš hástalusaid buohta.

Ráđđehus čájeha dasa ahte jagis 1998 ásahuvvui bisovaš vuohki politihkalaš dási čoahkkimiidda mat dáhpáhuvvet diehto departemeanttaid ja Sámedikki gaskkas ovdalgo vuosttas bušeahttasešvudna čadahuvvo. Nugo Sámediggi evttohii, dollui bušeahhtačoahkkin 2002 Sámedikki ja Gielda- ja guovlo depaertemeantta, Mánaid- ja bearašdepartemeantta, Dearvvašvuoda departemeantta, Oahppo- ja diedadepartemeantta ja Kultur- ja kirkodepartemeantta gaskkas ja buohkkain daiguin oktanaga. Dáin čoahkkimiin beassá Sámediggi iehčanasat ovdanbuktit sámi bušeahhta oli rámajuolludemiid lasihandárbbu. Ná maddái dakko mii gusto hálddašandoaimmaid sirdimiidda Sámediggái. Čoahkkimat leat dehálaččat ráđđehusa jahkásaš stádbušeahhtabargguin. Dattege ráđđehus ii oainne lunddolaš dárbbu dahkat dáid gávnnademiid geatnegahttin nu ahte addošii konkrehta lasihanlohpádus juolludemiide. Goit lea bággu lihtodit Sámedikki ekonomálaš rájain dego oassin ráđđehusa ollislaš bušeahhtapolitiikkas. Ráđđehus hálida sirdit ain eanet iežžanasvuoda bušeahttarámaid siskkoabealde Sámediggái, ja dasalassin árvoštit livččego departemeantta bealis vejolaš ain ovddosguvlui geahpedit bušeahttatnamii ja bagadusaid boahtteáiggi bušeahtain.

Muđui gártá ráđđehus válbmet ollislaččat čohkkejuvvon ovdanbuktimá sámi guovlluid bušeahtaovdaneamis jagiin 1989–2002. Ná fidne áigái buoret čilgehusa mañimuš jagiid sámi

áigumušaid ovdáneami. Dát ovdanbuktin áigedássejuvvon jahkásaččat.

Mánaid- ja bearašdepartemeanta dáhttu ovttas Sámedikkiin ovdanahttit sámi mánaid- ja nuoraidpolitihka ja duohtandahkat Sámedikki mánaid- ja nuoraidplána. Departemeanta atná hui posiitiivan Sámedikki evttohusa čadahit jahkásaš čoahkkimiid departemeantta, Mánaidáttardeaddji, filkkagielddaid ja Sámedikki gaskkas hálddáhuslaš dásis. Dákkár čoahkkimat gokčēt diehtujuohkima dárbbu guhtege álgagiid oli gaskkas mat leat jurddašuvvon sámemánáide ja –nuoraide. Dát sáhttet vuolggahtit vejolaš ovttasbargoháleštallamiid. Mánaid- ja bearašdepartemeanta hálidivčče dákkár gávnnademiid Sámedikki nuoraid konfereanssa oktavuhtii. Dallejos čoahkkimat čadahuvvojit nuoraidkonferenssa loahpageažis, nannejuvvo maid dat bealli ahte sámi nuorat besset buktit oainnuideaset guovllu- ja nášuvnala eiseválddiide.

Stuoradikkedieđáhusas nr 55 (2000–2001) Sámedipolitiikkas, lea Mánaid- ja bearašdepartemeanta rahpan vejolašvuoda álggahtit ovttasbarggu Sámedikkiin ráđđádallat das movt livčče vejolaš addit Sámediggái mearridanválddi gárvvistit ja fámuidahttit njuolggadusaid Mánaidgárddi lága vuodul. Ferte vuos lagabuid čielggadit gude mearrádušat Mánaidgárddi lágas sáhttet leat gustodeadjiit. Mánaid- ja bearašdepartemeanta hálida bargat ovttas Sámedikkiin jos Mánaidgárddi lága ođasmahttin šaddá duohtan.

Kultur- ja kirkodepartemeanta lea oaidnán Sámedikki fuobmásuhttima ovttasbarggustis departemeanttain, ja lea dan olis árvalan doallat bisovaččat mearriduvvon čoahkkimiid Sámedikkiin hálddáhuslaš dásis. Dan seammás oaidná departemeanta ahte Sámediggi cealká, museagietti giedahaladettiin, č. 2.3.4.5 vuolde, ahte dialoga Kulturdepartemeanttain lea leamaš konstruktiiiva dakko mii guoská sámi museaid hálddášeamis sirdimii.

Ealáhus- ja gávpedepartemeanta lea fuomášan ahte Sámediggi jahkedieđáhusastis, č. 2.2.1.2. vuolde, muittuha ahte jagis 2001 lei mannan čoahkkima doallan ávžžuhus gustovaš departemeanttaide muhto ii áigumuš ollášuvvan. Sivvan dasa lei dat ahte jearaldat bođii politihkalaš johtogodđái válgááigodaga oktavuodas. Dan mañná šattai

ráddehusmolsašupmi. Sámedikkis bodii ođđa ávžžuhus 2002 álggus ja politihkalaš jodiheaddjiin dollui gávnnadeapmi 18.04.2002.

Ealáhus- ja gávpedepartemeanta lea bargagahtán ođđa minerallága válbmemiin. Dan ollái lea vuolggahuvvon dialoga Sámedikkiin. Čoahkkinn čadahuvvui Kárášjogas geassemánus 2001 Sámedikki, Ealáhus- ja gávpedepartemeantta, Gielda- ja guovlodepartemeantta ja Báktehálldáhusa gaskkas.

Sámediggi lea ovddidan gažaldaga dikki oasálastimis «Biomáנגgabealátvuoda juhkosii» (-lávdegoddái), mii ásahuvvui ggl.res. 20.04.01 vuodul ja mii galgá čielggadit ođđa láhkavuodu biologalaš máנגgabealátvuoda hálddášeapmái. Láhkálávdegoddái leat nammaduvvon sorjeahtes áššedovdit geain galgá leat erenoamáš gealbu. Lávdegoddái lea ásahuvvon departemantaid gaskasaš duogášjoavku masa maiddái Sámediggi oasálastá. Lávdegoddi lea gallen Sámedikki ja áigu barggustis boahhtevuodas-ge gulahallat Sámedikkiin. Dalle ovddimustá go genaresurssaid ávkkástallamis lea jearaldat, muhto maiddái guoskahallojit lávdegotti mándahta eará áššit. Lávdegotti doaimma galgá leat válmmaštuvvon ovdal 1.10.2003. St.d.nr. 33 (2001–2002) kap. 4.2. Čilge Sámedikki oasálastima prinsihpaid.

Sámi vuoigatvuodalávdegotti čielggadus sámi kultuvrra luondduvuodu birra (NOU/NAČ) 1997: 4, joatkašuvvá dađemielde go Finnmárkku láhkadiiid ja eanahálddášeami ođđa láhkaválbmen ovdána.

Vuodđun dán láhkaválbmenbargui lea Ráddehusa sámepolitihkalaš láktor. Dán bajimuš láhkarámat leat Vuodđolága § 110 a ja Norgga erenoamáš geatnegasvuodát sámi álbmogii. Ovddimustá dás čuoddjuba ON:a konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodain ja ILO konvenšuvdna 169 eamiálbmogiin ja čierddaolbmui iežanas stáhtain.

Ráddehus atná hui dehálažžan bisuhit mávsolaš dialoga Sámediggái láhkabárggu ovdáneamis dakko mii guoská Finnmárkui. Dandihtii leat-ge dán proseassas čadahuvvon deivvadeamit Sámedikkepresideantta, Finnmárku filkkasátnejodiheaddji ja justisministra gaskkas. Ráddehusa ulbmilin lea válmmaštit ođđa Finnmárkoláhkaevttohusa jagi 2003 gida mielde.

Čiekŋaleabbo čielggadusa gávdná Sd.diedáhusas nr. 33 (2001–2002) Lassediedáhus Sd.diedáhussii nr. 55 (2000–2001).

Sámediggi lea garrasit deattohan iešmarridangažaldaga. Ášši giedahallui e.e. Sd.diedáhusas nr. 33 (2001–2002) Lassediedáhus Sd.diedáhussii nr. 55 (2000–2001) Sámpolitihkas s. 18. E.e. doppe celkui ahte sámi iešmarridanvuoigatvuodta lea dehálaš gažaldat mii gáibida vuđolaš ráddádallamiid Ráddehusa ja Sámedikki gaskka. Ráddehusa vuolggacuokkisin dás lea ahte sámi iešmarrideapmi ferte ovdánit álbmotvuoigatvuodalaš eavttuid ja dán oli álbmogiidgaskasaš ovdáneami mielde. Ráddehus oaivvilda ahte lihtodallamat iešmarrideami vuoigatvuodalaš gažaldagas maiddái fertejit čilget duohpaga sisdoalu. Dasto galgá gávdnat vugiid maid mielde sáhtašii geavatlaš politihkas čadahit iešmarridanvuoigatvuoda. Hálešteamit Sámedikkiin galget jodihuvvot ovddosguvlui dassá-go oktasaš oaidnu lea gávdnon dasa mo álbmotrievtti eavttut galget vuhtiiváldot iešmarridanvuoigatvuoda gažaldagas.

Lulábeale Finmarkku sámivuoigatvuodaid kárten bargu čadahuvvo Gamivuoigat vuoda lávdegeotti bokte.

Dialoga buorideami ja ovdánahttima dihtii ja ovtasbarggu nannema dihtii Sámediggái, lea Ráddehus dáhtton eanet jeavddalaš goabbatbeallásaš čoahkkimiid gos dievaslaččat beassá lonuhallát dieđuid politihkalaš dásis Sámedikki ja Gielda- ja guovlodepartemeantta politihkalaš johtogottiin. Gieldadepartemeanta áigu ságastallat lágábuid Sámedikkiin dáid čoahkkimiid birra.

4 Ráđđehusa sáme politihkalaš barggut ja Sámedikki jahkedieđahusa áššiid ovddideapmi

4.1 Mánáidgárddit

Sámediggi válldii 1.1.2001 badjelasas dikšut ere-noamáš doarjaga sámi mánáidgárddiide. Dasa lea Sámediggi válbmen odđa njuolggadusaid mat bohte fápmui 1.1.2002. Maiddái nannejuvvui Sámedikki rudalaš nácka fievrridit diehtujuohkin-ja bagadandoaimmaid sámi mánáidgárddiide ja mánáidgárddiide gos sámi mánát vázzet. Lea Sámedikki ovddasvástádus vuolggahit ja ovddidit Mánáid- ja bearašdepartemeanta golmmajahkásaš kválitehta buoridanfiggamuša mánáidgárddi sektoras.

Mánáidgárddiid bargit berrejit hálldášit sámi-giela ja dovdat sámi kultuvrra dasgo dát gelb-bolašvuohta lea mearrideaddji eaktun jos sámi mánáidgárddit galget nagudit nannet ja ovdánahttit gielaset ja iešvuođaset. Mánáid- ja bearašdeparte-meanta áigu ovttas Sámedikkiin čielggadit stipean-dagažaldaga sámi studeanttaide geat leat čádaheamen ovdaskuvlaoahpu. Dasalassin galget dievasmahttin- ja joatkkaoahpahušvuolggahemait suokkarduvvot sámi mánáidgárddiid bargiid gask-kas. Nu maddái dárogielat mánáidgárddiin gos leat sámemánát. Dát doaimma čatnasa departemeanta golmmajahkásaš kválitehta buoridanfiggamuššii. Dákko čujuhuvvo St.dieđahussii nr. 55 (2000–2001) Sáme politihka birra ja St. dieđahussii nr 34 (2001–2002) Kválitehta ođasmahttin. Sámi alitohpu ja dutkama birra.

Lea stuorra dutkandárbu sámi servodagain bajásšaddandiliid ja sosiála oktavuodaid hárrái. Danne leage dárbbalaš ja dehálaš čohkket lasi máhtu ja dieđu mánáidgárddis sámemánáid šaddanšilljun. Mánáid- ja bearašdepartemeanta hálida geahčadit dáid dárbbuid bálddalagaid golmmajahkásaš kválitehtafiggamušain.

4.2 Mánáid- ja nuoraidpolitihka

Mánáid- ja bearašdepartemeanta dáhttu duvdit áigumša addit sámemánáide ja –nuoraide eanet vejolašvuođaid doaimmahit iežas kultuvrralaš vuolggahemiid báikegottiineaset.

Lea sudja dovdat gamu dasa ahte doarjjaásahus Frifond ii leat doarvái oahpis miehtá Norgga. Departemeanta hálida movttaskahttit sámi mánáid ja nuoraid geavahišgoahit eanebut dán doarjje-vejolašvuođa e.e. jorgalit diehtujuohkinávdnasiid sáme gillii.

Mánáid- ja bearašdepartemeanta bargá ovttas Sámedikkiin válbmet girjegihpaža mii movttas-kahtášii gielddaid bidjat stuorát fuomášuhttima ja lasihit doaimmaid mat šattašedje sámi mánáide ja nuoraide buorin.

Departemeanta lea 4 jagi fievrridan ovdanaht-tinprográmma mii galggašii nannet šaddandili bir-rasa. Vuosttaš golbma jagi oasálasttii Deanu giella oktan dain logi prográmmagielddain. Dál lea Guov-dageaidnu fárus gitta jagi 2004 lohppii. Prográmma ulbmilin lea nanosmahttit rahčamušaid vea-hkaválddálášvuođa, givssideami, láchkarihkkuma, gárrenmirkkuid ja nálleveláheami vuostá. Prográmma vuosttaš jagiid vásáhušráporta, mas maid muitaluvo Deanu bargguin, almmustuvvá 2002.

Mánáid- ja bearašdepartemeanta raknjá garrasit váfistuhttit nuoraidpolitihkalaš ovttasbarggu Barentsaguovlluin, nugo vuoruhuvvo-ge doaimmaplánas mii dohkkehuvvui Nuoraidmini-sterkonfereanssas miessemánus 2001 Romssas. Departemeanta lea várren ruđa doarjut multiláte-rala prošeavttaid ja álgagiid mánáid váras Barentsa-guovlluin. Lea ceggejuvvon ovttasbargofierpmádat nuoraidservviid ja –joavkkuid gaskii dain duovda-giini (Barents Youth Forum). Eamiálbmotnuorat vástidit fierbmádaga dikšuma.

4.3 Dearvvasvuođa ja sosiála bálvalusat sámi álbmogii

Borgemánus 2001 Ráđđehus dohkkehii Norgga iežas sámeálbmogii dearvvasvuođa ja sosiála bálva-lusaid doaimmaplána jagiide 2002–2005 («Mánng-gabealátvuohta ja dásseárvu»). Plána ulbmilin lei nannet ja ahtanahttit dásseárvosaš ja ovttašet dearvvasvuođa ja sosiála bálvalusaid beroškehtá veahkidárbbasašedji gielas ja kulturduogázis. Departemeanta váldá vuhtii ahte Sámedikkis leat seamma ulbmilat dearvvasvuođa ja sosiála surg-

giid rahčamušainis, oainne Sámedikk jahkeadiedáhusa ja rehkedoalu 2001.

Sosiál- ja dearvvasvuohtheadepartemeanta lea jahkái 2001 addán 2 million ruvnnu Romssa Universitehtii jodihit Sámi Dearvvasvuoda Dutkanguovddáza. Guovddáza áigumuššan lea guovzat ovdan duodaštusaid maiguin buoridivčče ja ovddidivčče sámi dearvvasvuoda ja sosialbálvalusaid áššedovdamušovdáneami gealbbu. Guovvdáš lea vuosttas doaimmajagi mielde ráhkadahtán čoakkáldaga mii čájeha makkár gelbbolašvuhta lea gávdnomis dán suorggis. Guovvdáš lea dasalassin álggahan ovttas Stáhta Dearvvasvuodačielggade miin (SHUS) válbmet dearvvasvuoda ja eallindili suokkardusplána sámi guovlluin. Maiddái leat sihke Sámi Dearvvasvuoda Dutkanguovddáš ja Sámediggi fárus WHO:a ovttasbarggus eamiálbmogiid dearvvasvuhtii buorin.

Jahkái 2001 juolluduvvui 2,8 mill. ruvnnu Finnmárkku Filkkagildii jodihit sámi álbmogiid várás ásahuvvon spesialisttaid dearvvašvuoda bálvalusa. Jagis 2001 geavahuvvo 5,3 mill. ruvnnu iskkadan- ja ovdánahttinbargguide, ja dás sirdui Sámediggái 4,6 mill. ruvnnu maid diggi fas juohká ovddosguvlui. Dása gullá ain ovddosguvlui dikšut buoknunstipeanddaid. Čakčat 2001 dagai departemeanta soahpamuša árvvoštít iskkadandoaimmaid ja muđui geahččat mo NOU/NAČ 1995: 6 áigumušat leat fievrividuvvon.

4.4 Barggut sámegielaigun

Dás čujuhuvvo guovtte sámpolitiikkalaš diedáhusaide mat aiddo easkkabeliid leat ilbmanan. Sámi giellabargguid hálđen lea čielggaduvvon Kultur- ja kirkodepartemeantta smiehtamušain ja árvalusain mat oidnojit Od.árvalusas nr 114 (2001–2002) Nuppástus láhkii 12.6.1987 nr. 56 Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodalaš diliid birra (sámi gielladoaimmaid ođasmahttin).

Evttohusa vuđđojurdda lea ahte Sámediggi galgá varjalit ja ovddidit samegiela Norggas. Ulbmil rievdadusain lea láhčit dilenu ahte samegiella bargu organiserejuvvo dain organain main lea buoremus máhttu sámi dillin ja dovdá dárbbu buoremus.

Dulkon sámi sámelaga giellanjulggádusaid vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid čujuha Kultur- ja girkodepartemeanta Sd.died. nr. 55 (2000–2001) čuokkis 7.2.1.:ii Diedihan doaimmabijut sámegillalaga njulggádusaid ektui šaddá departemeanta prioriteret maŋná njuolggádusaid rievdamas.

4.5 Oahpahus

Leamaš sáhka jo jagi 1990 álgobeali rájis stáhtadoarjagis mii addo gielddaide ja filkkagielddaide. Jagis 1999 divvojuvui ovddeš vuohki, mii juolludii diehto fáktora mielde juohke gielddas per oahppi, nu ahte dál fas doarjjasturrodas árvaluvvo dan vuodul man galle duodalaš joavkodiimmu gártet sámegillii dahje sámegiela. Gielddat eai leat duhtavaččat dáinna ođđa juohkinvuogádagan.

Moattit ráporttat let almmustuvvan áššis. Áige- guovdileamos dán leat otne:

- «Sámegiela ja sámegilli oahpaha árvošatalan», FINNUT válbmii guovvamánus 2001 ráportta Stáhta oahppoguoovddáži Finnmárkku
- «Gielddaid ja filkkagielddaid golut mat čatnasit guovttegielatvuhtii», Giela- ja guovlodep. 2002

Oahppo- ja diedadepartemeanta áigu dáid ráporttaid vuodul ođdasit geahčadit doarjjarekenastinvuogi.

4.5.1 Rávis sápmelaččaid vuoigatvuodaid vuodđoskuvlla ja joatkkaohpu hárrái

Oahppo- ja diedadepartemeanta (ODD/UFD) lea nammadan 4-olbmosaš lávdegotti – 2 ODD/UFD:as, okta Rávisoahpahasinstituhas ja okta Stáhta oahppoguoovddáži Finnmárkku – geat galget lagabuid geahčadit gažaldagaid mat čatnasit rávissápmelaččad oahpaheapmái go dan buohtasta otná 13-jahkasaš skuvllaáigodaga oahpaha sisdollui. Deaddu šaddá biddjot suokkardit rávissámiid vuoigatvuodaid miehta riikka, ja mo addit oahppu sámegillii ja –gielas. Lávdegoddi maiddái galgá árvvostit goluid jos ođasmahttin bidjo fápmui.

Doaimma vurdo válmmaštuvvat čavčá mielde 2002.

4.5.2 Oahppofálaldagat oarjelsámiide

Nugo Sd.d.nr 55 (2001–2002) cealká, oaččui Stáhta oahppoguoovddáš Davvi-Trøndelágas 2 láhkivuođustuvvon oahppobáikki 01.08.02 rájis, mii addo oahpaheadjiide geat hálidit lasseoahpaha oarjelsámegiela. Son gii čadaha dán fálaldaga lea geatnegahtton bargat skuvllas gos oahpahuvo oarjelsámegiella. Dát vuogádat lea jo leamaš jodus muhtin jagiid davimus filkkain.

ODD/UFD lea garrasit deattuhan ahte ovdánahttinbargu, dat n.g. Oarjelsámi prošeavttat/prošeakta Oahpahus máttasámegiela ruovttuskuvllain, ferte gokčat oppa oarjelsámi guovllu. Rattát Oarjelsámeprošeavtta álggahemiin

Nordlánddas ja Lulli-Trøndelagas lea skuvlaovddideami plánenbargu fievrriduvvon maiddá Rørosa guovlluin. Departemeanta atná dán álgaga hui positiivan.

Jagi 2002 lohageahčen lea ODD/UFD sirdán ru 250 000 Oarjelsámeprósektii man Stáhta Oahpoguoovddáš Nordlánddas jodiha vai doaimmat vulget johtui Rørosa guovlluin, mat maiddá gokčēt oarjelsámi ássanbáikkiid Hedmárkku filkkas.

Rørosa guovllu ovdáneami proševtta ruhtadepmi jagis 2003 geavvá dábálaš juolludeami bokte mii manná oarjelsámeprósektii. Próseakta loahpavuvo 31.07.2004 maŋŋá-go Nordlandsforskning lea čadahan árvoštallama.

4.5.3 Vuoigatvuođalaš gažaldat sámi guovlluid olggobealde

Sámemánáid vuoigatvuodát skuvlaásahusaid ektui háldejuvvojit Oahppolágas káp. 6. Lea báikkálaš skuvlaeiseválddiid ovddasvástádus doibmiibidjat álgagiid dáid njuolggadusaid vuodul. Muhtimin lea leaš soahpameahtunvuotta dáid vuoigatvuodain vanhemiid ja báikkálaš skuvlahálddáhúsaid gaskkas. Dákkár diliin guoddaluvvo ášši Stáhta oahpoguoovddáži filkkas.

4.5.4 St.dieđáhus nr 34 (2001–2002)

St.dieđáhusa nr 34 (2001–2002) Kválitehta odasmahttin sámi alitoahpus ja diedas lea Oahppoja Dieđadepartemeanta dál dolvon Stuoradikki giedahallamii. Dieđáhus lea meroštan oasi hástalusain ja dárbbuin maidda Stuoradiggi lea bidjan deattu kápihttalas 2.2.5.8. Dieđáhus sisdoallá olu álgagiid maid ulbmil lea nannet sámi oahpu ja dutkama. Dáid gaskkas lea e.e. evttohuvvon lasihit bestema sámi dutkamii universitehtain ja allaskuvllain ja Norgga Dieđarádi bokte. Dasalassin árvaluvvo nanosmahttit Dieđarádi Sámi dutkanprogramma, ja maiddá gievrudit áššáigulli ovttagbarggu dutkan- ja oahppoásahusaid gaskkas.

Dieđáhus fuopmášuhtá ahte dobbelii go geahččá, dáidá boahit dárbu válbmešgoahit čielgaseabbo hámádaga sámi dutkamii, buoremusat nu jos dahkkošii davviriikkalaš rámaid siste. Danne ráđdehus áigu vuolggahit gulaskuddama mo buoremusat oččošii áigái sámi dutkanhámádaga davviriikkalaš lagašovttasbarggu veagal.

St.dieđ.34 deattuha sámi giela nannema ja seailuheami, ja oaidná dán erenoamaš eaktun olbmo iešipmárdussii, identitehtii ja čánasin iežas servodahkii. Maiddá lea dehálaš suodjalit árbevirolaš

dieđuid mat jo doložis leat leamaš sámi kultuvrra vuoddu, dálgo odđa máhttu ovdánahtto ja sirdo boahhti buolvvaide. Dieđáhus geavaha áiggi fága-terminologija ovdánahttimii ja evttoha ahte Sámi allaskuvla oazžu nášuvnala ovddasvástádusa fuolahit giela nu ahte buorebut ovdána dieđafágalaččat.

Dieđáhus gavnnaha ahte go sápmeláččaid máhttu ja gealbu galgá vuogáidduhttot, de berre ášši árvoštit ja geahčēt moanaid infrastuktuvrra álgagiid bealis oktanaga. Ráđdehus áigu vuolggahit álgo- ja vuodđodáhtaid organiserenbarggu sámi diliin. Ruhtadandárbbu dasa ferte suokkardit laga-buid.

Sámediggi lea sakka deattuhan oahpaheaddji skuvlema kápihttalas 2.5.8, mii erenomážit lea hui vuđolaččat giedahallon St.dieđáhusas nr. 16 (2001–2002) Kválitehta odasmahttin oahpaheaddji skuvlemis. Mánnggabealátvuotta – gáibideaddji – čuožžovaš.

4.5.5 Sámi joatkkaskuvllat

Čakčat 2001:s namhii Girko-, Oahpahus- ja dutkan-departemeanta bargolávdegotti mi galggai árvoštallat makkar čatnanvuodáhápmi sámi joatkkaskuvllain galgá leat. Bargovuoddu lei maiddai arvostallat otná dili, eará čatnanvuodáhámi čovdosii ja ovttagbargolinjaid dáidda čovdosiidda ja ekonomálaš ja hálddáhúsalaš vuihkkuhusaid.

Juovku almmustuhtii ráporta borgemánus 2002:s. Čuovvovaš čatnanvuodát lea árvvostallojuvvo-

- ain catnon Oahpahus- ja dutkandepartementii
- catnon Finnmarkku filkkii
- ekonomálaš ja politihkkálaš stivrrejupmi Sámedikki bokte

Bargolávdegoddi evttoha ahte sámi joatkkaskuvllat Kárášjogas ja Guovdageainnus čatnojuvvojit Sámediggái. Ášši giehtadalloyuvvo dál Oahpahus- ja dutkan-departemeanttas.

4.6 Biras- ja kulturmuittogáhtten

Sámediggi lea 17.1.2001 rájis ožžon válddi kulturmuittolága vuodul, ja nu maid ovddasvástádusa ja doimmaid kulturmuittogietti ektui seamma láhkái go ovdalis dallego dát doaimmat ledje ovddeš Sámi kulturmuittorádi hálddášeamii vuolde. Geografalaččat ollá ovddasvástádusa duovdda Hedmárkku rájis máddin gitta Finnmarkui davvin. Vuogádat lea vuos gaskaboddošaš ja galgá árvoštallot 2002/03.

4.7 Sámi kultuvra

4.7.1 Museadoaimmat

Stáhtabušehta 2002 rájis leat juolludeamit sámi kulturulbmiliidda addon ovttá bušehttačuoggá vuolde dego ollis juolludussan. Hálddásanovddasvástádus lea dál sirdon Sámediggái e.e. juolludeami badjel mii manná Sámi Vuorkádávvirii ja sámi museaide. Sámi Vuorkádávvirat Kárášjogas lea áigumin ásahit odđa govvadáiddaossodaga. Kultur- ja kirkodepartemeanta lea bidjan kulturviesuid investenplánasis juolludeami nu ahte plána ollášuvašii 2005 maŋŋá. Stáhtalaš doaimmat mat čatnasit sámi dáiddaoahpahussii gullet Oahpahus- ja dutkandepartemeanta ovddasvástádusa vuollái.

4.7.2 Ealligovvadoaimmat

Sámedikki jahkediedáhusa č.2.2.7 guoskkaha ealligova ráhkadeami Guovdageainnu jagi 1852 stuimmiin, filbmengili ceggen Guovdageidnui ja dán oktavuoda stáhtajuolludeamit.

Ášši ovddiduvvui dokumeantan 8 – evttohus. Stuoradiggi giedahalai ášši Árvalus. S. nr. 196 (2001–2002): «Lávdegotti eanetlohku ii sáhte, nugo maid Kultur- ja girkodepartemeanta ge cealká, bagadit ahte dat prošekta vuoruhuvvo ovdabeallái sámi kulturviesuid maid investenplána guoskkaha.»

4.8 Sámi ealáhusat

Sámi ealáhusaid giedahaladettiin (káp. 2.2.7.2.), Sámediggi deattuha dárbbu suodjalit boazodoalu guohtunduovdagiid. Gielddain lea geatnegasvuohhta vuhtiiváldit boazodoalu erenoamáš bálgos- ja guohtundárbbuid dalle jo go gieldda guovloplána-proseassa álggahuvvo; gielddaplánas, divodanplánas ja hukseplánas. Gielddaid ja boazodoalu ovttasbargu giedahallo «Lassediedáhusas St.diedáhussii nr.55 (2001–2002) Sámepolitihka birra», káp. 14.2.3. Plána- ja huksenlága vuostáčuočuhusásahus doaimmá dorvoreahtin dallego ja –jos geatnegahtton stáhtalaš eiseválddit oaivildišgohtet ahte gieldda duovddaplánastis ii leat doarvái bures vuhtiiváldán dehálaš guovllulaš ja nášuvnála beroštumiid. Boazodoalu bealis galgá Guovllustivra buktit cealkagiid boazudoalliid beroštumiin. Vásáhus čajehá ahte olu eanariiddut leat čovdon gieldda plána-proseassaid bokte, e.e. dallego boazoealáhusa ovddasteaddjit leat oasálastán. Jos ášši ii čovdojuvvo báikkálaš dásis, de lágiduvvo Birasdepartementii gos dahkko loahpalaš mearrádus das

galgá-go lávva nánnejuvvot. Eanádoallodepartemeanta, mas lea alimus váldi boazoealáhusii, addá áššedovdolaš rávvagiid Birasdepartementii.

Boazoealáhus gillá garra vahágiid olu guovlluin, e.e. boraspiiriid geažil. Danne leat birasgáhtten-, boazodoalu hálddáhhus ja ealáhusa ovddasteaddjit álggahan lagat ovttasbarggu ja nu geahččalit beaktillahttit goddinlobiid čadaheami. Dáin rahčamiin galggašii nagodit geahpedit roasuid maid borrit dagahit. Muđui galgá dain doaimmain geahčadit ja vákšut guovlluid barguvugiid gos dávjá deaividit speadjamat ja nu viggat garvit manahemiid ja eastadit massimis. Boazoealhusa boraspireráddi lea dainna ovttasbargoulbmilin ása-huvvon.

Ráddehus atná dehálažžan rahčagoahtit dohko ahte boraspiiriid speadjamat unnánivčče, ja máiddái berrejit guohtunbálgosat dorvvastuvvot. Návddiid dahkan vahágiidda lassin buktet maid guohtuneatnamiid billisteamit ja stuorra ealut váttisvuodaid maiddái daid bálgosiidda mat ain livčče buori.

Ráddehus viggá oazžut ávkki boazoealhusa iežas gealbbus nu ahte dat-ge boadášii doarjagin ealáhusa hálddášepmái. Boazodollui leat dál garra hásatlusat. Bealis lea ealáhusa ekonomijja geanuheapmi, bealis fas dat dilli ahte biergu vuvdo reidekeahhtá. Ráddehus oaivildda ahte árvodási lohtendoaimmaprogramma lea dehálaš boazodollui go dat dorvvastivčče ahtanušši ovdáneami ealáhusii.

Odđa stuoradikkediedáhus borriid hálddášeamis gártá válbmejuvvot jagi 2003 mielde. Boazodoalu boraspireráddi leat 2002 ávžžuhuvvon árvvoštit mánggaid dilálašvuodaid main lea mearkašupmi diedáhusa válbmenbargui. Ráddi galggašii jo diedáhusbarggu álggo-álggu rájis buktit oainnuis. Sullasaš vuogi mielde lea maiddái jođus ovttasbargoforum sávzodoalu diliin vai dan-ge bealdi boadášedje fuobmášumit diedáhusbargui.

4.9 Guolástusgažaldagat

Sámedikki jahkediedáhus dadjá ahte leamaš oppanassii-ge váigat oláhit beroštumiineaset Ásahallanrádi oktavuodas. Ásahallanráddi lea ceggejuvvon dábálaš gulaskuddanproseassa sadjái ja doaimmá bagaduslágádussan Guolástusdepartementii. Ásahallanráddi addá rávvagiid das mo norgalaš earri juohkása guolásteddiid gaskka ja mo bivdu galgá fievrriduvvot. Guolástusdirektoráhtta válbme ja ráhkkanahhtá Ásahallanrádi čoahkkiemiid, ja ášševálbmemis evttoha bagadusaid. Ásahallanráddi hálešta ja lihtodallá árvalusain ja dahká

iežas rávaevttohusa Guolástusdepartementii jie-nasteami bokte. Rádis leat 11 lahtu ja 1 sis ovddasta Sámedikki.

Sámedikki jahkediedáhus čájeha dasa ahte eará mearranáliid šaddadeapmi nugo skálžu, dor-ski jna. dárbbáša ja čátná mearraduovdagiid. Lea dattet-ge nu maid ahte šaddadan-ealáhus muhtin eavttuid olis gártá dehálaš lassin servodaga ja ealáhusa ávnnaslaš vuodu ovdáneapmái sámi guov-lluin. Guolástusdepartemeanta lea dál čadaheamen prošeavtta man mihtun lea kártet buotlágán riidodiliid mat sáhtet čuožžilit riddogát-tiid ja riddomearáid geavaheamis. Dát suokkardus galgá leat vuolggaoapmin ovddosguvlui Guolástus-departemeantta barggus gáttiid ja riddočáziid gea-vaheami háldemis.

4.10 Plánaláhkajuogus

Sámediggi fuopmášuhtta muhtin ášši mat ledje deattuhuvvon erenoamážit gulaskuddancealkagis mii geigejuvvui Plánaláhkajuhkosii vuosttas oas-searvalussan. Sámediggi hálda rievdadit lága ulb-milmearrádusa ja čuozaheamášielggadusa njuolggadusaid. Sámediggi maid vávjá das, berrešii-go muhtit filkkaplána gearretváikkuhusa. Dasalassin dovddahuvvo fuolla dasa mii gusto vuostecealka-giid loahpagiedahallama sirdit filkkagildii/-suoh-kanii. Filkkaplánema ja plána- ja huksenlága vuostecealkkavuogádaga gažaldagat dán okta-vuodas leat mañnelis maidái guoskkahuvvon St.diedáhusas nr. 19 (2001–2002) Báikkálaš demo-kratia odđa doaimmat – guovllu ja báikkálaš dásit. Plánaláhkajuogus áigu buktit loahpalaš bágadusai-dis boahtti oassečielggadusas mii galggašii alm-mustuvvat juovlamánus 2002. Ráddehus lea ipmir-dan Sámedikki oainnuid, ja gártá árvaladdat dán dalle-go namahuvvon gažaldagat fas mañnelis šaddet giedahallot.

4.11 Sámedikki álbmogiidgaskasaš birasberoštumit

Sámediggi lea jahkediedáhusastis (káp. 2.3.10) geahčadan biologalaš mánggabealátvuoda kon-venšuvnna (CBD) árt. 8 j, go lea oaidnán dán eane-mus dehálažžan. Sámediggi lea norgga sáttagottis mielde álbmogiidgaskasaš lihtodallamiin áššis. Jagiis 2001 eai dollon sierra gávnnadeamit eamiálb-moga ágendas, ii 8j bargojoavkku čoahkin, ii-ge oasseváldiid čoahkin. Muhto jagis 2002 ledje deaivvadeamit gosa maid Sámedikki ovddasteadd-jit bohte. Birasdepartemeanta šállu go Sámediggi ii

oaidnán vejolašvuoda geahčadit ja buktit cealka-giid nášuvnnála raportii mii giedahalai kon-venšuvnna vuhtiiváldima ja čuovvoleami ja mii válbmanii gidđat 2001. Dattet-ge vurdo ahte Sámediggi mañnelis addá smiehttamušaid Norgga fuobmášumiide konvenšuvdnii. Mii guoská nášuvnnála doahttaleapmái St.diedáhusa nr 42 vuodul [St.d.nr 42 (2000–2001) Biologalaš mánnabealátvuohhta] de leat jo 14 departemeantta juolludan kápihttaliid ja Sámediggi buktá iežas oasi mii čuovvu mielddusin, muittuhit dikki oainnuid ja nu almmuhit ahte dát eai leat ráddehusa gohču vuollásaččat.

4.12 Hálkavári báhčingieddi

Jahkediedáhusastis (2.2.1.2.) lea Sámediggi geahčadan ja árvoštan bealuštusa doaimmaid Há-lkavári báhčingietti. Lea ilbmanan ahte Bealuštusa Huksenlágádus lea mañimuš jagiid lihtodallan áššáiguoski geavaheaddjiiguin ja vuoigatvuoda oamasteaddjiiguin oazžut áigái odđa soah-pamušaid boahtteáigge Porsánggu báhčin- ja hárje-hallangietti anus. Gieddi geavahuvvo dál-ge dán ulbmiliid.

Bealuštusa Bajimušholdu (FOK/BBH) ráhka-dii dán ulbmiliid jagi 2002 álggus dárbbu- ja doaib-maánaliisa mii čielggadii e.e. dálá gietti boah-teáiggi geavahusa, girdiidbombemiid alleleabbos-go ovdal ja mearramisiillaid geahčaladdamiid.

Dáid lávaid lea Beluštusa Huksenlágádus ovdal-ge ovdanbuktán ja čilgedaddan čoahkkimiin ja mediain.

BBH/FOK:a dárbbu-ja doaibmaánaliisa lea vel ain Bealuštusdepartemeantta merošteamis ja giedahallamis.

Oanehaččat daddjon lea ášši stáhtus dál ná:

1. Lihtodemiid mihtun lea jođáneammosit ágáioazžut odđa soahpamuša dálá gietti atnui, ja dás maidái buktit nuppi (unnit) guovllu stáhtusa oktan máđiin mii doalvu gieddái.
2. Iigártta leat politihkkan dán gietti hárrái hárje-hallat fátnasiin báhčcon missiillaiguin.
3. Dorvoguji ásaheapmi birra dálá báhčingietti lea jurddašuvvon, vai allináimmu hárjehallanbom-ben sáhtttá čadahuvvot, muhto áššái ii addo ovdasadji dál.

Dán barggu vuodu dihtii lea FOK/BBH bivdon buktit detaljjaid ja dásidorrvasteami doaimmas mii lea jurddašuvvon dálá gietti siskkobeaide boah-teáiggi. Vuordimis čilgehus válbmana dán čavčča mielde.

Nu jođánit-go háleštallamat leat čielgan ja nannejuvvon militeara áššedovdamuša bealis, addo Bealuštusa Huksenlágádussi bargun doalvut lihtodemiid ovddosguvlui áššáiguoski beliiguin ja vuogatvuoda oamasteaddjiiguin.

4.13 Snøhvithuksemat

Sámediggi lea lokten ovdan Finnmárkku riddogáttiid Snøhvitráhkadeami gažaldaga, ja dan oktavuoda sámiiid beroštumiide. Sámedikki vuolggachuokkisin lea «Čuozažusa čielggadusat maid Stuoradiggi lea mearridan davvimearaid birrajahkášaš petroleumdoaimmaid ektui, galget meroštuvvot sámii ja guovlluid/nášuvnnála servodat oaidninbealis, birasperspektiivii lassii. Áigumuš čadahit čuozažusčielggademiid ferte dandihtii maiddái sisoallat vuđolaš váikkuhussuokkardemiid das makkár čuozažusat boadášedje sámii servodahkii ja sámii kultuvrii».

Ovdal-go Oljo- ja energijadepartemeanta čadná čuozažusčielggadeami prográmma, lea Sámediggi addon vuogasvuohka buktit oainnuis prográmmii, sihke gulaskuddanášahussan ja maiddái dan olis ahte departemeanta bovdii dikki čoahkkmii áššis. OED lea bidjan vuodđun ahte čuozažusčielggadeapmi govččasii daid suokkardeami dárbbuid maidda Sámediggi lea čujuhan.

Sámediggi cealká «Čuozažusčielggadeamit huksešivčče geadgejuolggi man alde fievrriida duodaláš ovttasbarggu Sámedikki ja Ráđdežusa gaskkas boahhte áiggi sámii resursaguovlluid petroleumdoaimmain». Ja dasalasiin «Dákkár oktasaš doaimma galgá vuodđuduvvot lihtodemiide, mat čátnasit sámii iešmearridanvuogatvuodaide.» OED čujuha dasa ahte Norgga stáhta oktonaččat hálde oamasteami mearavullosaš petroleumavalljiid badjel. Dát lea nannejuvvon petroleumlágas § 1–1 ja das lea álbtmotrievtti vuodustus. Petroleumlágas § 1–2 daddjo ahte Gonagas, petroleumlága njuolggadusaid ja Stuoradikki mearrádusaid vuodul, fievrriida valljiid hálldášeami. Eanaš oassi dán válddis lea sirdon OED:i. Maiddái oaidná petroleumlágas § 1–2 ahte petroleumvalljit galget ávkkástallot guhkesáiggi perspektiivvas vai šaddet olles servodahkii buorriin.

Jahkedieđahusastis Sámediggi bidjá vuodđun ahte «Snøhvithuksemat sáhtášedje buktit govdagis váikkuhusaid sámii guovlluide. Muhto jos huksemat eai čuovo diehto áigumušaid mat leat njulgejuvvon sámii servodagaide buorriin, gártet čuoheamat mannat heajut beallái ja guoridit sámii árbevirolaš ealahusaid nugo eanadoallu, guolástus, boazodoallu, giehtaduodji ja meahceávkástallan».

Sámediggi oaivvildda ahte dáid beliid nagodivčče dikšut «jos ásaha iežas ekonomálaš vuogadagaid dahje doarjja sirdojuvvo nannet ja ovdánahttit sámii giela ja kultuvrra dáid guovlluin. Maiddái lea vejolaš duohtandahkat sierra sámii prográmmaid ja álgagiid dáid guovlluin dakkár fáttáin go giella, kulturhistorjá, (musea), duodji, guolástus, eanadoallu, boazodoallu ja infrastruktuorra». Sámedikkeráđdi lea OED:i ovdalis dovddahan fuolastusa Snøhvithuksema vejolaš negatiiva čuozažusain. OED lea bovdn Sámedikkeráđi buktit lasi vuodustusaid oktavuodain maid ráđdi oaidná boahhtimin Snøhvitráhkadusas ja movt dat sáhttet čuohecat sápmelaččaid eallindiliide.

4.14 Eamiálbmogiid vuogatvuodát ja ON:a Eamiálbtotáššiid bisovaš foruma vuodđudeapmi

Jahkedieđahusastis Sámediggi dovddaha č.2..2.10 vuolde «vurdo ahte norgga stáhta veahkeha dohkoguvlui ahte eamiálbmogiid vuogatvuodain almmustuvvá ja dohkkehuvvo julggástus ovdal jagi 2004 go dalle loahppá ON:a eamiálbtotjahki.»

Norga leamaš álggu rájis juo mielde ON:a eamiálbtotvuogatvuodaid julggástusa lihtodemiin. Áirrasgottis ledje fárus ovddasteaddjit Olgo-departemeanttas, Giella- ja guovlodepartementtas ja Sámedikkis. Julggástusbargu lea njozet ovdánan, ja ain leat gažaldagat čoavddekeahhtát ovdal-go julggástus sáhtta dohkkehuvvot. Ráđdežus áigu leat álššagit mielde duvdimen joatkkabarggu dainna ulbmilin ahte ráđđadallamat gergejuvvošedje eamiálbtotjagi (2004) loahpageahčái. Ráđdežus áigu rahčat danguvlui ahte julggástus nannešii máilmme eamiálbmogiid gáhttema. Dán oktavuodas áigu ráđdežus bisuhit lagaš gaskavuoda nuppiid stáhtaide ja dakko bokte oččodit buoret ovdáneami julggástusbargguide. Muđui čujuhuvvo čuoggái 16.2.1. St.dieđahusas 55 (2000–2001) *Sámepolitihkas*.

Ráđdežus lea bisson alvalččat mielde ON:a Eamiálbtotáššiid Bisovaš Foruma ásaheamis. Foruma vuosttas čoahkkin čadahuvvui 13.–24.05.02, ja sáhtta dadjot leamen foruma buresdáhpuhvan álgolávkkin. Ovddeš Sámedikkepresideanta Ole Henrik Magga nammaduvvui jodiheadjinn. Ráđdežus dáhttu arvagit doarjut Foruma doaimmaid, daidgaskkas e.e. nugo čállingotteossodaga ásaheami forumii mii čadnošii ON:a ekonomálaš ja sosiála ráđdái New York:ii. Dasalassin hálida ráđdežus rahčat dohko ahte Bisovaš Foruma ruhtadeapmi manašii ON:a dábaláš bušehta badjel.

4.15 Sámeálbmotfoanda – masson skuvlejupmi

Dás čájehuvvo Sámedikki jahkedieđahussii č. 2.4.3 mas Sámediggi guoskkahallá Sámelbmotfoandda. Sámediggi maiddá giedahalai dán ášši oktanaga jahkedieđahusain. Danne gažaldat ii leat jahkedieđahus miehde. Dattege Ráđdehus oaidná dárbbaslažžan geahčadit ášši dán stuorra dikke dieđahusa oktavuodas.

Masson skuvlejupmi 2. máilmmesoadi áiggi – dovvdolašbuhtádusa ohcamat

Nuppi máilmmesoadi vuolde váldejedje hivvodatmeari Finnmárkku ja Davvi-Romssa skuvllain duiskkaid vuollái. Das bodii ahte oahpahuš loahpahušvuoi stuorát osiin soahteáiggi. Dasgo olu skuvlaviesuin boldojedje duiskkat go geassádejde, gárttai oahpahušdilli oppa heittogin maiddá maŋŋá soadi.

Váilevaš oahpahušfálut oktan danáiggi dárustuhttinpolitihkain, doalvvui diliid dohko ahte olu sáme- ja kveanamánat eai oahppan lohkat eai ge čállit. Maŋŋgas sis leat maŋimuš logijagiid siste ohcan stáhtas buhtádusa, nugohčoduvvon vuoiggalašvuohtabuhtádus.

Jagis 1990 divvo searvi *Foreningen for tapt skolegang under siste verdenskrig (TSSV)* Kárašjogas ja searvi *Foreningen for utdanningskadelidde under den andre verdenskrig (USKAV)* Guovdageainnus ovttas buhtádusohcamuša, vuodustuvvon dasa ahte sin lahtut leat massán oahppovejolašvuodaid nuppi máilmmesoadi áiggi.

Vuoiggalašv.buhtádusa lánvegoddi ii oaidnán vejolažžan evttohit ahte sidjiide, 423 olbmo, sáhtta juolluduvvot buhtádus kollektiiva vuodu miehde. Dattege lánvegoddi dovddahii ahte muhtimis dáid ohcciin dáidá leat vuogiatvuohhta fidnet buhtádusa go veardida mo su eallindilli gárttai dan geažil go skuvlema šattai massit soadi áiggi.

Stuoradiggi hilggui vuoiggalašv.buhtádusa ohcamiid dallego Vuoiggalašv.buhtádusa lánvegoddi árvalus giedahallui juovlam. 1991. Stuoradiggi goitge bivddii ráđdehusa válbmet čielggadusa. Ráđdehus nammadii bargojoavkku mii buvtii golbma molssaevttu: iežas ealátlassi (penšuvdna) Álbmotoaju olggbealde, ovttagear’buhtádus dahje oahppofálaldat oktan ruhtadoarjagiin. Ráđdehus čilgii ášši St.dieđahus nr. 42 (1994–95) *Sámedikki doimmain 1994*. Giella- ja bargodepartemeanta ii dattetge dorjon evttohusaid; ovttagearbuhtádus dahje sierra penšuvdnafállu. Vuodustussan dasa lei ahte departemeanta oavildii dákkár čovdo-

siid ii sáhte bealuštit govttolazžan nuppiid joavkkuid ektui mat maid leat sullasaš dilis, go dát gárttašii leat dego veláheapmin sidjiide. Gielddailánvegoddi eanadat (eanetlohku) válldii ášši alces diehtun. Dattege ovddiduvvui oahppofálaldat/kursen masa addošii ruhtadoarja. 11 olbmo leat dán fálu geavahan ávkin.

1966 rájis leat bohtán su. 300 oktagaslaš ohcama. Soadi dihtii gillán buhtádusat (skuvllat giddejuvvon, duiskkat válde skuvlaviesuid ja internáhtaid iežaset atnui j.n.a.) ja maiddá dárustuhttima politihkka. Juohke oktolaš ochamuš lea giedahallon ja evttohušvuon galget beahttaluvvot, dannego lea huksejuvvon daid *vuoddojurdaigiid eavttuiguin mat leat Stuoradikki oktasaš hilguma duohkin*. Hilgumat leat váidon, ja ovddiduvvon Stuorradikki ovdii maŋŋga stuorradikki proposišudna miehde, maŋimuš geardde odđajagi 15. beaivve 2002:s (Stuorradiggái váidinvuoigatvuohhta lea nohkan). Buot váidalusat leat hilgojuvvon Stuorradikkis.

Buhtádus vuoiggalašvuoda lánvegoddi čujuha dasa, go beahttalusákkat vuodustuvvojit, ahte geavatláččat ii atte vahát soadi geažil dahje dárustuhttinpolitihkka makkárge vuogiatvuoda oazžut vuoiggalašvuoda buhtádusa. Dasalassin čujuha Stuoradiggi dasa ahte Sámefoandda ásaheapmi duodašta ahte Árv. S. nr. 74 (2001–2002) Stuoradiggi dál lea dievasin buorrindahkan maid sápmelažžat gárte gillát dárustuhttima áigodagas, nu ahte arvostallan juohke eaŋkal áššis vuolga das.

Sámeálbmotfoanda (Sámefoanda)

16.6.2000 Stuoradiggi juolludii ru 75 mill. «Sáme-fondii» dallego odasmahtton nášuvnnála bušeahtta 2000 giedahallui. Foandda ulbmilis celkkii finansalánvegoddi eanetlohku ahte foandda vuoitut galget mannat diehto álgagiidda mat nannejit sámi giela ja kultuvrra. Stuoradikki mearrádus dadjá ahte foandda ceggen lea oktasaš buhtádus vaháigiid ja eahpevuoiggalašvuoda ovddas maid dárustuhttin lea buktán sámiide.

Stuoradiggi doarjui ráđdehusa evttohusa ahte foandda vuoitut eai galgga mannat oktolas buhtádeimiide, oainne Árv. S. nr. 5 (2001–2002).

Movt Sámediggi giedahallá Sámefoandda

Njuolggadusevttohusa álgga meannuduvvui Sámedikki dievasčoahkkimis 30.05.02 gos diggi mearredii vuostáiváldit foandda muhto fal dušše soabadeami vuosttas ceahkkin ja stáhta ja sámiid gaskavuoda odasmahttimin. Eaktun dása leat e.e.

- Stáhta ovttas Sámedikkiin vuolgaha johtui doaimma hábmet odđa ovttasbargovugiid ja álgagiid sámiide
- Rádđehus álggaha barggu čoavdit ášši; olbmot geat nuppi máilmmesoadi geažil gárte oahppovahága gillát

Sámedikki eanádat ii hálit addit foandda vuottu oktolaš buhtádusaide.

Rádđehus áigu geahčadit odđasit ášši ja dili mii dál lea šaddan, ja árvoštít movt dás sáhtášii gávdnat vejolažžan doahttalit Sámedikki mearrádusa.

Gielda-guovlludepartementa

á v ž ž u h a :

Gieldda-guovlludepartementta avžžuhus 8. skábmamánu 2002 Sámedikke doaimma birra 2001 sáddejuvvo stuorradiggái.

Mildosat 1**Mildosat Sámedikki jahkedieđáhussii 2001****1 Ođđa Sámedikkičoahkádus****1.1 Válgabiire 1 Várjjat**

Áirasat:

1. áirras Olav M. Dikkanen, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Magnhild Mathisen, Norgga Bargiidbellodat – Det norske Arbeiderparti
3. áirras Berit Ranveig Nilssen, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund

Olav M. Dikkanen ja Berit Ranveig Nilssen várreáirasat leat:

1. várreáirras Reidun Margrete Vælidalo
2. várreáirras Einar Niemi
3. várreáirras Tom Henrik Ellingsen
4. várreáirras Christina Henriksen
5. várreáirras Anne Lise Pedersen

Magnhild Mathisen várreáirasat leat:

1. várreáirras Arild Johnsen.
2. várreáirras Sigrun Rasmussen
3. várreáirras Leif Nystrøm
4. várreáirras Anders Mathisen

1.2 Válgabiire 2 Deatnu

Áirasat:

1. áirras Steinar Pedersen, Norgga Bargiidbellodat – Det norske Arbeiderparti
2. áirras Janoš Trosten, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
3. áirras Jon Erland Balto, Guovddášbellodat – Senterpartiet

Steinar Pedersen várreáirasat leat:

1. várreáirras Marie Therese Nordsletta Aslaksen
2. várreáirras Elisabeth Hegge Guttorm
3. várreáirras Solfrid Pettersen
4. várreáirras Jan Atle Samuelsen

Janoš Trosten várreáirasat leat:

1. várreáirras Nancy Porsanger
2. várreáirras Anne Lise Varsi Solbakk
3. várreáirras Trond Are Anti
4. várreáirras Reidun Aslaksen Måsø

Jon Erland Balto várreáirasat leat:

1. várreáirras Britt Hjørdis Somby
2. várreáirras Lasse Wigelius
3. várreáirras Randi Lille
4. várreáirras Magne Ballovara

1.3 Válgabiire 3 Kárášjohka

Áirasat:

1. áirras Ragnhild L. Nystad, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Egil Olli, Norgga Bargiidbellodat – Det norske Arbeiderparti
3. áirras Terje Tretnes, Sámeálbmot bellodat – Samefolkets parti

Ragnhild L. Nystad várreáirasat leat:

1. várreáirras Áilen Niigá Máhtte – Mattis Nilsen Eira
2. várreáirras Áile Javo
3. várreáirras Klemet Johannes Somby
4. várreáirras Biret Ristin Sara

Egil Olli várreáirasat leat:

1. várreáirras Berit Alette Utsi Eira
2. várreáirras Jørn Samuelsen
3. várreáirras Elen Maria Eriksen
4. várreáirras Nils Johan Gaup

Terje Tretnes várreáirasat leat:

1. várreáirras Amund P. Anti
2. várreáirras Anne Line Anti
3. várreáirras Marit Guttorm Graven
4. várreáirras Evald Nordsletta

1.4 Válgabiire 4 Guovdageaidnu

Áirasat:

1. áirras Per Andersen Bæhr, Johttisápmelaččaid listu
2. áirras Ole Henrik Magga, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
3. áirras Isak Mathis O. Hætta, Dáloniid listu – Fastboendes liste

Per Andersen Bæhr várreáirasat leat:

1. várreáirras Berit Marie P. E. Eira
2. várreáirras Nils J. M. Eira
3. várreáirras Mikkel Per M. Bongo
4. várreáirras Aslak P. Bals

Ole Henrik Magga várreáirasat leat:

1. várreáirras Klemet Erland Hætta
2. várreáirras Ann Kristine Sara
3. várreáirras Kristine Julie Eira
4. várreáirras Johan Henrik A. Skum

Isak Mathis O. Hætta várreáirasat leat:

1. várreáirras Hans Isak Olsen
2. várreáirras Inga Hornes
3. várreáirras Isak Nils N. Hætta
4. várreáirras Odd Arne Hætta

1.5 Válgabiire 5 Porsángu

Áirasat:

1. áirras Josef Vedhugnes, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti
2. áirras Olaf Eliassen, Guovddášbellodat – Senterpartiet
3. áirras Sverre Andersen, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti

Josef Vedhugnes ja Sverre Andersen várreáirasat leat:

1. várreáirras Elna K. Persen
2. várreáirras Edvard Pedersen
3. várreáirras Anny S. Nilsen
4. várreáirras Agnar Mikkelsen
5. várreáirras Steinulf Isaksen

Olaf Eliassen várreáirasat leat:

1. várreáirras Sigdis Olsen
2. várreáirras Ole Martin Nilsen
3. várreáirras Asbjørn Andersen
4. várreáirras Helene Niitovuohppi Orti

1.6 Válgabiire 6 Áltá/Fálesnuorri

Áirasat:

1. áirras Willy Olsen, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti

2. áirras Jon Harald Skum, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
3. áirras Tormod Bartholdsen, Olgešbellodat – Høyre

Willy Olsen várreáirasat leat:

1. várreáirras Per Edvin Varsi
2. várreáirras Ann-Kristin Engstad
3. várreáirras Inger Anne I. Eira
4. várreáirras Per Ivar Henriksen

Jon Harald Skum várreáirasat leat:

1. várreáirras Ingar Eira
2. várreáirras Eva Josefsen
3. várreáirras Gunnhild Meli
4. várreáirras Hans Roald Johnsen

Tormod Bartholdsen várreáirasat leat:

1. várreáirras Christel Trana Nilsen
2. várreáirras Per Arnesen
3. várreáirras Gunvald Nilsen
4. várreáirras Brit Elbjørg Johansen

1.7 Válgabiire 7 Davvi-Romsa

Áirasat:

1. áirras Geir Tommy Pedersen, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Willy Ørnebakk, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti
3. áirras Svein Peter Pedersen, Guovddášbellodat – Senterpartiet

Geir Tommy Pedersen várreáirasat leat:

1. várreáirras Lene Hansen
2. 3várreáirras Kaia Langgård
3. várreáirras Reidar Solberg
4. várreáirras Paula Simonsen

Willy Ørnebakk várreáirasat leat:

1. várreáirras Bjørn Inge Mo
2. várreáirras Åse Halonen
3. várreáirras Olaug Eliassen
4. várreáirras Hans-Petter Myrland

Svein Peter Pedersen várreáirasat leat:

1. várreáirras Kristine Marthinsen
2. várreáirras Olaf Skogmo
3. várreáirras Helge Guttormsen
4. várreáirras Ingebjørg Jensen

1.8 Válgabiire 8 Gasku-Romsa

Áirasat:

1. áirras Randi A. Skum, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Margreta Páve Kristiansen, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti
3. áirras Per-Bjørn Lakselvnnes, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund

Randi A. Skum ja Per-Bjørn Lakselvnnes várreáirasat leat:

1. várreáirras Ole Mathis Oskal
2. várreáirras Vivi Pedersen
3. várreáirras Mildri Pedersen
4. várreáirras Nils Djupen
5. várreáirras Jorunn Jernsletten

Margreta Páve Kristiansen várreáirasat leat:

1. várreáirras Bård A. Berg
2. várreáirras Walborg Dagny Fossan
3. várreáirras Martin Urheim
4. várreáirras Anders Nils Oskal

1.9 Válgabiire 9 Máttá-Romsa

Áirasat:

1. áirras Ann-Mari Thomassen, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Berit Oskal Eira, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti
3. áirras Ove Johnsen, Sámiid Válgalihttu – Samenes Valgforbund

Ann Mari Thomassen várreáirasat leat:

1. várreáirras Lars Oskar Larsen
2. várreáirras Thorstein Jørgensen
3. várreáirras Emma Margret Skåden
4. várreáirras Johan Thomassen

Berit Oskal Eira várreáirasat leat:

1. várreáirras Henrik Eriksen
2. várreáirras Ellen Myrnel
3. várreáirras Hans-Olav Andersen
4. várreáirras Synnøve Olsen

Ove Johnsen várreáirasat leat:

1. várreáirras May Sylvi Grande
2. várreáirras Kent Arne Johnsen
3. várreáirras Margaret Erlandsson
4. várreáirras Odd Arild Johnsen

1.10 Válgabiire 10 Nordre Nordland

Áirasat:

1. áirras Áge Nordkild, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund

2. áirras Roger Bernhard Pedersen, Sámiid Válgalihttu – Samenes Valgforbund
3. áirras Per Solli, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti

Áge Nordkild várreáirasat leat:

1. várreáirras Cato Olsen
2. várreáirras Per Niia
3. várreáirras Karen Slettbakk
4. várreáirras Eskil Pedersen

Roger Bernhard Pedersen várreáirasat leat:

1. várreáirras Jørn Ingemar Reinås
2. várreáirras Odd-Roar Strømme
3. várreáirras Kristian Storelv
4. várreáirras Isabelle Strømme

Per Solli várreáirasat leat:

1. várreáirras Vibeke Larsen
2. várreáirras Anna Bongo Johansen
3. várreáirras Oddvin Storelv
4. várreáirras Eilif Solberg

1.11 Válgabiire 11 Gasku Nordlándá

Áirasat:

1. áirras Sven-Roald Nystø, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Stig Eriksen, Gaskka Nordlándá Sijdda – Midtre Nordland Sijdda
3. áirras Anders Urheim, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti

Sven-Roald Nystø várreáirasat leat:

1. várreáirras Tone Kristin Amundsen
2. várreáirras Ing-Lill Pavall
3. várreáirras Per-Olav Sara
4. várreáirras Trine Birgitte Kalstad

Stig Eriksen várreáirasat leat:

1. várreáirras Simon Ivar Andersen
2. várreáirras Nann Sissel Johnsen
3. várreáirras Werner Johnsen
4. várreáirras Elin Anita Sivertsen

Anders Peder Urheim várreáirasat leat:

1. várreáirras Inger Mathisen
2. várreáirras Ottar Johan Skjellhaug
3. várreáirras Anders Eira
4. várreáirras Grete Amundsen

1.12 Válgabiire 12 Máttasámiguovlu

Áirasat:

1. áirras Jarle Jonassen, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Kjell Jøran Jåma, Sørsameland-lista
3. áirras Sten Erling Jønsson, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti

Jarle Jonassen várreáirasat leat:

1. várreáirras Grethe Dunfjeld
2. várreáirras Sigfred Hilfred Jåma
3. várreáirras Aasta Granefjell Pentha
4. várreáirras Paul Bendik Jåma

Kjell Jøran Jåma várreáirasat leat:

1. várreáirras Laura Aminda Jåma Renfjell
2. várreáirras Aina Kristine Kant
3. várreáirras Kirsten Gunnhild Annie Appfjell
4. várreáirras Maths Mortensson

Sten Erling Jønsson várreáirasat leat:

1. várreáirras John Kappfjell
2. várreáirras Leif Elsvatn
3. várreáirras Astrid Toven
4. várreáirras Inger Berit Anti

1.13 Válgabiire 13 Máttá-Norga

Áirasat:

1. áirras Birger Nymo, Norgga Sámiid Riikkasearvi – Norske Samers Riksforbund
2. áirras Johan Mikkel Sara, Samer bosatt i Sør-Norge – Sámit Máttá/Lulli-Norggas
3. áirras Jørn Are Gaski, Norgga Bargiiddbellodat – Det norske Arbeiderparti

Birger Nymo várreáirasat leat:

1. várreáirras Ole Mathis Hetta
2. várreáirras Nils John Nango
3. várreáirras Lisa Jåma Jensen
4. várreáirras Liisa-Ravna Finbog

Johan Mikkel Sara várreáirasat leat:

1. várreáirras Ristin Guttorm
2. várreáirras Emmy Nyheim
3. várreáirras Charles Olsen
4. várreáirras Aina Dahl

Jørn Are Gaski várreáirasat leat:

1. várreáirras Elin Mary Sabbasen
2. várreáirras Harald Norvang
3. várreáirras Ellen Inga Sara Teig
4. várreáirras Odd Iversen

2 Dokumeanttaid logahallan

Tabella 1.1 Vulobealde lea logahallan mo dokumeanttaid lohku juohkásii ossodagaide ja kánturbáikkiide 2001:s:

Dok.tiipa	BKO	KEO	OAD	GIO	PHO	SEO	GDO	SGL	DIR	RAD	Buohkanassii
Vuostáiváldojuvvon dokumeanttat	4713	2037	1695	237	365	1031	1583	39	101	3	11 804
Sáddejuvvon dokumeanttat	2823	1767	1886	232	435	940	1204	27	53		9 367
Áššečilgehusat	29	428	53	47	35	166	27	8	4		797
Notáhtat, mat gáibidit čuovvoleami	51	31	36	11	41	31	21	1	2		225
Notáhtat dušše diehtun	74	60	19	2	133	103	66		23		480
Buohkanassii	7690	4323	3689	529	1009	2271	2901	75	183	3	22 673

BKO Biras- ja kultursuodjalanossodat
GIO Giellaossodat
GDO Girjerádjo- ja diehtujuohkinossodat
RAD Sámediggeráđdi

KEO Kultur- ja ealáhusossodat
PHO Plána- ja hálddahuossodat
SGL Sámi giellalávdegoddi (davviriikkalaš)

OAD Oahpahuossodat
SEO Servodatossodat
DIR Direktøra

Tabealla 1.2 Mo dokumeanttaid lohku buohkanassii 2001:s juohkása kánturbáikkiide:

Kánturbáiki:	Dokumeantalohku:
Karášjohka	9 178
Vuotnabahta	2 471
Guovdageaidnu	4 395
Romsa	2 282
Divttasvuotna	2 268
Snoasa	1 680

3 Doarjjastivrra juogadan váikkuhangaskaoamit

Tabealla 1.3 Sámi kulturfoandda jagi 2001 doarjagiid juogadeapmi (1000 ru)

Tabealla 1.3 Sámi kulturfoandda jagi 2001 doarjagiid juogadeapmi (1000 ru)

Poasta 52.1	Sámi kulturfoanda	1999	2000	Sajušteapmi 2001	Gollu 2001
	Girjjálašvuohta	2 600	2 100	2 100	2 100
	Musihkka	1 200	595	1 000	1 000
	Govvadáidda/duodji	1 441	1 105	1 000	978
	Teáhterdoaimmat	424	480	400	485
	Mánáid bajásšaddaneavttut	2 431	2 690	1 963	1 898
	Eará doaibmabijut	1 425	2 509	2 475	2 475
	Submi	9 521	9 479	8 938	8 936

Tabealla 1.4 Mo jagiid 2000 ja 2001 doarjagat juohkásit iešguđetlágan doaibmabijuide (1000 ru)

Poasta 52.1	Doaibmabidju	2000		2001	
		Lohku	Submi	Lohku	Submi
	Teáhter/dánsun	5	102,50	6	148,50
	Olgobiras	4	113,00	4	78,50
	Kulturládgeamit/iešguđel.	7	211,50	7	146,00
	Festiválat	3	120,00	2	115,00
	Leaira/vahkkoloahppačoagganeamit	7	160,00	2	60,00
	Girječálliid gierdomátki	1	30,00	0	–
	Girječálliid seminára	1	40,00	0	–
	Mánáid- ja nuoraidbláđđi	4	790,00	2	775,00
	Koarra	1	16,00	0	–
	Duodji/dáidda	0	86,50	8	148,10
	Mánáidgárde-/skuvlaprošeavttat	13	132,22	5	64,50
	Girjijt	1	136,00	1	16,00
	Dokumeantašuvdnaprošeavttat	1	293,00	2	70,00
	Dájmallasj máná	6	–	1	100,00

Tabealla 1.4 Mo jagiid 2000 ja 2001 doarjagat juohkásit iešguđetlágan doaibmabijuide (1000 ru)

Poasta 52.1	Doaibmabidju	2000		2001	
		Lohku	Submi	Lohku	Submi
	Sámedikki 2001 nuoraidkonferánsa	0	–	1	387,00
	Iešguđel. kurssat, logaldallamat ja seminárat	0	–	4	117,50
	Musihkka	0	–	2	70,00
	Eará	12	278,60	3	179,00
	Buohkanassii	66	2 509,32	50	2 475,00

Tabealla 1.5 Jagi 2001 doaibmadoarjagat sámi lágádusaide (1000 ru)

Poasta 52.2	Lágádus	Vuoddodoarjja		Gelbbolašvuodalok-ten		Márkanfievrrideapmi ja juohkašupmi		Buohkanassii	
		2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
	Davvi Girji	125,0	125,0	620,0	543,0	315,0	275,0	1 090,0	943,0
	Dat	125,0	125,0	30,0	43,5	20,0	40,0	175,0	208,5
	Idut	125,0	125,0	62,0	163,5	63,0	60,0	250,0	348,5
	Submi	375,0	375,0	712,0	750,0	398,0	375,0	1 515,0	1 500,0

Tabealla 1.6 Doaibmadoarjjajuogadeapmi sámi kulturviesuide (1000 ru)

Poasta 52.3	Kulturviessu	1999	2000	2001
	Árran Julevsáme guovdásj, Divttasvuotna	1 240	1 270	1 270
	Sijti Jarnge, Árbordi	826	1 050	1 050
	Sámi Dáiddaguovddáš, Kárášjohka	852	1 078	1 078
	Ája Sámi guovddáš, Gáivuotna	400	540	600
	Submi	3 318	3 938	3 998

Tabealla 1.7 Jagi 2001 doarjagat sámi kulturorganisašuvnnaide (1000 ru)

Poasta 52.4	Kulturorganisašuvdna	2000	2001
	Sámi Theáther Searvi	160	160
	Sámi Girječálliid Searvi	160	160
	Sámi Dáiddačehpiid Searvi	175	190
	Sámi fágagirječálliid- ja jorg.	107	107
	Foreningen samiske komponister	50	55
	Sámi filbmalihttu	75	75
	Juoigiid Searvi	50	70
	Doajmmasiebbre Julev-sábme	95	95
	Sámi dáiddárráđđi	150	160
	Sámi journalistaid Searvi	–	100
	Submi	1 022	1 172

Tabealla 1.8 Juogadeapmi festiválaide (1000 ru)

Poasta 52.5	Festiválat	2001
	Riddu Riddu, Gáivuotna	350
	Sámi Musihkkafestivála, Guovdageaidnu	350
	Submi	700

Tabealla 1.9 Mo jagiid 1999–2001 doarjagat juohkásit ealáhusaide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	1999	%	2000	%	2001
	Eanadoallu	3 336 000	15,0	2 134 500	11,5	2 940 000
	Guolástus	3 655 374	16,5	3 421 000	18,5	4 102 000
	Industriija/Huksen&ráhkadus	4 360 000	20,9	3 327 000	18,0	1 746 800
	Gálvogávpi/duodji	2 086 000	9,4	2 336 000	12,6	1 466 000
	Turisma	1 866 000	8,4	1 253 000	6,8	1 310 500
	Opmodat/gávppašeapmi	1 597 000	7,2	2 474 500	13,4	1 701 000
	Almm./priv./sos. bálvaleyapmi (kultuvra)	5 007 100	22,6	3 551 000	19,2	3 185 140
	Submi	21 907 474	100,0	18 497 000	kr 100,0	16 451 440

Tabealla 1.10 Jagiid 1999–2001 doarjagat nissoniidda

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	Nissonat		Albmát		Fitnodagat	
		2000	2001	2000	2001	2000	2001
	Eanadoallu	370 250	522 000	1 189 250	2 334 000	575 000	84 000
	Guolástus	785 000	386 000	2 091 000	1 776 000	545 000	1 940 000
	Industriija/Huksen&ráhkadus	0	308 000	417 000	280 000	2 910 000	1 158 800
	Gálvogávpi/duodji	777 500	369 000	411 500	266 000	1 177 000	831 000
	Turisma	795 000	245 000	249 500	195 000	924 000	870 500
	Opmodat/gávppašeapmi	582 000	537 000	327 000	41 000	1 565 500	1 123 000
	Almm./priv./sos. bálvaleyapmi (kultuvra)	392 000	1 457 500	170 000	305 000	2 989 000	1 422 640
	Submi	3 701 750	3 824 500	4 855 250	5 197 000	10 685 500	7 429 940

Tabealla 1.11 Mo jagiid 2000 – 2001 doarjagat juohkásit sohkaelliide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	2000	%	2001	%
	Nissonat	2 986 250	38,0	3 824 500	42,0
	Albmát	4 855 250	62,0	5 197 000	58,0
	Submi	7 841 500	100,0	9 021 500	100,0

Tabealla 1.12 Mo jagiid 1999–2001 doarjagat juohkásit gielddaide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	1999	%	2000	%	2001	%
Finnmárku	Karášjohka	2 994 000	13,5	2 484 000	13,4	2 558 000	15,6
	Guovdageaidnu	2 542 374	11,5	2 218 000	12,0	1 216 000	7,4
	Porsángu	1 242 000	5,6	1 725 000	9,3	1 965 500	12,0
	Gáŋgaviika	236 000	1,1	46 000	0,2	613 000	3,7
	Fálesnuorri	390 000	1,8	397 000	2,1	524 000	3,2
	Davvesiida	309 000	1,4	55 000	0,3	205 000	1,3
	Muosát	43 000	0,2	43 000	0,2	116 000	0,7
	Unjárga	816 000	3,7	1 504 000	8,1	391 000	2,4
	Deatnu	2 828 000	12,8	1 134 500	6,1	667 000	4,1
	Áltá	29 191 000	9,9	1 146 000	6,2	811 140	4,9
Romsa	Olggobealde (1)	787 000	3,5	835 000	5,1	955 000	5,8
	Rievttát	120 000	0,5	0	–	0	–
	Návuotna	2 557 000	11,5	1 599 000	8,6	1 272 000	7,7
	Gáivuotna	1 561 000	7,0	1 138 000	6,2	2 046 800	12,4
	Loabát	8 000	–	109 000	0,6	0	–
	Skánit	348 000	1,6	313 000	1,7	200 000	1,2
	Omasvuotna	1 350 000	6,1	1 308 000	7,1	821 000	5,0
	Sázzá	250 000	1,1	600 000	3,3	174 000	1,1
	Romsa (Moskavuotna)	259 000	1,2	190 000	1,0	274 000	1,7
	Olggobealde (1)	204 000	0,9	10 000	0,1	0	–
Nordlánda	Evenášši	158 000	0,7	0	–	252 000	1,3
	Divttasvuotna	626 000	2,8	395 000	2,1	1 125 000	6,8
Lullisámig..	Olggobealde (1)	0	–	37 000	0,2	64 000	0,4
	earret Nordlánda	358 000	1,6	987 500	5,3	210 000	1,3
	Olggobealde doaibmaguovllu/ gielddaidgaskaščat	0	–	153 000	0,8	0	–
Submi		49 177 374	100,0	18 427 000	100,0	16 460 440	100,0

Tabealla 1.13 Mo jagiid 1999 – 2001 lohpadusat juohkásit váikkuhangaskaomiide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	1999	2000	2001
	Doaibmadoarjja	3 965 800	5 976 000	6 991 400
	Álggahanstipeanda	393 000	603 000	437 000
	Meahcceresurssat	0	–	0
	Gelbbolašvuodalokten	0	–	0
Submi		4 358 800	6 579 000	7 428 400

Tabealla 1.14 Mo jagi 2001 lohpadusat juohkásit ealahusaide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	ru	%
	Eanadoallu	208 700	3,0
	Guolástus	319 600	4,6
	Duodji	2 583 800	37,0
	Boazodoallu	3 687 900	52,7
	Meahcceealahusat	191 400	2,7
	Submi	6 991 400	100,0

Tabealla 1.15 Mo jagi 2001 lohpadusat juohkásit sohkaelliide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	ru	%
	Nissonat	1 640 500	23,5
	Albmát	5 350 900	76,5
	Submi	6 991 400	100,0

Tabealla 1.16 Mo jagi 2001 lohpadusat juohkásit fylkkaide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	ru
	Finnmárku	6 629 100
	Romsa	224 700
	Nordlánda	112 500
	Riika muđui	25 100
	Submi	6 991 400

Tabealla 1.17 Mo jagi 2001 lohpadusat juohkásit gielddaide

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	ru
	Áltá	50 000
	Guovdageaidnu	5 214 500
	Karášjohka	792 700
	Deatnu	301 100
	Unjárga	179 400
	Gáŋgaviika	91 400
	Romsa	30 000
	Gáivuotna	114 100
	Olggolealde doaibmaguovllu Romssas	80 600
	Sálat	112 500
	Vikna	25 100
	Submi	6 991 400

Tabealla 1.18 Jagi 2001 doaibmadoarjagat organisašuvnnaide

Poasta 51.2	Duodjeásahusat ja organisašuvnnat	2000	2001
	Duodjeinstituhtta	1 800	1 800
	Karášjoga Duodje Gávpi	63	100
	Manndalen Husflidslag	63	100
	Unjárgga Sámiid Duodje	63	100
	Opplæringskontoret i duodji øst	150	150
	Opplæringskontoret i duodji og formgivningsfag	63	100
	Duojáriid Dállu	0	200
	Duojáriid Ealáhus Searvi (poasttas 51.3)	-	-
	Sámiid Duodji OS (poasttas 51.3)	500 500	980
	Submi	3 002	3 530

Tabealla 1.19 Jagi 2001 doarjagat Interregii

Poasta 51.1	Sámi ovddidanfoanda	ru
	Samiráddi	100 000
	Sámediggi, Ruotta (teknihkalaš veahkki)	496 000
	Murmánska sámesearvi-OOSMO	30 000
	Submi	626 000

4 Sámi kulturmuutosuodjalus 2001

Tabealla 1.20 Áššit meannuduvvon kulturmuotoálgá ja plána- ja huksenlága vuodul

Ovddasvástádussuorgi	Finnmárku		Romsa		Davvi Nordlánda		Snosaa		Buohk.	Buohk.
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
Plánašládja										
Stáhta/FG suodjalusplánat	0	2	3	2	0	4	0	3	3	11
Fylkkaplánat/-oasseplánat	1	2	0	0	1	0	0	2	2	4
Gielddaplánat/-oasseplánat	7	20	16	18	11	28	17	26	51	92
Ásahallanplánat/huksenplánat	41	85	95	139	85	104	171	199	391	527
Bođu-/juohkinohcamat	216	261	373	543	71	98	94	161	754	1063
Eanadoallu/Vuovdedoallu- ja boazodoallorusttegat/minerálaáššit	46	71	66	81	58	64	197	184	367	400
Geaidnu*, fápmu, telejohtasat, alla-										
Gealdda ja eará plánaáššit	23	46	28	24	19	22	72	49	142	141
Eará areálaáššit	25	43	16	27	0	17	0	12	41	99
Submi	359	530	597	834	245	337	551	636	1751	2337

Tabealla 1.21 Doarjagat sámi kulturmitoprošavttaide 2001

Ohcci	Prošakta	Doarja ru
Siskkit L-T- guov.musea	Kulturmitoregistreren	55 000
Láarte Sijte	Gamstuhaugen buvrri ovddešteapmi	90 000
Essand orohat	Kulturmitoregistreren	86 000
Rørosmusea	Lullisámi ávdnasiid duodašteapmi	46 000
Árran	Árbevirolaš ávdnasiid duodašteapmi	40 000
Várdobáiki, Sámi giellaguovddáš	Iinnasullo duodaštanprošakta	35 000
Skániid Girjie	Sámi báikenamat	70 000
BKO, hálldahus	Njáv dán nuortalaš gili áimmahuššan	45 000
	Njáv dán nuortalaš gili hálldašánplána	215 000
	Ceavccageađggi hálldašánplána	65 000
	Sámi visttiid suodjalan- ja hálldašánplána	160 000
Anja V. Sommerbakk Olsen	Monsastua ovddešteapmi	30 000
Foren.til norske fortidsm. bevaring	Stia dálu ovddešteapmi	20 000
BKO-F; Heammonjavvi	Heammonjavvi áimmahuššan	30 000
Idun K. Pedersen, Deatnu	Áiteovddešteapmi	28 000
Nils Aslak Skum	Visteovddešteapmi	25 000
Laila Susanne Vars	Áiteovddešteapmi	25 000
Smiervuona gilisearvi	Mearrasámekultuvrra duodašteapmi	15 000
Badjineanu Gilisearvi, Guovdag..	Kulturmitoregistreren	5 000
Geavatkeahtá 2001	Geavatkeahtá 2001	4 000
		1 089 000

Mildosat 2**Mearkkašumit Sámedikki mearrádussii jahkediedáhusas****Mearkkašupmi 1, áirasis Willy Ørnebakk, Bargiidbellodaga sámediggejoavku***Oppalaš mearkkašumit*

Bargiidbellodaga sámediggejoavku áigu mearkkašit ahte jahkediedáhusa árvalusas livččii sáhtán leat buorebuš struktuvra, ja ahte muhtumin lea veaháš eahpečielggas leago diedáhusas sáhka 2001 doaimmaid birra, vai 2002 doaimmaid birra. Prinsihpalaččat galggašii dán lágan diedáhusas leat sáhka ovddit jagi birra.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku imaštallá maiddá sakka go oktavuoda birra guovddáš eiseváldiide ii daddjojuvvo mihkkege dahje leat makkárga mearkkašumit, go 2001:s han ovddiduvvui hirbmat viiddis ja positiivvalaš prinsihppadiedáhus Norgga sámepolitihka birra – stuorradiggediedáhus nr 55 – man oktavuodas Ráddehus lea čuovvolan ollu Sámedikki álgagiin.

2.2.1.2. Sámi vuoigatvuodát

Bargiidbellodaga sámediggejoavkku mielas lea teakstaoassi Snøhvithuksema birra issoras negatiiva. Measta vajálduvvet áibbas dat positiivvalaš ealáhuslaš váikkukhusat mat das leat guvlui. Joavku lea ovttaoivvilis ahte ekologalaš oktavuoha Jieknemearas lea álohii leamaš deatalaš sámi ássamii, muhto fertešii leat várrugas dajaldagaiguin maid sáhtá dulkot nu ahte sámít dat ovdahistorjjálaš áiggis leat hálddašan Jieknemeara.

2.2.2. Oktavuoha Sámedikki ja guovddáš eiseváldiid gaskka

Bargiidbellodaga sámediggejoavku lea ovttaoivvilis ahte lea dárbu siehtadallat Sámedikki ja ráddehusa gaskka guovddáš sámepolitihkalaš áššiid oktavuodas. Bargiidbellodaga sámediggejoavku vuordá ahte Sámediggi ja ráddehus čielgga-deaba siehtadallanmálla. Dán oktavuodas čujuhit Stuorradiggediedáhusii nr 55 (2000–2001), mas

áigumuššan lea láchit viiddis proseassa Sámedikki ektui, mii guoská sámi áššiid meannudeapmái. Sámediggi ferte ieš maid vuoruhit barggu čilget iežas oainnu dasa mii guoská siehtadallanmálla sisdollui. Čujuhit stuorradiggediedáhusii nr 7 Sámedikki 1999 doaimma birra, mas Sámediggi ja Stuorradiggi čuovvolemisteaskka rávveba ahte Sámediggi čielggada lagabui maid dat oavvilda siehtadallanmálliin.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku ii sáhte leat ovttaoivvilis čuoččuhusain ahte Sámediggi kultursuorggis lea vásihan ahte poltihka ovdáneapmi lea bissánan. Baicce nuppeláhkái ahte Sámediggi lea ožžon stuorát ovddasvástádusa ollu áššesurggiin mat gusket sámi kultuvrra hálddašeapmái, earret eará lea ruđaid juohkin sámi girjebussebálvalusaide, Beaivváš Sámi Teáhterii ja ruđat sámi museaide sirdojuvvon Sámediggái.

Mii guoská Stuorradiggediedáhusii biologalaš šláddjivuoda birra, de lea Sámedikki oaidnu váldojuvvon mielde ollislaččat mielddusin diedáhusii.

2.2.3 Sámi jienastuslohku ja válggat

Bargiidbellodaga sámediggejoavku deattuha ahte ferte duođas váldit dan heajos sohka beal ovddastusa Sámedikkis. Demokrátalaš váttisvuohta lea dat go nissonolbmot leat menddo unnán sámi álbmotválljen orgánas, ja ferte guorahallat makkár doaimbajuid ferte álggahit njulget dán fuones dili.

2.2.5.2 Vuodđoskuvla

Bargiidbellodaga sámediggejoavku lea ilus go guovttegielalašvuoda ruđat leat sakka lassánan jagis 2000 jahkái 2001.

2.2.7.1 Sámi kultuvra

Bargiidbellodaga sámediggejoavku čujuha ovdalis mearkkašupmái siehtadallanmálla birra, geahča čuoggá 2.2.2.

2.2.8 Dearvvasvuoda- ja sosiálalbmáluššamat

Bargiidbellodaga sámediggejoavku lea bidjan merkii ahte dearvvasvuodaministtar Tore Tønne áigu doallat 4 jahkásaš čoahkkima Sámedikkiin. Bargiidbellodaga sámediggejoavku vuordá ahte odđa ráđdehus dán čuovvola.

2.3.1 Vuoigatvuodat

Bargiidbellodaga sámediggejoavku čujuha iežas mearkkašupmái čuoggás 2.1.2 sámi iešmearrideami birra.

2.3.6.2 Sámi ovddidanfoanda

Bargiidbellodaga sámediggejoavku lea duhtavaš Stoltenberg ráđdehusa álgagiin mii guoská árvoháhkkanprográmma álggaheapmái sámi vuoddoealáhusaid váste.

Mearkkašupmi 2 áirasis Roger Pedersen, Sámi válgalihttu

Sámi válgalihttu ii sáhte jienastit jahkedieđáhusa, nugo sámediggeráđdi dan lea ovddidan. Danne go jahkedieđáhus bidjá čielga čanastagaid bargui dán áigodaga sámediggeplána mearrideami ektui. Sámediggeplána mearriduvvo áramusat čakčamánu 2002.

Jagi 2001 rehketdoallu válđojuvvo vuhtii.

